

Педагогічний музей України

Педагогічні републікації

Випуск 4

Освітня хроніка
на сторінках періодичних видань
1917–1920 рр.
(з фондів Педагогічного музею України)

Київ
2017

УДК 37(477)«1917/1920»(091)
ББК 74.03(4Укр)
072

*Рекомендовано до друку
науково-методичною радою Педагогічного музею України
(протокол № 4 від 25 квітня 2017 р.)*

Укладачі: *Гайдей В. О.*, канд. фіз.-мат. наук, доцент, провідний науковий співробітник Педагогічного музею України
Міхно О. П., канд. пед. наук, директор Педагогічного музею України

Науковий консультант *Сухомлинська О. В.*, д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України

Коректор *Бондаренко В. В.*, старший науковий співробітник Педагогічного музею України

Освітня хроніка на сторінках періодичних видань 1917—1920 рр. (з фондів Педагогічного музею України) / Педагогічний музей України ; [укладачі : В. О. Гайдей, О. П. Міхно ; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. — Київ : ПМУ, 2017. — 182 с. — (Сер. «Педагогічні републікації» ; вип. 4).

ISBN 978-617-7021-54-3

Четвертий випуск серії «Педагогічні републікації» містить розміщені в хронологічному порядку інформаційні повідомлення про розвиток освіти в добу Української революції 1917—1921 рр., які вперше були опубліковані на сторінках українських журналів цього періоду, що зберігаються у фондах музею: «Вільна українська школа», «Подільська воля» «Просвітянин-кооператор», «Пролетарська освіта», «Мир труда».

Видання адресовано вченим, аспірантам, докторантам, музейним та бібліотечним працівникам та всім, хто цікавиться історією української освіти.

УДК 37(477)«1917/1920»(091)
ББК 74.03(4Укр)

ISBN 978-617-7021-54-3

©Педагогічний музей України

Від укладачів

У 2014 році Педагогічним музеєм України започаткована видавнича серія «Педагогічні републікації», яка має на меті популяризувати й актуалізувати маловідомі або призабуті праці вчених, педагогів, освітніх діячів минулого.

Пропонована вашій увазі книга є четвертим випуском цієї серії і містить републікації інформаційних повідомлень про розвиток освіти в добу Української революції 1917—1921 рр., що публікувалися на сторінках українських журналів цього періоду.

Педагогічні та історико-культурні періодичні видання є невід'ємною частиною української педагогічної науки, її історії та розвитку. Вони містять цінні матеріали з історії школи й освіти і водночас багато в чому вони — жива сучасність, оскільки на їх сторінках висвітлювалися питання, актуальні й сьогодні. Звернення до цього джерела дає унікальну можливість наочно уявити, над чим міркували і як діяли освітяни в 1917—1920 рр.

Як і решта випусків серії, це видання складається виключно з першоджерел. Переважну більшість републікацій становлять інформаційні повідомлення про різноманітні події в галузі освіти доби Української революції (відкриття нових навчальних закладів, проведення з'їздів, нарад тощо), проте до видання увійшли й кілька статей про стан освіти того часу, а також резолюції учительських з'їздів та некрологи українських учених, педагогів, освітніх діячів, які померли чи були знищені в цей період.

Матеріали розміщено у хронологічній послідовності. Після кожної републікації подано бібліографічний опис видання, де матеріал було опубліковано вперше. У текстах є пропуски, на місці яких ставиться три крапки, в дужках [...].

Основним джерелом, використаним у підготовці цього випуску серії, є журнал «Вільна українська школа» (Київ, 1917—1920). Також використано й інші часописи, що зберігаються у фондах музею, а саме: «Подільська воля» (Вінниця, 1917), «Просвітянин-кооператор» (Ромни, 1919—1920), «Пролетарська освіта» (Київ,

1920—1921), «Мир труда» (Харків, 1918—1919). Перелік усіх примірників зазначених видань, наявних у фондах, подано наприкінці видання.

З метою надання зацікавленому читачеві якнайширшого доступу до серії «Педагогічні републікації» видання виходить у двох варіантах: друкованому та електронному, який розміщено на сайті Педагогічного музею України

<http://pmu.in.ua/>

у розділі «Публікації».

Зауваження та пропозиції просимо надсилати на адресу:

Педагогічний музей України,

вул. Володимирська, 57,

м. Київ, 01030

email: pedmuz@gmail.com

1917

**18 березня 1917 р. в Києві відкрито
Першу українську гімназію
імені Тараса Шевченка**

Перша українська гімназія імені Т. Шевченка в Києві. Першу українську гімназію в Києві одчинило Товариство шкільної освіти 18 березня цього року. Одкриття гімназії було наслідком досить довгої попередньої (почасти дореволюційної) підготовчої праці кращих українських педагогічних сил, які переважно і склали Товариство Шкільної Освіти. Не маючи змоги одержати асигновку на гімназію од Уряду, а почасти бажаючи зберегти більшу самостійність і незалежність щодо внутрішнього розпорядку в своїй гімназії Товариство Шкільної Освіти за допомогою деяких заможних людей одчинило гімназію на власні кошти. Таким чином Перша Українська Гімназія з початку була і досі є приватною школою, але має всі права державних гімназій і задля учнів, і задля учителів. Товариство Шкільної Освіти обібрало і першу корпорацію своєї гімназії. Зразу було одчинено три класи: молодший підготовчий, старший підготовчий і перший. До кінця минулого академічного року в гімназії було коло 80 учнів (дівчат і хлопців, бо гімназія мішаного типу). Перший контингент учнів складався переважно з дітей, що ще до революції вчилися на рідній мові в різних захистках задля біженців, і порівнюючи невеликої кількості дітей свідомих українських громадян.

З нового академічного року гімназія значно розширилася. Зараз вона має шість класів: молодший підготовчий, старший підготовчий, два перших (а і б), другий і третій. На череді питання про одкриття паралелів в другому і старшому підготовчому класах, в яких більш сорока учнів (43—45). Кількість учнів по окремих класах виявляється в таких цифрах: III клас — 18 учнів (12 хлопців і 6 дівчат), II клас — 42 учні (28 і 14), I-A клас — 36 (22 і 14), I-B клас — 30 (20 і 10), старший підготовчий клас — 36 (19 і 17), мо-

лодший підготовчий клас — 12 (6 і 6). Разом — хлопців 108, дівчат 66. Всього учнів 174.

Ці цифри треба трохи побільшити (не менш, як на десять), бо статистику зведено на початку року, а протягом вересня ще вступали діти до різних класів гімназії.

Що до складу учнів, то більша частина їх чиста демократія:

Біженців, з захистків — 70 (54 хлопців і 16 дівчат).

Селян — 43(25 і 18).

Міщан — 20(9 і 11).

Козаків — 6 (4 і 2).

Інтелігентів — 35 (16 і 10).

Корпорація гімназії складається з директора В. Дурдуковського (з початку року був П. Холодний), учителів: о. В. Хоменка (Закон Божий), Г. Голоскевича (українська мова), К. Бухановської і Л. Білецького (російська мова), М. Прохорової (французька мова), В. Прокоповича і Ф. Слюсаренка (історія), Л. Чикаленка і П. Холодного (географія), Н. Ржепишевської (природознавство), М. Кравчука, В. Шарка, О. Астряба і О. Степенко (математичні науки), Кричевського В. і Ф. Красицького (малювання і чисте письмо), Л. Шульгіної (молодш. підготовч.), Е. Караванського (спів) і П. Чорноморського (гімнастика).

Поки що гімназія поміщається в чужому будинкові, в гімназії Жекуліної (Львівська вул., д. № 27) і працює в другу зміну (од 3 до 7 годин). Чергова і негайна справа задля гімназії — подбати про власне помешкання бо «в своїй тільки хаті», — мовляв Т. Шевченко, — «і правда, і сила, і воля, а в приймах, в гостях працювати незручно і важко».

Кінчаємо нашу невелику замітку про Першу Українську Гімназію певного вірою в те, що вона, як і взагалі середне-шкільна справа на Україні, буде швидко і поспішно розвиватися.

Вільна Українська Школа, 1917, № 2, С. 113—115

27 березня 1917 р. в Одесі відбулися загальні збори «Спілки учителів»

Учительська спілка в Одесі. Зібрання учителів. 27 березня відбулися загальні збори «Спілки учителів». Присутніх 65 членів. Збори провадив голова д. Чеховський. На цьому зібранню зробив доклад представник міністерства народної освіти д. Білецький. Д. Білецький подав до відома, що учобна округа касується, а замість округи буде утворено окружний комісаріат, а замість директорів та інспекторів народних шкіл буде утворено губерніальні та повітові комісари; цих комісарів вибирає шкільна рада. Таким робом на чолі народної освіти буде стояти шкільна рада. Мета комісарів: 1) децентралізація шкільної управи; 2) керування всіма школами округи; 3) проводити в життя розпорядження міністерства. Після цього докладає слово д. Чеховський, дякує докладчикові, і збори переходять до виборів. В окружний комісаріат вибирають Чеховського, Комарова, Клепацького і Лащенко. Губерніальним комісаром Розцаховського. В склад комісаріату також повинні увійти представники від меншостей. Далі обібрано учителькою школи на Болгарській вулиці д-ку Ягненко. Ухвалено передплатити до українських шкіл журнал «Вільна українська школа».

Обібрана комісія, якій доручено утворити лікарню для хворих учителів. В цю комісію увійшли: д. Чудновцев, д. Сагуляк, д-ка Ягненко, д. Бузько, д. Струтинський.

Вільна Українська Школа, 1918, № 7, С. 184—185

У березні 1917 р. в Києві засноване Товариство «Копійка на рідну школу»

Деякі основи організації позашкільної освіти.(З приводу заснування Товариства «Копійка на Рідну Школу»). Великі історичні хвилі перелому тяжко переживати кожному народові. Вони, ці хвилі, скривають у собі цінні зародиші національної творчості в усіх напрямках народного життя; вони будять нові надії на краще майбутнє, підіймають у мас віру в свої власні сили. Одночасно з

тим історичні переломи зводять нерідко народні маси на манівці з їх поглядами на значення й силу державно-національного організму. В цьому велика небезпека не тільки самій ідеї народної волі, сили й незалежності, але й самій реальній, буденній роботі, що бажає ці ідеали перетворити в форму живої дійсності.

Прояви от такої небезпеки ми добачуємо зараз у дуже поважної частини нашого свідомого громадянства. Хто уважно читає нашу пресу, хто прислухається до голосів наших національних з'їздів, а головню хто слідить за ідеологією нашої народної маси під нинішню хвилю, цей не заперечить тому, що наш народ через край переоцінює силу й значення рідного державного апарату в будуванні національного добра й щастя.

Такі погляди треба назвати найперше глибоким непорозумінням, або простим таки непорозумінням самої ідеї державності. Держава — це тільки форма, в яку виливається економічно-політичне й культурне життя народу. Не держава творить народ, а навпаки, народ творить державу; не держава підносить народ до високого політичного значення, економічної сили й культурної поваги, а, навпаки, розумний, організований народ приносить державі сам ці всі великі цінності. Чим сильніший, культурніший і більше організований народ, єдиний реальний зміст державного твору, тим більше набирає сили сама держава!

Бажали б ми, щоби оці відвічні принципи національного розуму запали глибоко в серце нашим народним масам. Хай вони зрозуміють, що тільки вони, а ніхто більше, дадуть щастя й силу Україні. Тільки могутня й всестороння організованість та невтомна праця цілого народу дадуть йому політичне значення культурну повагу й економічний добробут.

Коли в марті цього року пролетіла понад нашою любою Україною перша ластівка волі, наш народ дружно заговорив про свої історичні права, й на першому місці своїх домагань поставив святе гасло народної освіти, рідної школи! І вповні справедливо. В кого освіта, в того й свідомість цілей; в чиїх руках школа, в того й будуче народу. Це наш народ зрозумів інстинктивно й саму ідею висловив на освітніх з'їздах — II Всеукраїнському Учителському З'їзді й З'їзді «Просвіт» — дуже вірно. Але видвигнути ідею, це одне діло, а провести її в життя, це друге. Великі ідеї народу під-

німають його найвидніші вибранці, його генії; но розмінювати їх на дрібниці може тільки цілий, організований народ!

Було би великою помилкою й непростимим народним гріхом думати, що всі болючі питання нашої національної освіти й школи зможе задовольняти наше українське правительство — Генеральний Секретаріат, спеціально Секретарство Народної Освіти. Потреби нашої національної освіти зараз такі великі, в такому безвихідному стані, що Секретарству Народної Освіти ніяк не вистачить ні матеріальних ні моральних сил, щоб їх заспокоїти. І не диво цьому! В далеко багатіших і культурніших од нас народів правительства що мають на своїх послугах усі матеріальні ай моральні державні засоби, не можуть заспокоїти всіх вимог народної освіти. В деяких демократичних державах, як, пр. в Швейцарії, Англії, Сполучених штатах Північної Америки, народ просто таки не вірить у творчу діяльність правительства в цьому напрямі і всі питання народної освіти загорнув у свої руки, оставляючи за правительственними організаціями тільки формальний догляд над діяльністю шкільних громад і організацій, оскільки воно піддержує їх державними фондами.

Ще яркіші приміри народної турботи про свою освіту й школу маємо в пестрій по своєму національному складові Австрії, державі національних привілеій для одних, пониження й забуття для других. Привілеійовані нації, як, пр., поляки, німці, мадяри мають там на послугах усю силу державного апарату, всі моральні й матеріальні засоби і про їх освіту та школу держава дбає більш, ніж, як то кажуть, про око в голові. Та вона таки не вдовляються самою діяльністю державних інституцій, а велику частину освітньої праці перекладають на плечі організованого громадянства. Німці мають велику шкільно-освітню організацію «Schulverein», що обертає річно мільйоновими капіталами, удержує кілька тисяч найрізніших народних шкіл, захоронок, бурс, інтернатів, середніх шкіл усякого типу, публічних бібліотек, читалень і т. д. Ще гарніше поставлена така ж чеська організація «Školska Matice»; на неї чехи дивляться, як на свої національне міністерство народної освіти. Її діяльність розтягається на всі землі Австрії, де тільки живе хоч невелика громадка чеського народу. Вона дає чеському народові таку саму освіту, якої не можна

мати від урядової школи; вони врятували чехам сотні тисяч дітей од денаціоналізації з боку ворожих сусідніх елементів. Широко знане й поза межами Австрії польське освітнє товариство «Towarzystwo Szkoły Ludowej», основане галицькими місцевими поляками не стільки для освіти польських народних мас, скільки для того щоби полонізувати український народ на його відвічній землі. Це товариство поширило свою діяльність по всіх містах, містечках і селах Галичини, заснувало тисячі читалень, бібліотек, удержує кілька тисяч приватних народних шкіл, інтернатів, бурс, домів дошкільного виховання і загрожує формальним польсько-просвітним денаціоналізаційним потопом українському народові.

Наші браття-українці в Галичині не осталися також позаду других народів. В них були також до війни дві поважні освітньо-шкільні організації: «Українське Педагогічне Товариство» та Краєвий Шкільний Союз «Рідна Школа». Не вважаючи економічну бідність українського народу в Галичині, його культурний занепад і політичну пониженість, ці товариства змогли стати на доволі твердих матеріальних основах і нести велику послугу в роботі над народною освітою. Перше товариство удержувало приватні учительські семінарії, українські народні школи, курси, захоронки, господарські школи, видавало педагогічно-наукові журнали, книжки, шкільні підручники й забезпечувало державні українські школи необхідними засобами й науковими приладами. Друге ж засновувало головно приватні українські гімназії і мало їх до війни мало не два десятки, з котрих правительство п'ять мусіло признати правно-державними й давати їм підмогу з державних фондів. І це все робилося на кошт малого чисельно, економічно бідного народу! Робилося за копійки, складані добровільно, систематично всім народом.

Так, за прикладом других культурних народів, треба робити й нам, українцям, новим господарям на своїй старій землі.

Хвиля революційних настроїв уже минають, війна, маємо надію, також колись уже скінчиться. Прийде пора на тверезу, буденну народну творчість. Питання школи, та взагалі народної освіти, стане перед нами в цілій своїй величі. Ми стрінемося вічна-віч з реальним життям. Нам прийдеться працювати в сусідстві з другими народами, що живуть на Україні. В одних місцях ми

будемо в більшості, в других у меншості. По війні розгориться національна боротьба народів ще з більшою силою, ніж до війни. В цьому напрямі не маємо найменших ілюзій; саме життя ставить це питання на черзі. Народи Росії здобули волю! А воля значить — право боротись за своє існування! І цим правом покористуються всі народи, в повній його життєвій силі. Одні будуть обороняти свій «стан посідання», другі постараються вибороть його для себе. Будьмо тверезі, говорім реально й щиро! Наші всі міста на Україні, обмосковщині, а вони мусіли б бути українські! Там, де ми в меншості, можемо при новому порядку, коли не подумемо про засоби оборони, незабаром зовсім пропасти, входячи як етнічна маса в склад сильнішого сусіда. Це не може бути, й ніколи не буде. Тут потрібна громадянська праця, велика організованість й національна дисципліна, щоб культурною працею вернути те, в нас загарбано на протязі кількох сотень літ, і вдержати те, що ще знаходиться в наших руках.

Засноване в Києві Товариство «Копійка на Рідну Школу» поставило собі саме цю ціль: згуртувати цілий наш народ до свідомої й планової праці для рідної української школи. Завдання його поки що скромні й обмежені: вони збирає гроші для піддержки наших освітніх стремлінь. В § 4-ім його статуту читаємо: «Зібрані гроші товариство розділює й віддає українським просвітно-культурним інституціям і товариствам, які несуть народіві освіту через заснування шкіл, бібліотек, театрів, музеїв, видавництв, бурс, домів дошкільного й позашкільного виховання і т. д.». Товариство обіймає своєю діяльністю всі українські землі в межах Української Республіки і всюди приходитиме з матеріальною допомогою тим українським інституціям і товариствам, що трудяться коло поширення освіти серед нашою народу.

У відозві, випущеній перед кількома днями з приводу відкриття цього товариства, звернено такий заклик до українського народу:

По всіх напрямках іде зараз велика робота над визволенням наших національних і особистих прав, над поліпшенням нашого майбутнього. А найпекучішою потребою являється відбудова нашої школи та поширення освіти між нашим народом. Для цього треба шкіл, бібліотек, національних театрів, музеїв, чого нам ніхто не дасть, як самі не подбаємо. Нам треба і незаможній молоді

забезпечити можливість освіти, заведенням бурс і стипендій, а на те треба грошей, грошей і ще раз грошей! На цю справу треба завести добровільний податок з усіх громадян України і тому звертаємось до української громади з уклінним проханням: впишуться всі в члени товариства «Копійка на Рідну Школу», Кожний член обов'язаний відкладати щодня одну копійку на фонд товариства. Не забувайте, що громада — великий чоловік, а одна копійка від усіх, це більше, чим найбільші жертви одиниць. Одна копійка складана точно й совісно, принесе нам мільйони. Коли по одній копійці, при наших стараннях, тільки три мільйон побажають складати на доказ своєї національної свідомості, то кожного місяця ми придбали б один мільйон карбованців. А нас же не три, а 35 мільйонів. І ми певні, що не буде ні одного українця, котрий би одною копійкою щодня не положив цеголку під велику будову загально народної освіти»

Так воно й є! Надіймось тільки на себе самих. В нас самих сила. Будуймо величну святиню нашого щастя, нашого добробуту й культури організованою громадою, своєю власного працею, власними жертвами.

Тільки народ, що вміє жертвувати, гідний світлого майбутнього!

Вільна Українська Школа, 1917, № 3—4, С. 169—172

13—19 квітня 1917 р. в Києві відбувся губернський з'їзд учителів церковно- парафіяльних шкіл

13 і 19-го квітня відбувся у Києві губернський з'їзд учителів ц.-парафіяльних шкіл. Одноголосно була винесена перша резолюція: школа повинна бути не церковною, не земською, вона повинна бути єдиною, вільною, народною і національною. Крім цієї першої резолюції були винесені ще такі: в Новій вільній школі навчання повинно бути обов'язково на українській мові. З'їзд постановив всіма силами підтримувати тимчасовий Уряд тоді, коли він буде проводити в життя його бажання на підставі національного самоуправування; вибори до Установчих Зборів повинні бути на таких підставах: домагатися автономії України в федеративній

демократичній Російській Державі; з'їзд вважає, що тільки до кінця осиливши німецький мілітаризм, можна буде удержати волю національного самоврядування народів Росії.

Подільська Воля, 1917, № 1 (5 травня), с. 18

10—12 серпня 1917 р. в Києві у приміщенні Педагогічного музею відбувся Другий Всеукраїнський учительський з'їзд

Кілька слів про вчительські з'їзди. Другий Всеукраїнський Учительський з'їзд провадив свою роботу три дні — з 10 по 12-е серпня. Доступ був там цілком вільний усім педагогам та тим, що цікавляться справами народної освіти.

Всього на з'їзді працювало більше 700 членів. Щодо складу, то переважали народні вчителі, які виявили надзвичайну цікавість до педагогічного з'їзду; правда, чимало було і вчителів середніх шкіл — принаймні на нараді цих вчителів зібралось 62 душі. Але і без цього ясно було, що національна свідомість менше поширилася серед учителів середньої школи, бо дуже багато серед них зайдів, людей, по духу цілком чужих нашому народові. Тай націоналізація середньої школи не іде таким швидким темпом, як у народній школі.

З 13 по 15-е серпня відбувся 1-ий Всеукраїнський Професійний Учительський З'їзд. Тут були тільки представники вчительських організацій, а члени педагогічного з'їзду входили сюди як гості.

Всього делегатів на з'їзді було 141; репрезентували вони 13169 чол. об'єднаного вчительства. До Всеукраїнської спілки приєдналось 7454 чол., не приєдналось 4692, нема відомостей про 1023 чол.

Вага цього з'їзду в тому, що тут була покладена міцна підвалина професійній організації українського вчительства. Літом як ми всі добре знаємо, по місцях йшла вперта боротьба за те, куди хилитися — чи до Всеукраїнської Спілки чи до Всеросійського Союзу. Учителі зросійщених великих городів тягли масу до «широкого моря» — Всеросійського Союзу. І подекуди вчительство піймалось на цей гачок. Треба було дати якусь сталу і міцну організацію, яка б з'єднала все вчительство в одну армію, що тули-

лася б коло наших політичних організацій. Це, безперечно, було зроблено на Професійному з'їзді, і делегати поїхали додому з певними планами організації професійних спілок.

Не нам, людям, що стоять у центрі, коло стерна вчительського корабля міркувати над тим, що дали ці з'їзди масі українського вчителства. Але і нам видно було, що на зборах зараз же запанував якийсь інтимний настрій. Один порив, одна воля, і головніше — робота, робота і робота майже без серйозних суперечок. Кортить підкреслити діловитість з'їздів: усі добре почували, що з'їхались діло робити перед початком шкільного року, а не теребені пускати.

В цьому величезна одміна порівнюючи з першим педагогічним з'їздом, що відбувся в квітні ц. р. Там люди сп'яніли від принад і перспектив російської революції, до того ще ніхто не знав, куди саме поведе наше життя, і через те на тому з'їзді було багато поезії, багато слів, правда — гарних і щирих, але все ж таки слів. До серпня люде надзвичайно вирости в громадському розумінні — вони з'явилися у Київ зовсім іншими людьми. Деякі з них тоді, в квітні місяці, були ще ворогами нашої школи, нашої справи, але, переживши універсали Центральної Ради, прослухавши курси по українознавству, вони ніби на світ народилися і приїхали в Київ щирими і повними сил прозелітами. Тай всякий розумів, що робота щоденна, сказати б — прозаїчна, саме тепер на часі, і даних для цієї роботи всі шукали і, сподіваємося, всі знайшли.

Праця цих з'їздів у всіх перед очима.

Ми друкуємо нижче постанови, і читач сам побачить, оскільки різноманітна і глибока була і далеко сягала робота з'їздів. Настільки кортить указати, що саме на цих з'їздах покладена міцна підвалина за для стосунків села з городом, провінції з центром. В Центральному Бюро Спілки ясно відчувають тепер ці міцні зв'язки, це єднання інтересів і координацію волі всього українського вчителства. Провінція дає нам свою невичерпану енергію, свій світлий оптимізм, ми ж дамо туди свої знання, свій досвід, свій організаторський хист.

В цьому організаторська вага оцих з'їздів. Але вони повинні були дати і для інтелекту вчителя. Трюїзмом уже зробилося твердження, що наша школа повинна бути новою не тільки по мові, а

й по цілому своєму укладу, по духу, по програмі. Наша школа повинна рівнятись по фронту західноєвропейської (головним чином, германської та англійської) і американської педагогіки.

Традиція, шаблон — найперші вороги школи. Наша школа щаслива з того, що в нас немає толстовських та побідоносцевських традицій. Хай же, йдучи в українську школу, вчителі скидають побідоносцевську рясу та натягають західноєвропейську одіж, яку щільно пригнано на українську мірку. І тут педагогічний з'їзд з його докладами про націоналізацію і соціалізацію школи, про план єдиної школи повинен був почути нове слово. Це нове слово хай тільки штовхне педагогічну думку, хай тільки дасть для неї корисну страву, тай то вже недурно люде час гаяли.

З'їзди дали нам добре уґрунтовану теорію, добре розроблену схему. Тепер слово за життям, за практикою, за живим ділом. І тільки це живе діло дасть належну оцінку роботі з'їздів. *Олександр Дорошкевич*

Вільна Українська Школа, 1917, № 1, С. 30—31

Резолюції II Всеукраїнського Учительського З'їзду в Києві. Другий Всеукраїнський Учительський З'їзд, зібраний по постанові I Всеукраїнського З'їзду 10—12 августа 1917 року, потверджує його резолюції.

Продовжуючи роботу першого Всеукраїнського З'їзду і зважаючи на те, що справа народної освіти на Україні перейшла нині до рук Української Центральної Ради, З'їзд визнає необхідним щоб Укр. Центральна Рада через Генеральний свій Секретаріат, перевела в життя такі його постанови:

I. Організація нової школи.

1. Позаяк національна школа є не тільки ідеальне гасло, а конкретна психологічна, педагогічна, і соціально-політична вимога, то школа на Україні повинна не лише заховати рідну мову, але змінити також і свій програм. В шкільній роботі мусить мати місце національна творчість словесна, музична, мистецька, в згоді з індивідуальними нахилами дітей, широкое ознайомлення з рідним краєм, його історією і місцевим життям.

2. Цю організацію національної школи учительство мусить перевести спільно з представниками народу так, а) щоб школа була

единою, б) щоб всі громадяни мали право на безплатну нижчу, середню і вищу освіту з забезпеченням учням підручників, одежі, харчу і таке інше, в) щоб освіта була обов'язковою і світською.

Примітка. По бажанню батьків може бути навчання релігійне.

3) єдина школа утворюється на таких підвалинах:

а) вчення з початку ведеться на основі оточуючого життя; всяке поняття, що виходить поза межі цього життя, даватиметься приточене до цих меж.

б) нормальна народна школа повинна бути 7-літньою; методологічно вона збудована на спостереженнях та уявленнях з оточуючого життя.

в) 7-річна школа повинна бути загально-освітньою, бо тільки при 7-річному курсі можна закласти певні підвалини для розвитку дитини, відповідно вимогам життя.

г) Через економічні та інші умови — 7 літню школу не можна зробити зараз загальною: отже тимчасово можна обмежитись курсом перших 4 років 7-літньої школи, проходячи його в сучасній однокласовій школі; курс останніх 3 років треба приладнати до сучасних вищих початкових шкіл.

д) Програм гімназії складається з систематичних курсів наук; курс має бути у літній.

е) Технічні школи: сільсько-господарські, учительські семінарії і т. п. бажано так пристосувати, щоб вступати до них можна було безпосередньо після 7-річної загальноосвітньої школи.

II. Українізація школи.

4. Українізація всіх типів шкіл середніх і нижчих повинна переводитись згідно з вимогами педагогії.

5. З 1 сентября 1917 р. в нижчій початковій школі навчання у всіх групах повинно провадитись на українській мові.

6. Українізація вищої початкової і середньої школи, а також учительських інститутів і семінарій переводиться в згоді з вимогами першого всеукраїнського вчительського з'їзду.

III. Адміністрація школи.

7. Генеральний Секретаріат Народної освіти повинен мати своїх представників-комісарів в кожному повіті і в кожній губернії:

а) на чолі просвітньої справи в кожному повіті повинен стояти повітовий комісар по народній освіті, затверджений Генеральним

Секретаріатом у згоді з Повітовою Шкільною радою, або призначений ним;

б) права комісара поширюються на всі школи повіту, позашкільну і дошкільну освіту, в згоді з представниками національних меншостей;

в) комісар входить у Шкільну Раду з правом рішучого голосу;

г) комісар затверджує поштових інструкторів по народній освіті, яких можуть рекомендувати центральні або місцеві інституції, по згоді з повітовою Шкільною Радою;

д) всякі непорозуміння між комісаром і Шкільною Радою переходять на розгляд Генерального Секретаріату;

е) детальну інструкцію комісарам повинен виробити Генеральний Секретаріат;

ж) всі постанови по пункту 7 ухвалюються тимчасово, поки не зміняться умови політично-громадського життя на Україні.

IV. Освіта вчителя.

8. Закласти «Просвіти» по всіх селах України і заснувати учительські спілки по всіх повітах.

9. Організувати кадри лекторів, інструкторів для впорядження на протязі наступного року лекцій і бесід по шкільним і освітнім справам на місцях.

10. Заснувати в Києві науково-педагогічну академію для виховання кадрів науково і педагогічно освічених лекторів, інструкторів по шкільним справам і учителів середніх шкіл.

V. Підручники і програми

11. Впорядити на літніх вакаціях 1918 р. по всіх повітах України принаймні 1½ місячні повні педагогічно-освітні українські курси.

12. Просити Секретаріат і товариство Шкільної Освіти забезпечити школу на Вкраїні підручниками.

13. Просити Генерального Секретаря Народної Освіти по зможі скоріш виготувати детальний програм єдиної школи, по плану, ухваленому зїздом.

14. Зїзд доручає Генеральному Секретареві Народної освіти скликати предметні комісії з українських педагогів за для розроблення програм по українознавству в середній школі з наступного року.

VI. Вища школа

Потверджуючи постанови Першого Всеукраїнського Педагогічного З'їзду з приводу українізації вищої школи, другий Всеукраїнський Педагогічний з'їзд перш усього нагадує про необхідність здійснити зараз де-які з тих постанов негайно, а саме:

15. Просити Укр. Центральну Раду подбати через Генерального Секретаря Народної Освіти про те, щоб у вищих школах на Україні були заведені виклади курсів на укр. мові.

16. Просити засновану при Укр. Науковому товаристві секцію вищої школи негайно подбати про знайдення потрібних засобів від Української Центральної Ради, через Генеральн. Секретаря по народній освіті:

а) для приготування нових наукових сил для українських викладів,

б) для утворення паралельних катедр з українськими викладами.

17. Одкрити з осені 1917—18 акад. року український народній університет у Києві, розробивши в секції вищої освіти при Українському Науковому товаристві широкий науковий план викладів.

18. Просити Українську Центральну Раду подбати, через Генерального Секретаря Народної Освіти, про те, щоб як найкраще:

а) завести наукову фундаментальну бібліотеку для народного університету,

б) забезпечити помешкання для українського народного університету,

в) забезпечити матеріальну сторону викладів.

VII. Організація освіти.

19. Тяжке становище дітей робітників і селян і вимоги кращого навчання в школі потребують заснування скрізь при школах українських дитячих народніх садків як літніх, так і річних.

20. Підготовка кадри діячів по дошкільному вихованню вимагає українізації фребелівських інститутів.

21. Просити Генеральний Секретаріат звернути відповідну увагу на русифікаторську роботу де яких земств і урядових інституцій на Україні і вжити відповідних заходів, щоб паралізувати її.

22. Звернути увагу на організацію позашкільної освіти і відкриття книгарень, бібліотек, читалень, народніх домів і т. п. інсти-

туцій і просити вчительство і все свідоме громадянство, «Просвіти» в першу чергу як найближче стати до цього діла.

23. Необхідність захистити дітей від руйнуючого впливу зрусіфікованих великих міст потребує:

а) організації інтернатів для дітей селян;

б) організації з учнів середніх шкіл гуртків самоосвіти, клубів, січей, кас товариської взаємної допомоги і т. п.

24. Щоб побільшити культурні творчі сили українського громадянства, українське вчительство має стежити за своїми учнями і тих із них, котрі виявлять особливий хист до науки, до мистецтва, до техніки, за допомогою шкільних рад, «Просвіт» і других громадських організацій направляти в відповідні школи.

Треба, щоб земства і городські управи заснували стипендії для дітей бідних батьків.

VIII. Увільнення вчителів

25. Вислухавши доклад про увільнення учителів з війська і вважаючи на велику потребу працівників по організації людної села і проведенню реформ громадського життя, З'їзд просить Українську Центральну Раду вжити всіх засобів, щоб всіх учителів з усіх частин війська, де б вони ні стояли, негайно повернути в ті школи, де вони працювали до призива в військо.

IX. Відношення до поділу України

26. Справа нормальної організації і природнього удосконалення шкільної освіти на Україні вимагає міцного і негайного сполучення єдину державу — частину федеральної республіки. Розрив України, хоч і тимчасовий, утворений російським центральним урядом, шкідливо одіб'ється на справі просвіти українського народу. Приймаючи це на увагу, Всеукраїнський учительський з'їзд протестує проти антидемократичного поділення України, закликає всіх учителів до роботи по об'єднанню України і просить Центральну Раду, Всеукраїнський Земський і Городський З'їзд вжити всіх заходів для сполучення земель українських і утворення єдиної Шкільної Організації на Україні.

Вільна Українська Школа, 1917, № 1, С. 32—35

Програми по українознавству. Програми по українознавству (історія України) вже виготовлено Київською Шкільною Округою та розглянуто Генеральним Секретарством згідно з постановою 2-го Учительського З'їзду. Незабаром їх буде опубліковано та запроваджено в життя тепер же.

Предмети будуть обов'язковими, тільки що до мови питання не вирішене: чи їй бути обов'язковою чи факультативною. Вільні години беруться на кошт латинської та німецької мов. Вводяться додаткові години, де їх менше 30.

Вільна Українська Школа 1917, № 1, С. 63

13—15 серпня 1917 р. в Києві відбувся Всеукраїнський учительський професійний з'їзд

Резолюції I Всеукраїнського Професійного Вчительського З'їзду I. Організація Спілки

Відношення між районними, повітовими, губерніальними і Всеукраїнськими Учительськими Спілками можуть витворюватися у таких конкретних формах: відношення юридичне (право й обов'язки між окремими спілками); 2) управління; 3) обсяг діяльності кожної спілки і 4) відношення фінансові.

А. Юридичне відношення.

§ 1. Першим колективом Всеукраїнської Учительської Спілки є Районна Спілка, яка засновується в невеликому місті (селі, містечку) або захоплює декілька сусідніх сіл.

§ 2. Межі району зазначаються самою Спілкою.

§ 3. Районна Спілка має свій, статут.

§ 4. В цій спілці повинно бути не менше 10 членів.

§ 5. Коли ця спілка входить у Повітову спілку, вона бере на себе обов'язок проводити в життя свого району і ті постанови (крім своїх власних), котрі висловлюються з'їздом учителів повітової спілки до губерніальної і до Всеукраїнської спілок: раз менші спілки об'єднуються в більші, то повинні виконувати всі постанови, які прийняті делегатським з'їздом усіх спілок. З свого боку Всеук-

раїнська, губерніяльні та повітові спілки повинні допомагати своїм меншим спілкам в їх домаганнях, коли вони не противляться головним завданням статуту. Кожна слідуєча ширша спілка таким робом є спілкою менших. Представники кожної меншої спілки входять у Раду слідуєчої ширшої спілки.

В. Управління

§ 1. Районні і повітові спілки мають за свій вищий орган Загальні Збори членів, а Губерніяльна і Центральна — з'їзд делегатів менших спілок (Велика Рада).

§ 2. Кожна спілка має Бюро (Мала Рада), Ревізійну комісію та інші виконавчі органи.

§ 3. Кожна спілка подає звідомлення про свою діяльність слідуєчій об'єднуєчій організації і центральній.

Г. Обсяг діяльності

§ 1. Кожна спілка свою діяльність направляє на педагогічний шлях, цебто спілка повинна стежити, щоб робота вчителя та дітей одбувалася в умовинах справжньої педагогіки.

§ 2. Спілка крім того працює на освітньому ґрунті, несучи світло культури в народні маси.

§ 3. Спілка веде боротьбу за поліпшення правного та економічного становища своїх членів.

§ 4. Задовольняючи місцеві потреби, кожна менша спілка передає виконання свої ширші плани слідуєчій більшій організації.

Д. Відношення фінансові

Кожна менша спілка членські вкладки лишає у себе, одчисляючи певний внесок од них та інших що-річних прибутків слідуєчій ширшій організації.

Увага. З спеціальних фондів та з відсотків членських внесків це відчислення не робиться.

II. Відношення до учительських та інших професійних союзів

1. Всеукраїнська учительська спілка існує як самостійна національно-територіальна організація, куди можуть увійти й учителі інших національностей (через свої організації або безпосередне), ще працюють на території України.

Увага 1. Інші учительські організації входять у Спілку тільки тоді, коли їх статут не суперечить головним принципам та загальному духу статуту Спілки.

Увага 2. Учитель не може бути в двох союзах, коли статuti їх по духу різняться.

2. Коли закладеться федеративний Всеросійський Учительський Союз, то Всеукраїнська Учительська Спілка може увійти в склад цього Союзу на правах автономної одиниці.

3. Всеукраїнська Учительська Спілка йде в контактi з іншими демократичними професійними організаціями на Україні в їх політичних, національних та інших домаганнях; вона може увійти в склад Всеукраїнської Професійної Спілки, коли та заснується.

V. Освіта учителя

Перший Всеукраїнський Професійний Учительський З'їзд для поширення освіти сучасного вчительства визнає необхідним:

1. Улаштувати курси по загальноосвітнім та педагогічним предметам.

2. Завести командировки молодосвідчених в педагогічній справі учителів у школи з доброю постановкою діла.

3. Утворити передвижні вистави учебного знаряддя і літератури, заснувати педагогічні музеї і бібліотеки, а також улаштувати науково-педагогічні екскурсії.

4. В найбільшому числі одкрити учительські семінарії та інститути, поволі скасовуючи всякі іспити на звання учителя і всякі курси і класи для підготовки вчительства, бо вони не досягають свого завдання.

5. Через 4—5 років праці учитель повинен мати піврічний або однорічний відпуск для поновлення і поширення своїх знаннів.

VI. Учительські хати

Визнаючи, що утворення Всеукраїнської Учительської Хати являється одним із перших основних завдань Спілки, З'їзд постановив:

1. Заснувати Всеукраїнську Учительську Хату ім. Т. Шевченка у Києві, а також і по інших місцях.

2. Звернутись до Київської Міської Думи з проханням дати безплатно учасок землі для збудування Учительської Хати.

VII. Матеріальне становище учителя

1. З'їзд визнає, що основне жалування учителя нижчої початкової школи повинно бути не менше 150 карб, на місяць крім помешкання, отоплення і освітлення.

2. Через кожен рік служби повинні бути надбавки в розмірі 5 проц. основного жалування до подвоєння його.

Увага. На процент надбавки зараховуються всі роки учительської праці у всіх типах шкіл.

3. Штати вищих початкових шкіл та гімназій необхідно збільшити в зв'язку з дорожнечою життя не менше як на 40 процентів.

4. За додаткові роботи установити таку платню:

а) За завідування однокласною і двох класною школою — 240 крб. на рік, 3-х компл. — 300 карб., 4-х компл. — 360 карб.

б) За співи в кожному класі — 60 карб.

в) За гімнастику та завідування бібліотекою — по 120 карб. на рік.

5. Церковно-парафіяльні школи необхідно якомога швидше прирівняти в матеріальному смислі до інших нижчих початкових шкіл.

6. Для поліпшення матеріального становища учителя та зміцнення його професійних організацій необхідно утворити: а) каси допомоги, товариства взаємного страхування, на випадок смерті, ощадні (ссудо-сберегательні), а також дачі-санаторії для хворих і потомлених учителів; б) зробити анкетне обслідування учительства з боку матеріального становища, здоров'я то що, повторювати це через кожні три роки.

7. Визнаючи потрібним переробити статут пенсій на нових підставах З'їзд ухвалює такі норми: а) для повної пенсії — 20 років, а на випадок хвороби або смерті учителя пенсія виплачується пропорціонально прослуженим рокам, б) розмір пенсії за 20-річну службу повинен виносити 100 проц. останнього окладу, в) детальний статут пенсій повинно виробити постійне Бюро Спілки.

VIII. Шкільне управління

На підставі автономності, децентралізації і демократизму мусять ви творитися сільська (містечкова, міська), волосна, повітова, губерніяльна та Центральна Шкільна Рада, як виконавчі органи

єдиної законодавчої інституції — Всеукраїнського делегатського педагогічного Конгресу.

2. Всі ці ради проводять на своїй території адміністративно-господарську і загально-освітню (крім педагогічної), працю.

3. Організація наведених у п. 1 органів повинна переводитися на місцях.

4. Маючи на увазі, що сучасне життя вимагає децентралізації та колективної праці на містах, з'їзд вважає необхідним признати внутрішнє самоурядування нової народної школи по характеру колективним.

5. Колективне самоурядування школи найкраще улаштує педагогічна рада, яка складається з усіх учителів даної школи при участі представників від земства та батьків учнів, а в містах — представників і од міського самоурядування, але в кількості меншій, ніж кількість учителів.

6. Педагогічна має бути цілком автономною і обмежується лиш інструкцією Генерального Секретаря

7. Учителів нижчої початкової школи, обраних місцевою радою, затверджує на посаді повітова шкільна рада, через свій президіум.

Увага. Де місцевих шкільних рад немає, там обрання учителя затвердження його на посаді належить Повітовій Шкільній Раді.

8. Увільнення учителя початкової школи може бути проведено після суду на пленарних зборах Повітової шкільної Ради більшістю 2/3 голосів.

9. Право вибору та увільнення учителів вищої початкової і середньої школи повинно належати автономним педагогічним Радам, поповненим представниками громадських інституцій і організацій батьків учнів.

10. Поки що учительські, інспекторські та директорські посади по середніх та вищих початкових школах повинні заміщатися Генеральним Секретарем народної освіти по згоді з президіумом Центральної Шкільної Ради.

Вільна Українська Школа, 1917, № 1, С. 36—39

До збудування Всеукраїнської Учительської Хати. Центральне Бюро Учительської Спілки вживає всіх заходів, щоб здійснити постанови Професійного Учительського З'їзду в справі

збудування Всеукраїнської Хати. В свій час було послано заяву в Городську Київську Думу про те, щоб одвели учасок землі; поки ж що є надія мати власну квартиру, яка могла б цілком обслужити потреби вчительства (тут повинні бути кімнати для приїжджих). Крім того, Бюро постановило звернутись до місцевих Спілок з проханням пожертвувати на Учительський Дім певний процент заробітку.

Для тієї ж мети впоряджено було 9-го січня великий концерт колядок у Києві, що, дякуючи заходам тов. Романюка, дало більше 2500 кар. чистих. Таким чином, міцний початок цій справі вже покладено.

Вільна Українська Школа, 1918, № 5—6, С. 76

20 вересня 1917 р. відбувся Перший Всеукраїнський з'їзд «Просвіт»

Від відділу Позашкільної Освіти при Генеральному Секретаріатові. Додаючи велику вагу постійному єднанню з громадянством взагалі, з організованим учительством особливо, Відділ Позашкільної освіти при Генеральному Секретаріатові користується «Вільною Українською школою» щоб постійно повідомлювати шановних читачів з напрямом діяльності Відділу. За перший місяць свого існування Відділ перш за все поєднався з найбільш демократичними просвітними організаціями — з «Просвітами» і скликав з'їзд представників «Просвіт» — 20 Вересня. На з'їзді прийняло участь більш 400 членів, які з'їхалися з усіх країн поза межами офіційно визнаної української території — і з Донщини і з Чорноморщини і з Бессарабії, навіть з Курщини і Вороніжчини. Представники «Просвіт» на Харківщині, Катеринославщині і Херсонщині одразу висловили свій протест проти поділу України, і цей протест був прийнятий зборами як постанова всього з'їзду. На з'їзді було визнано потребу об'єднання усіх Просвіт, обрано було тимчасове Центральне Бюро для вироблення Статуту Спілки «Просвіт». На з'їзді було прочитано де кілька дуже цікавих докладів (список їх подаємо) й ухвалено такі постанови.

Загальні постанови

1. Перший Всеукраїнський з'їзд «Просвіт» від щирого серця вітає всі просвітні товариства і всіх діячів, що досі трудилися і трудяться для освіти, добра та волі народу українського, і висловлює їм велику увагу та славу.

2. З'їзд доручає Головній Управі «Просвіт» завести звичай святкувати велике всеукраїнське свято української «Просвіти» в один з цих днів, — 1 квітня (сонячне свято), 25 лютого, або на третій день Великодня.

3) Вислухавши звідомлення про те, що окружні суди в Києві, Полтаві, Винниці та інших містах зрікаються реєструвати українські статuti, вважаючи українську мову на Україні чужоземною, — з'їзд «Просвіт» постановив рішуче протестувати проти такої зневаги і домагатися, щоб судові справи на Україні підлягали владі Генерального Секретаріату та щоб російське правительство затвердило генеральних секретарів по справах судових, продовольчих, військових, поштово-телеграфних та шляхів.

Вважаючи на те, що робота «Просвіт» взагалі має характер державної ваги, з'їзд «Просвіт» визнає, що все листування, як окремих «Просвіт», так і їх Спілок повинно пересилатись по пошті безплатно.

Вислухавши звідомлення делегатів Катеринославщини, Херсонщини, Таврії та Харківщини, з'їзд «Просвіт» постановив рішуче протестувати проти відділення цих губерній від автономної України і домагатися негайного об'єднання всіх українських земель.

6. Визнаючи причиною великого політичного, національного та економічного занепаду неграмотність нашого народу, з'їзд «Просвіт» домагається заведення обов'язкової шкільної науки, а всіх своїх членів закликає до боротьби з неграмотністю через заведення курсів для неграмотних при кожній «Просвіті».

7. Вважаючи на те, що з усіх шкіл України вийдуть діячі, котрим прийдеться працювати на Україні, З'їзд визнає, що всі школи повинні бути українізовані, з забезпеченням прав національних меншостей.

8. Всіх учителів треба повернути з війська.

9. Неодмінно треба подбати про те, щоб австрійці-Українці поставлені були в більш відповідне для них становище, а всі засланці

галичани повернені на Україну, щоб «Просвіти» могли краще використати їхню інтелігентність та національну свідомість.

Про шкільну та позашкільну освіту

1. Навчання повинно бути обов'язковим, як для хлопців, так і для дівчат, починаючи з восьми років, та безплатним, як у початковій, так і в середній та вищій школі.

2. «Просвіти» повинні подбати про заведення при гімназіях та інших міських школах бурс для незаможних учнів.

3. З'їзд вважає потрібним звернути увагу на поширення навчання малярства по українських початкових школах.

4. Бажано улаштувати по «Просвітах» лекції-концерти, як одну з найпотрібніших форм нешкільної просвітної роботи.

5. При кожній «Рідній Хаті» (народному домі) повинен бути дитячий захисток.

Для підготовки юнацтва до роботи в дитячих захистках треба в Києві та на місцях позаводити курси дошкільного виховання.

6. При народних домах повинні бути заведені клуби-осередки, щоб сільська молодь могла знайти розвагу після роботи; в цих клубах треба утворити класи рукомел, малювання, ліпки, співу та музики, через які молодь краще об'єднується для самоосвіти.

7. Бажано використати для позашкільної освіти кінематограф та грамофон.

Про школи нового будівництва

Тому, що Україна бідна лісами і лісовий матеріал все дорожчає, треба закладати негайно будівельні школи за для виховання спеціалістів-інструкторів по залізньо-бетонному та інших способах будівництва.

Про народний спів та музику

Маючи на увазі, що українські співи мають велике національне значіння, з'їзд «Просвіт» ухвалює, щоб генеральне секретарство освіти відкрило інструкторські курси для навчання співу — по можливості, — літом, щоб у курсах могли взяти участь учителі.

2. Матеріальну допомогу курсам повинні дати державні інституції.

3. Зараз потрібно заснувати зразкові та мандрівні хори.

4. За для того, щоб люде, які мають музичний таланти, могли його розвивати, генеральний секретар народної освіти повинен

виробити проект збування народної консерваторії, де могли б учитись талановиті люде на державний кошт.

5. З'їзд визнає потрібним заснування музичного фонду ім. Миколи Лисенка.

6. При кожному хорі треба закласти, школу нотного співу.

7. Треба звернути велику увагу на науку співу по всіх школах, бо спів має велике педагогічне значіння.

8. З'їзд «Просвіт» звертає увагу на потребу організування народних оркестрів.

9. При музичному відділі генерального секретарства освіти треба завести видавництво нот та склад музичних інструментів.

Про народний театр

Неодмінно потрібно, щоб при генеральному секретарстві народної освіти утворено було такі театральні курси, куди «Просвіти» могли б посилати своїх кращих виконавців для навчання режисерському та інструкторському ділові. Окремі чи об'єднані «Просвіти» повинні посилати на ці курси своїх представників на свої кошти.

2. Треба, щоб театральний відділ при секретарстві народної освіти видав підручники до народного театру.

3. При секретарстві народної освіти повинні бути створені зразкові мандрівні театри, також бажано щоб такі театри утворювалися і на місцях.

4. В кожному більш-менш людному селі конче треба збудувати народний дім, а де це неможливо, то треба пристосувати до потреб театру існуючі помешкання.

5. Бажано утворити Музей театральних вистав та Театральну Книгозбірню.

При Центральній Раді неперемінно потрібно утворити «Український Театральний Фонд».

Про видавничу справу

1. Бажано утворення при всіх губерніальних «Просвітах» редакційно-видавничих комітетів.

2. Книжки треба видавати популярно-наукового характеру.

3. Губерніальним «Просвітам» доручити організування на місцях книжних комор для потреб «Просвіт».

4. Розпочати при участі всіх провінціальних «Просвіт» анкету в видавничій справі.

5. Бажано звернути увагу на найкращу форму викладу та мову в популярних виданнях, а також не вживати дрібного друку.

Про організування «Просвіт»

1. «Просвіти» мають здобувати кошти на освіту не стільки з членських вкладок і жертв, скільки з скарбів державних та громадянських.

2. Конче треба, щоб земства мали інструкторів «Просвіт» котрі могли б бути також і лекторами.

3. Спілки «Просвіт» мають бути по повітах, бо як школи, так і позашкільну освіту удержує своїми коштами повітове земство.

4. В кожному районі, який відрізняється умовами життя, можуть закладатись Спілки «Просвіт» незалежно від адміністративних кордонів.

Головна Управа

З'їзд обрав Головну Управу Всеукраїнської Спілки Т-в «Просвіт». До президіума Головної Управи обрано таких осіб: за голову В. Корольова, товаришами Голови М. Синицького та д. Чайківського, М. Ішуніну та д. Єрмоленко і скарбником Є. Лукасевича.

Крім того, відділ з'єднався з завідуючими народною освітою по де яких губерніях і на невеличкій нараді визнано було потрібним улаштувати курси задля підготовки інструкторів позашкільної освіти. До сього часу кадри таких діячів не мають сталої фізіономії ані певної організації. Інструкторські курси ставлять собі метою дати слухачам широке розуміння значіння поземельної освіти і плям певної її організації. Програм курсів подаємо при цьому. Курси мають бути шеститижневі, слухачами бажано було б мати переважно з кола учителів, бо до них спрага поза шкільної освіти стоїть найближче. Земства закликаються присилати своїх стипендіатів і субсидувати ці курси.

Програм курсів для інструкторів в справі Позашкільної та Дошкільної Освіти, що мають бути відкриті в жовтні місяці Відділом Позашкільної та Дошкільної Освіти при Генеральному Секретаріатові Шкільної Освіти:

1) Історія і сучасний стан Позашкільної Освіти в Росії, Україні і за кордоном і його організація, 2) Історія України, 3) Українська Література, 4) Українська мова, 5) Географія і Геологія України, 6) Агрономія, 7) Санітарія, 8) Народним театр — теорія, 9) Народний театр — практика, 10) Музейна справа і мистецтво, 11) Музика, пісня, 12) Справа народніх домів, 13) Бібліотекознавство, 14) Позашкільне виховання дітей, 15) Історичні екскурсії, 16) Теорія природничих екскурсій, 17) Навчання, як обходитись з ліхтарем і кінематографом, 18) Теорія і практика кооперації.

Обік з організацією Просвіт, інструкторських курсів в Відділі позашкільної освіти виробляються: план програм вечірніх і недільних шкіл для дорослих; списки книг для шкільних бібліотек, списки читань з чарівним ліхтарем. Получаючи з усіх кінців України замовлення на книжки, Відділ бачить потрібність організації складу книжок задля продажу і розсилки книжок, і план так складу виробляється.

За останні часи виявилась негайна потреба організації бурс для учнів українських гімназій. Відділ одкрив уже першу бурсу в місті Києві (на Звіринці) при III українській гімназії і тепер в Відділі виробляється зразковий статут і план організації таких бурс в найкращім напрямку виховання. [...] *Голова Від. Поз. Осв. С. Русова*

Вільна Українська Школа, 1917, № 1, С. 42—39

У вересні 1917 р. в Києві відкрилася Четверта українська гімназія на Шулявці

4-а українська гімназія в Києві. Четверта українська гімназія одкрита на Шулявці т-вом «Просвіта» й удержується на кошти цього товариства (коло 7.000 карб, на цей рік), а також на гроші з плати за навчання (коло 4.000 карб.). Одкрито молодший підготовчий (38 душ), старший підготовчий (26) і перший (38) класи; навчання спільне для дівчат і хлопців. Працює гімназія поки що на вечірній зміні.

Вільна Українська Школа, 1917, № 1, С. 63

9—10 вересня 1917 р. в м. Ставище відбувся з'їзд учителів Таращанського повіту

Організація учительства. 9—10 вересня с. р. у м. Ставище відбувся з'їзд учителів Таращанського пов., скликаний повітовою Земською Управою. Прочитано було доклади про потребу організації вчительства початкових шкіл, про зміцнення такої організації, про техніку переведення українізації початкової школи в повіті, про самоосвіту вчителя, про екскурсії й подорожі. Крім цього розглянуто було тези II Всеукраїнського Учительського З'їзду і ухвалено застосуватись до його постанов. Наприкінці з'їзду розглянуто було і декілька справ місцевого характеру (про матеріальне становище вчительства в повіті і про приєднання існуючої в повіті «вчительської громади» до Всеукр. Учит. Спільн. Збори закінчились обранням нового правління спільн.

Вільна Українська Школа 1917, № 1, С. 63—64

13 вересня 1917 р. в Києві відкрито Другу Українську державну гімназію імені Кирило-Мефодіївського братства

II Українська державна Гімназія імені Кирило-Методієвського братства відчинилась 13 вересня. Перед початком навчання було відслужено молебна, на якому були пан генеральний секретар народної освіти І. М. Стешенко, товариш секретаря П. І. Холодний, та багато батьків учнів.

Пан Стешенко сказав щирю промову, в якій вказував велике значіння будучої української школи. Директор гімназії Ф. П. Сушицький звернувся до учнів з відповідною промовою. Гімназія має підг. і 8 класів, в яких лічиться більш 250 учнів.

Викладають в гімназії предмети не тільки педагогічні, але й наукові сили, як приват-доценти університетів Св. Володимира і Українського Народного: Ф. П. Сушицький, О. С. Грушевський, Ф. П. Швець (Юр'ївського і Народного У-ту), М. П. Кравчук, а також О. І. Левицький, М. І. Рудницький (лектор Українськ. Нар. У-ту), лектори Педагогічної академії: П. І. Зайцев, О. К. Дорошкевич, та

інші. Плата в гімназії як і личить демократичній школі, низька, а саме 80 карб. на рік.

Вільна Українська Школа, 1917, № 2, С. 113

17 вересня 1917 р. в Києві відкрито Третю українську гімназію

Третя Українська Гімназія відкрита 17 вересня с. р. Зараз в підготовчій класі 43 учнів, в першій 38, в другій — 12, в третій — 7. Діти не тільки Київські, але є і з повітів. Відношення батьків до гімназії надзвичайно прихильне.

24 вересня була вже улаштована вистава на користь гімназії, котра дала до 900 карб., крім того поступали жертви. І як би не реквізовано було театр «Танго», то вистав на користь гімназії повинно було бути багато.

Вільна Українська Школа, 1917, № 1, С. 63

5 жовтня 1917 р. в Києві у приміщенні Педагогічного музею урочисто відкрито Народний український університет

Про вищі українські школи на Вкраїні. Україна недавно лише мала змогу завести свою національну школу, а зараз ми уже маємо сотні, як не тисячі народніх українських шкіл, декілька десятків середніх українських шкіл. Стає ясным, що не може наша вільна Україна, яка лише цими днями оголосила свою республіка, обійтись й без тих вищих шкіл, які б забезпечили найтвердіший ґрунт для культурної праці на користь нашого народу. Не може вона обійтись, в першу чергу, без того Народного Українського Університету, який повинен широко відкрити свої двері для усіх, хто бажає вищої освіти української викладовою мовою, з широко поставленим українознавством з одного боку, та має стати нашим національним, з повними державними правами для усієї України, з другого боку.

Маючи все це на увазі, представники наукових українських організацій, як Наукове Товариство у Києві, товариство «Праця», за допомогою та при найближчій участі представника Генераль-

ного Секретарства Освіти України, ужили усіх заходів, аби в першу ж чергу забезпечити важливу справу з заснуванням Народного Університету. Уже в серпні почалися перші наради фундаторів Університету, тих українських учених, які мали бути в складі лекторів його. Спершу в невеличкому складі, з 3—4 лекторів, потім усе ширше ставилася ця справа. Принципом, який зв'язав усіх, було ставити як найширше цю справу, об'єднуючи усіх українських учених, не тільки Києва, а й всієї України, поза межами України, не забуваючи й галицьких українських учених. Через те кількість лекторів Університету зростала, і ми уже в вересні налічували коло трьох десятків українських учених, які згоджувалися були лекторами нашого Університету. Скоро ініціативна група розбилася на факультетські комісії, і стало ясным, що ми маємо змогу зразу ж заснувати три факультети: історико-філологічний, фізико-математичний та правничий. Щодо адміністративної частини справи, нарад лекторів усіх факультетів прийшла одногласно до думки, що на чолі Університету повинен бути повний професор, як і деканами факультетів мають бути теж професори, а секретарями — приват-доценти. Тим часом оголошення в часописах про те, що має бути відкритим Народний Український Університет, призвело до того, що майже кожен день приходили цілими десятками прохання про прийняття в Університет. Тут були й студенти різних вищих шкіл Києва й інших городів, курсистки Вищих Жіночих Курсів, навіть ті, що скінчили університети у нас і Галичині, а також середні школи різних типів і т. інше. До 5 жовтня, коли відкрився Університет, ми мали вже коло 1000 прохань, з яких коло 500 були до різних факультетів Університету, а решта до підготовчих до Університету курсів.

В перших числах листопада, коли закінчилось зарахування студентів та курсистів, загальна кількість їх була 1370. З них на підготовчих 570 (на молодшому 350, а на старшому 220), а на факультетах 800, а саме — на історико-філологічному 420, правничому 240 і фізико-математичному 140. 5 жовтня відбулося урочисте відкриття університету при участі усіх професорів та студентів, в присутності великої кількості гостей, які переповнили Педагогічний Музей. Після молебна, який відслужив по-українськи архієпископ Олексій, доктор церковного права, та лектор богослов'я в

університеті, ректор університету проф. І. М. Ганицький відкрив університет. Привітання були складені Генеральним Секретарем Освіти І. М. Стешенком, представниками інших секретарств, представниками університету св. Володимира, та інших вищих і середніх шкіл, різних організацій. Нарешті було прочитано дві академічні промови секретарем університету Ф. Сушицьким та секретарем історико-філологічного факультету І. Огієнком.

Лекції Українського Народного Університету, які почалися 9 жовтня, безперервно проводяться в аудиторіях університету св. Володимира, який ласкаво згодився відвести Народному Українському Університету по самостоїмості [...].

Так стоїть справа з вищими школами у нас цілком українськими. Менш зроблено щодо українізації існуючих вищих шкіл. Покіль що мають бути виклади в університеті св. Володимира трьох катедр українознавства. Але тепер, коли Україна є республікою, і вся влада належить Центральній Раді та Генеральному Секретарству, і ця справа повинна піти жвавіше. *Ф. Сушицький*

Вільна Українська Школа 1917, № 2, С. 108—109

Про вищі українські школи у Києві. На протязі листопаду в вищих українських школах м. Києва остаточно наладилася справа організації лекцій в них [...].

Друга вища українська Школа у Києві теж поширює організацію своєї програми. Найбільш важливе тут — ухвала Радою професорів Українського Народного Університету пропозиції Спільки лікарів — заснування в недалекому будучому (може навіть і з початку 1918 року) медичного факультету. Склад лекторів намічено. Слухачі можуть бути навіть серед учебного року, вважаючи на те, що на різні відділи прийнято коло 200 слухачів, які скінчили воєнно- і земсько-фельшерські школи. Майже усі вони мали на увазі перейти при першій змозі на медичний факультет.

Склад слухачів університету та курсів в останній час ще трохи поширився: не вважаючи на пізній час, коли прийом закрито було, Рада професорів, як виємок, дозволила вступ до університету українцям-офіцерам, що лише недавно повернулися з фронту. Таких слухачів зачислено коло 35. Таким чином загальна сума усіх слухачів переважила уже за 1,400. *Ф. Сушицький*

Вільна Українська Школа, 1917, № 3—4, С. 191—192

Академічний відділ Київського Українського Університету. Академічний відділ є вища школа з метою систематичної наукової освіти, яка розрахована на осіб, що мають приблизно середню освіту.

Її організація збудована по слідуєчим принципам. Досвід до- вів, що до вільної вищої школи з боку, суспільства йдуть різнома- нитні вимоги. З поступаючих до неї осіб де-хто шукав можливості вперше отримати загальну наукову освіту університетського ха- рактеру; другі бажають доповнити оту одержану ними вищу осві- ту по другій галузі, в якій раніш їм не доводилось працювати, треті нарешті, жадають поглибити свої знання в тій іменно галузі, яку вони обрали за життєву свою роботу. Де-хто з слухачів вияв- ляє готовність віддати науці весь свій час, але на протязі обмеже- ної кількості років. Другі, навпаки, не маючи змоги віддавати щоденному навчанню потрібного часу, хотять розтягти курс на ба- гато років. Зважаючи на це, організація викладів має бути гнуч- кою, аби задовольнити безліч наведених вимог.

Наукові плани Академічного відділу поділяються на гуртки гуманітарних, природничо-математичних наук та кооперативних і технічних.

Система викладів запроваджена річева, але задля поліпшен- ня можливості проходити курс послідовно, рекомендуються ви- значені навчєбні плани, чим дасться змога й самім слухачам складати для себе відповідні розклади лекцій.

В залежності від контингенту, навчання на Академічному відді- лі організовано таким робом, що виклади відбуваються в час, який є вільний для працюючих по різних установах, а власне — в межах 5—10 год. вечора. Крім лекцій організовано практичні заняття.

I. Група Гуманітарних Наук. Головним завданням викладів на цій групі є приєднання слухачів до розвитку в них бажання й здібності самостійно працювати в обсягу гуманітарних наук: еко- номічних, правничих, історичних і філософських. Разом з тим Університет дає слухачам знання практичного характеру з галузі права й педагогії.

Подаємо програм гуманітарного відділу: словесного та істори- чного гуртків Народного Вкраїнського Університету, ухвалений 14 жовтня с. р.

Загальні курси: по історії України: нова історія XIX в. Загальний начерк IX—XVIII в.в.; по історії Української літератури: нова література XIX в., логіка; психологія; Вступ до філософії; вступ до мовознавства, етнографія. Історичний гурток слухатиме: 2 спеціальні курси по історії України: по всесвітній історії: східна, класична, історія західної Європи; історія філософії; Етика; Історична географія України; методологія історії; Історія господарського життя.

Словесний гурток — Українська література IX—XVIII в. в.; 2 спеціальні курси по літературі; історія всесвітніх літератур: східна, класична; історія західноєвроп. літерат., методологія історичної літератури; естетика; Палеографія та діалектологія.

II. Група природничо-математичних наук. Природничо-математичний відділ має на меті ознайомити слухачів з сучасним станом природничих наук та їх історією, причому думає дати слухачам таку природничу-наукову підготовку, яка дала б можливість бажаючим самостійно спеціалізуватись в вибраній галузі знання.

Особливу увагу Університет звертає на улаштування практичних робіт, не ставлячи, все таки, завдання вироблення фахівців техніки, а задовольняючись тим що дає слухачам знання та методи, потрібні для відповіді на читання реального життя.

План викладання природничого відділу Київського Народного Українського Університету, ухвалений 1 жовтня с. р. на засіданні лекторів в складі Красівського, Чикаленка, Веселовського, Кравчука, Коваленка, Тушкана, Качаловського і Гермайзе та пані Іщук-Шульгіної, до введені такі дисципліни: Фізика, Хемія, Кристалографія, Кристалофізика і Кристалохемія; мінералогія й петрографія, геологія, фізична, палентологія й історична геологія, Ботаника: морфологія, анатомія, фізіологія; систематика; Зоологія: Цистологія й гістологія безкістякових; порівнююча анатомія; Зоологія кістякових, антропологія; анатомія; фізіологія й гігієна людини. Географія фізична; метеорологія; Бактеріологія. *Просвітня Комісія Українського Університету.*

Вільна Українська Школа, 1918—1919, № 5, с. 318—320

8 жовтня 1917 р. відбулися перші установчі збори учителів-українців усіх типів шкіл м. Києва

Діяльність Спілки Учителів-українців м. Києва з 8 жовтня 1917 р. по 1-е січня 1918 р. (Перший рік існування). З початку революції все свідоме українське вчительство м. Києва стало до напруженої роботи по утворенню рідної освіти на Україні.

Протягом 6—7 місяців учительство, згуртувавшись біля Т-ва Шкільної Освіти, не покладаючи рук працювало над улаштуванням різних професійних і педагогічних з'їздів, а також і головним чином по організації Влади Народної Освіти на Україні, згідно з тими вказівками, які підносились на тих з'їздах.

Осінь до цієї важливої роботи додала ще необхідність боротьби перед міською Думою за утворення українських початкових шкіл. Як відомо, учительству за допомогою Т-ва Шкільн. Освіти і Секретарства Освіти, удалось одвоювати 15—16 таких шкіл.

І тільки після всього цього уже учителі українці приступили до організації самих себе в окрему Спілку учителів українців м. Києва для захисту як своїх професійних інтересів, так і, головним чином, інтересів відродженої національної школи.

Ініціатива в цій справі належала переважно групі учителів початкових шкіл, котрі виробили проект статуту Спілки і скликали перші установчі збори учителів українців всіх типів шкіл м. Києва — 8 жовтня 1917 року.

З цього моменту і починається життя Національної Спілки учителів українців.

На збори прибуло 50 душ, котрі і стали першими членами Спілки. Головою цих зборів був А. І. Лещенко, а писарем Р. С. Ковальський. Докладчиком по утворенню Спілки виступив д. С. Романюк, який прочитав проект Статуту Спілки. На цих зборах вчительство обмежилось тільки обговорюванням статуту,— остаточно ж ухвала його була зроблена 15 жовтня т. р. на других загальних зборах учителів, коли були зроблені, згідно з статутом і вибори Ради Спілки. В склад першої Ради Спілки ввійшли: А. І. Лещенко (голова Ради), Д. І. Дяченко, С. М. Романюк,

Г. Р. Стрижевський, А. А. Болотович, Г. І. Ковальський і О. О. Омшанський.

Кандидатами до їх: А. А. Бакалінський і Хоменко.

Ревізійна комісія була обібрана на третіх загальних зборах.

Організаційне засідання Ради Спілки відбулось на другий же день 16 жовтня, де були обібрані товариші голови (Г. Г. Стражевський і А. А. Болотович), скарбник (Г. С. Ковальський) і секретар (С. М. Романюк) Ради Спілки.

За період від 15 жовтня до 1-го січня Рада Спілки мала 5 засідань (а всього по 2 квітня с. р. 12 засід.), крім багатьох нарад приїжджих учителів, котрих Рада Спілки скликала під час з'їзду в грудні місяці, коли розв'язувались питання по адміністративному управлінню школи. Приступивши до роботи, Рада Спілки звернула перш за все увагу на збільшення членів Спілки, на згуртування в Спілку всіх учителів українців м. Києва. Цього вимагало як політичне, так і взагалі громадське життя Рідного Краю, котре йшло занадто швидким темпом. Щоб поспівати за ним, доводилось Раді Спілки скликати часто загальні збори членів Спілки, де розв'язувались найголовніші питання сучасного менту. До 1-го січня відбулось 5 загальних зборів (а всього по 2 квітня 13).

На цих зборах обговорювались такі питання, як контакт з учительськими спілками інших національностей, (ухвалено піти на зустріч і утворити Раду Спілок м. Києва) утворення різних комісій і секцій, як наприклад секції вищої і нижчої початкової школи, комісія розваги дітей, — а також і способи боротьби з анархією. Но останньому пункту вчительство визнало можливим вести боротьбу тільки шляхом освіти людності м. Києва.

Праця комісії розваги дітей йшла в тому напрямку, щоби дати дітям більше освіти і естетичного розвитку. Дійсно, комісії удалось розв'язати цю справу більш-менш організовано. По черзі українські школи водили дітей до Національного театру, де ставились п'єси, приступні для розуміння дітей. Крім цього, комісія ввійшла в контакт з місцевою «Просвітою», котра улаштувала по святам читання, і співи для дітей в Народній Аудиторії, і туди направляли школи на ці вистави. Таким чином, з 16 українських шкіл майже кожна з них по 2—3, а інші і 4 рази побували на різних виставах.

Щоб задовольнити духовні інтереси національн. школи, секція учителів початкових шкіл приступила до організації при Спілці передвижної дитської бібліотеки. Раніше, ще до закладання Спілки, учителі початкових шкіл улаштували концерт, прибуток з якого в сумі до 300 карб. пішов на книжки та інші приклади дітям в укр. почат. школах. На 100 карб, з цих грошей було куплено дитських книжок. Але за браком власного помешкання для Спілки а також і того, що книжки не було заведено в палітурки, їх в школи не було пущено.

Що торкається місцевої шкільної влади, то організоване вчительство мало своїх представників як в комітеті по призначенню вчителів, так і в «Комиссии по Народному Образованию».

Рада Спілки в своїй діяльності стежила за тим, щоби духовні і професійні інтереси членів Спілки в свій час були задоволені, але до 1 січня Рада Спілки не змогла в повній мірі цього виконати.

В такому напрямку йшла робота Спілки до 1 січня, і на цьому можна б було і зупинитися, але все те що виникло в житті України після 1-го січня, примушує сказати про діяльність Спілки в головних рисах і після 1-го січня на протязі 2—3 місяців.

Під час більшовицького повстання, а потім і панування, життя Спілки було під великою небезпекою. Збиратись прийшлося «нелегально». І перше, куди кинулась думка організованого вчительства, це було — не допустити до зруйнування, так трудно здобутої національної школи. На словах це було обіцяно, а на ділі сам «Секретар Освіти» Затонський сказав, що не може захистити українця-учителя від самосуду. Прийшлося багатьом з останніх ховатись. Навчання в школах припинялось. Наступив суворий іспит для рідної школи в Києві —і вона його витримала. Невелика кількість дітей покинула школу, а останні ще з більшою упертістю ходили в школу. В цьому є заслуга Спілки, що змогла установити таку необхідну в цей мент координацію сил і діяльності організов. вчительства. Так тяглося життя Спілки цілий Лютий місяць. В березні ж (як повернулась рідна влада) знов ожило вчительство. Рада Спілки змогла закінчити ту роботу, яку розпочала ще до 1-го січня, а саме: утворення Бюро Праці для учителів, щадничої каси і т. ін.

Детально ж про це буде дано в справозданні уже за 1918 рік.

Загальні збори членів Спілки 2 квітня затвердили це звідомлення разом з звідомленням скарбника Спілки і винесли подяку Раді Спілки за її енергійну діяльність.

Вільна Українська Школа, 1918, № 7, С. 182—184

7 листопада 1917 р. в Києві в Педагогічному музеї відкрито Українську педагогічну академію

[...] Україна збагатилась ще однією вищою школою, Педагогічною Академією, яка відкрита 7 листопада в Педагогічному Музеї в присутності Генерального Секретаря Освіти.

Академія має готувати учителів українських середніх шкіл, де почувається брак учителів українознавства [...]

Вільна Українська Школа 1917, № 2, С. 109

Педагогічна Академія у Києві має почати свою діяльність відкриттям педагогічних курсів в другій половині жовтня. Лекції мають бути по таким предметам: історія педагогіки, теорія педагогіки, педагогічна психологія, шкільна гігієна, методики української граматики, історії української літератури, виховуючого читання та інш. Крім того додаткові наукові курси: історія української літератури, українська мова та граматика, історія, і географія України та інш. Згодилися покіль що викладати лекції проф. В. В. Зіньківській, прив.-доц. О. Сушицький, прив.-доц. О. Грушевський, прив.-доц. І. Огієнко, О. Музиченко, докт. Коцюба, П. Зайцев, О. Дорошкевич та інш.

Дійсними слухачами приймаються ті, що скінчили вищі школи та Учительські Інститути, а вільними слухачами з останніх курсів вищих шкіл та Учительських Інститутів, а також ті що скінчили учительські семінарії. Кількість слухачів обмежена. Прохання приймаються в Генеральному Секретаріатові Освіти департамент вищої школи, 1—2 дня.

Вільна Українська Школа, 1917, № 1, С. 64

Про вищі українські школи у Києві. На протязі листопаду в вищих українських школах м. Києва остаточно наладилася справа організації лекцій в них.

Значний успіх має з цього боку недавно лише відкрита Педагогічна Академія. Цікаво зазначити, що Рада лекторів Академії, відкриваючи 7 листопаду однорічні педагогічні курси при Академії для підготовки учителів середньої школи по мові та письменству, призначила було максимум 40 слухачів на курсах. Це обмежене число мотивувалося саме тим, що потрібно було мати на увазі необхідність кожному з дійсних слухачів дати зразкові уроки в українських гімназіях, що трудно перевести з кількістю більш як 25 душ. Одначе уже коло 10 листопаду подано було більш як 90 прохань, і Раді трудно було відмовити, в надії, що як-небудь удасться полагодити справу з зразковими уроками, поширивши склад учителів-практикантів при Педагогічній Академії.

В склад лекторів Академії приголошено ряд нових видатних сил, які ласкаво згодилися допомогти в справі викладання своїх курсів й зараз і потім, при ширшому програмі власне Педагогічної Академії, до якої теперішні однорічні курси можуть бути першим роком, чи першим з трьох курсів. Сучасний склад лекторів Академії є такий: проф. П. А. Тутковський (географія України), проф. В. В. Зіньківський (педагогічна психологія), проф. І. Я. Четвериков (психологія індивідуальна), проф. Добровольський (шкільна гігієна), прив.-доц. О. С. Грушевський (історія України), прив.-доц. І. І. Огієнко (історія української мови), прив.-доц. Ф. П. Сушицький (історія українського письменства), прив.-доц. К. Широцький (історія українського мистецтва), С. Ф. Русова (методика географії України), О. Ф. Музиченко (педагогіка з дидактикою), д-р А. Б. Володимирський (основи лікарської педагогіки), П. І. Зайцев (історія педагогіки), О. К. Дорошкевич (методика української літератури), В. М. Дога (методика виховуючого читання), М. М. Старицька (декламація). З початку грудня слухачі курсів мають ходити на практику до українських гімназій м. Києва а після Різдва давати зразкові уроки під проводом лекторів та педагогів-практикантів при українській (2) гімназії імені Кирило-Методієвського братства. Таким чином справа підготовки учите-

лів української мови та літератури, можна гадати, цілком забезпечена. На 1918—19 акад. рік, коли обставини життя дозволять більш реально подбати про заведення української мови та предметів українознавства в середній школі, ми матимем перші систематично підготовані кадри учителів українознавства, особливо по найбільш трудній його галузі, по мові та письменству [...].

Вільна Українська Школа 1917, № 3—4, С. 191—192

22 листопада 1917 р. в Києві у приміщенні Педагогічного музею відкрито Українську академію мистецтв

Про Академію Мистецтв. В ясных залах Педагогічного музею — славнозвісних тепер, бо в них засідає Центральна Рада і зосереджено український весь рух, — 22 листопаду відкрито українську Академію Мистецтв; при тім було виставлено і артистичні праці новообраних професорів Академії; незабаром же по майстернях академічних закипить жвава студентська робота.

В Академії маємо ще одну вищу школу, котрої метою є служити красі, виховувати і виявляти її в рідних питомих формах, близьких і дорогих нашому народові.

Відчинення Академії Мистецтв в бурливий час, який ми перебуваємо, показує, що наші політики і громадські проводирі дивляться не вузько партійними очима на завдання українства і розуміють свою велику відповідальність за світлу будучину рідної культури, за її пробудження до нового життя, бо-ж не дурно сталося так, що найбільш життєві і нагальні потреби обмірковуються в тому будинкові, де вмостилася нова Академія. Це показує здорову логіку нашого демократизму і сілу наших здобутків: не можуть люди державного розуму і громадського темпераменту не відчувати великої потреби в культурі, частиною котрої в мистецтво, інтереси розуму та серце повинні бути близькими до демократичного укладу життєвого. Поняття демократизму ніяк не впадає з поняттям некультурності, як то, може, де-кому здається. Демократизм дбає про інтенсивне відбудування всього життя, через те

прокладає в життє місце для мистецтва особливе ж там, де її міцно стискали, не пускаючи в широкі світи.

Так було в нашому краю. В нашому краю, повному природної краси, засипаному утворами стародавнього мистецтва, садами, монументами, замками, церквами, двірками й всім тим, що є у них — кидається в вічі занепад етики, відсутність артистів. Тридцять років тому назад, через ціле століття після того, як було замкнено малярську школу у печерській Лаврі, — у Києві бую засновано артистичну школу, але вона була чужа нам і більше давала не артистів, а ремісників, над кращими ж з них чужа Петербурзька Академія клала свою ганебну руїницьку денаціоналізаторську руку і наші сили тим самим ставали Україні чужі. Новіще наше мистецтво на всіх своїх полях відставало від рідної стихії, нівечилося і переставало бути природним могутнім виразником високих стремлінь народної творчості. Більшість артистів на Україні — архітектів, малярів, різьбарів..., хоч були українцями з роду, мали чужу зросійщену душу, а виключення серед них хоч і були, то все-одно об'єкти їх творчості не були приступні широким верствам нашого люду, бо шлях туди був заказаний; свідоміші артисти (Шевченко, Ге, Мартинович...) терпіли від уряду та від чиновництва, своїх учителів і товаришів, іншим доводилося вибиратись на чужину. Через те всі вони в своїй творчості являли лиш печатку утоми через надмірне перепрацьовання в боротьбі з упривілейованим племенем і з суворим ладом.

Ніні своя рідна Академія Мистецтв у нових обставинах вільного життя дасть нам нові сили — свіжі і здорові і накладе на їх діла природну печатку самоосвітлення. На портретах і фігурах нових майстрів скоро вгадаємо рідні риси українського типу, відблиск своєї духової природи, пейзажі заграють кольорами української райдуги, церкви і доми вберуться в своєрідні конструкційні та декоративні форми, народне мистецтво, артистичні промисли підуть за правдивою національною артистичною течією, і прийде час, що ваше мистецтво стане знов демократичним, всенародним, як то було колись на Україні; мистецтво викрие скарби народу, покаже, що у нього є, та спровадить його вимучену душу до недовсяжного світу мрій і казок, до високих ідеалів, навчить поважати форми своєї і чужої краси та культури.

Найближчим завданням наших артистів і Академії — буде відбудувати поруйновані війною і заколотами українські села і міста, українізувати зовнішній вигляд нашої столиці, дати лави добрих учителів мистецтва в нашій школі, аби запровадити в них графічну освіту та естетичне виховання, щоби дійсно створити підставу для належного розвитку народної умілості; а та умілість по війні, зважаючи на відсутність заробітків при важких надіях на скоре переведення промислової демобілізації, дасть добрий засіб підняти добробут народу. Опіка над умілістю, що підносить матеріальний стан країни є таким чином великим державним ділом, через те й відкриття вищої школа умілості є теж серйозним ділом державної ваги, обпертої на основи не просто естетичні, а й економічні. І то не порожнє слово, бо існування Академії дійсно створить початок всенародного мистецтва.

[...] Ось маємо Академію й бачимо вже майбутні плоди її праці в відділах чи майстернях: жанру (проф. Ф. Кричевський), портрету (М. Жук, О. Мурашко), пейзажу (Маневич, Бурчек), графічних штук (Г. Нарбут), фрески і мозаїки (М. Бойчук) та будівництва (В. Кричевський). Нехай же тягнеться до Академії все, що є живого серед молодих українських артистичних сил набиратися знання до праці на користь рідного мистецтва; Академія зустрине їх з розгорнутими обіймами і не засушить молодих здібностей; навчання мистецтва у ній буде вільним, не буде вбивати засвоюванням сухих академічних дисциплін, а всю вагу буде покладено на живу творчу працю у майстернях з вільним переходом від одних робітень і керівників до других.

До Академії вимагається освіта з середньої художньої школи (для дійсних студентів), або загальна знайомість з малярством чи іншою галуззю мистецтва (вільні слухачі); в останньому разі потрібне порозуміння з професором відповідної майстерні; студенти й слухачі вносять платню 100 р. річно. *К. Широцький*

Вільна Українська Школа 1917, № 3—4, С. 192—194

**26 листопада 1917 р. в Києві Центральне
бюро Всеукраїнської учительської спілки
провело установче зібрання фундаторів
Видавничого товариства**

Видавниче товариство. Центральне Бюро Всеукраїнської Учительської Спілки, рахуючись з потребою школи в підручниках, зняло питання про заснування при Спілці спеціального видавничого фонду. Для докладнішого розроблення цієї справи було утворено спеціальну комісію, котра після обслідування прийшла до висновку, що видавнича справа є остільки серйозна, остільки пекуча, що вимагає як найбільшої уваги. Досить буде сказати того, що зараз українська школа майже зовсім без підручників; крім цього, підручник не є щось перманентне і попит на підручники буде завше великий. Прийнято до уваги також і те, що з побільшенням шкіл настане ще більший голод на підручники. Нарешті комісія стала на тому, що видання підручників повинно залишитись в руках самого учительства. Хоча прикладів цьому й нема, але комісія рахувала, що українські учителі повинні дати в цій справі приклад.

Комісія з'ясувала собі і фінансовий бік справи, яка справа, до речі мовити, вимагав великих коштів. Одначе вимога цих коштів не змогла направити комісію на інший шлях, і вона цілком свідомо повела свою роботу так, щоб найти найбільш придатну форму для утворення учительського видавничого товариства. За таку форму було визнано кооперативне будування.

Щоб підкреслити придатність кооперативної форми будування учительського видавничого товариства, між іншим, говорилося про те, що в кооперативне товариство досить легко об'єднатись і разом з цим, в кооперативі всі члени мають рівні права і рівні обов'язки. Зауважено й те, що на Україні є до 20,000 українських учителів. Коли ці учителі візьмуть тільки по 1 пайові, якого розмір визначено в 25 карб., та внесуть вступну плату в 5 карб., то збереться сума, приблизно до 600,000 карб., а з нею уже легко можна братись за проводження видавничої діяльності. Комісія цілком свідома й того, що зразу не прийдеться об'єднати всіх учи-

телів, але комісія рахувала й на те, що на перших порах можна обмежитись і меншою сумою.

Крім цього на думку комісії в склад товариства варто допустити народні управи — волосні, повітові та Губерніальні, а також кооперативи та просвіти. Цю думку свою комісія ґрунтувала на тому, що як народні управи, так само кооперативи й просвіти дбають про те, аби наша школа стала дійсно українською і як найкраще була забезпечена підручниками та іншим шкільним приладдям. А коли так, то фінансовий бік справи від цього тільки виграє. Спинившись таким чином на ґрунті будування учительського видавничого товариства на кооперативному принципі, комісія склала відповідний статут і почала переводити справу в життя.

26 листопаду цього року було скликано установче зібрання фундаторів т-ва для ствердження статуту та обрання керівничого апарату. Сказати до речі це перше зібрання фундаторів зібрало невеличкий гурток київських учителів-українців, які брали не стільки кількістю, скільки прихильністю до рідної справи, та до великої мети товариства. Перший та другий день дали більш півтори тисячі грошей. Їх, безумовно, мало, але тут важний самий факт. Така щира прихильність до справи перших фундаторів дає надію, що й все українське учительство прийде з своїми паями до товариства. Користуючись цією статтею, хочу сказати кілька слів щодо змісту самого статуту. Перш за все товариство повинно обслуговувати українську школу всім потрібним друкованим матеріалом. З цього боку статут складений так, що т-во має друкувати все те, що потрібно для школи. Прийнято до уваги й те, що організоване учительство повинно мати свою газету, журнали і т. і. Все це є в статуті.

Крім цього т-во, працюючи на ниві видання підручників, навіть без завдань комерційних, мимоволі буде мати де-який прибуток, котрий ні в якому разі не може ділитися між пайщиками (крім 6% на паї), а повинен йти на задоволення культурно-просвітніх та інших потреб учительства. З цього боку статут передбачає заснування учительських домів, бурс, санаторій, дитячих садків, лікарень, книгозбірень, музеїв, курсів, лекцій, шкіл, страхових, похоронних та інших кас взаємодопомоги і т. н.

Справа ця в цілком реальна. Досить сказати, що школи щорічно вимагатимуть до 10 мільйонів ріжних підручників. Коли товариство заробить на кожному підручнику тільки по 3 коп., то і тоді загальний прибуток досягне 300,000 карб. Хай на утримання керівничого апарату буде видано половину, то й тоді українські учителі матимуть змогу хто поїхати в санаторію, хто в екскурсію, хто учити дітей, хто ширити свою освіту і т. и.

Остається сказати ще, що видання підручників буде поставлено на цілком науковий ґрунт. Для цього при товаристві буде існувати колегія наукових сил, яка має стежити за постачанням літературного матеріалу, та за його змістом.

Отже тепер черга за українській учительством, тою могутньою силою, яка єдина може дати справжню Українську Республіку і яка тільки може виховати свідоме громадянство сеї республіки.

Товариші, не будьте ж байдужими і скоріще вносьте свої паї. Учительські Спілки, дбайте, щоби товариство мало як найбільше грошей. Справа пекуча.

Вільна Українська Школа, 1917, № 3—4, С. 176—178

30 листопада 1917 р. розпочався процес ліквідації Київської Шкільної Округи (Київського навчального округу)

На день реформи Шкільних Округ. 30 листопаду 1917 р. великий день для відродження української освіти. В цей день вроблено заходи до скасування Київської Шкільної Округи. Багато тяжких спогадів будить він в пам'яті пригнічених народів на території України — у поляків, євреїв, українців; гнітив він і руську школу, руську вільну думку. Українці багато прийняли мук від цієї фортеці російського централізму. До Київської Округи призначали завше людей цілком чужих, які вже пройшли добру адміністративну школу і цілком пройняті централістичним напрямом урядової діяльності. І ось коли почався революційний рух на посаду Попечителя Округи Тимчасовим Урядом були призначені один після другого українці Мик. Василенко і Вол. Науменко. Громадянство вітало це призначення і українці

мали право надіятися, що справа відродження української школи, розвиток української науки цілком забезпечені. Але сталося не так: мабуть, в атмосфері цієї адміністративної фортеці було щось таке традиційне, отрутне, що труїло усяку щирю думку, усяке вільне змагання, і найкращих людей перевертало в задубілих урядовців. Ім'я В. П. Науменка досі було усім відомо, як ім'я людини, що щиро любить Україну; хоча не завше виступав він рішуче, часто вживав політику дуалізму, але думалось, що того вимагало колишнє непевне становище української справи, а тепер, коли воля освітила усю українську землю, чого держатися дуалізму? Але, мабуть, тяжко міняти шляхи і Попечитель Науменко в Окрузі зайняв ту ж неясну позицію — старався догодити і росіянам і де в чому своїм землякам, яким він частіш усього казав: «почекайте, усе поволі складеться як найкраще». Але життя не чекало, український рух йшов наперед, набирал творчої сили, об'єднував коло себе усе ширші ряди людей, народів й захоплював увесь склад політичного і культурного життя. А округ усе вагався, чи визнавати здоровим подув цього весняного творчого руху, усе ухилявся від цих вимог, які ставило перед ним українське громадянство і... їздив жалітися на Секретаріат до Тимчасового Російського Уряду!

В. П. Науменко шановна людина, науковий український діяч, видатний педагог. Але Попечитель Науменко не став на оборону української освіти, не приєднався щиро, рішуче до Центральної Раді. Він працював з урядовцями старого режиму; він з вами радився, а не з Українським Секретаріатом. Конфлікт ставав неминучим: він складався незалежно від тих, або других виступів Секретаріату; він повставав через те, що молодого вина не можна вливати в старі шкіри. Округ з його кам'яними слугами, російсько-централістичними традиціями, нікому не потрібними посадами округних інспекторів, на яких сиділи колишні русифікатори Варшавської Округи, обрусителі України — цей Округ являється анахронізмом в новому незалежному житті Української Республіки. Попечитель Науменко цього не схотів зрозуміти. Тепер він звертається до росіян, йде до них скаржитися на своїх українців, обвинувачує своїх земляків в порушенні принципів волі, викликає тіні умерших дорогих для України осіб, які ніколи ніякого ду-

алізму ні ради чого не додержували, а йшли за українську справу і в тюрму і в заслання. Де ж щирий український патріотизм бувшого Попечителя Київської Округи? Хто його друзі, на яких він спирається? Росіяни, «Київська Мисль», русифікатори, урядовці старого режиму?

Тяжко це писати про людину, яку українці завше шанували, визнавали своїм діячем. Але сучасне життя це іспит щирим певним переконанням, і цей іспит не визнає жадного дуалізму. Має Українська Республіка свій Секретаріат — годі існувати усяким допотопним урядовим інституціям. Секретаріат зуміє дати усім народам на території України вільну національну школу, широкий доступ до науки усім верствам народу. І через те треба сміло йти до скасування Київської Шкільної Округи. А тоді вже годі згадувати і тих певних і непевних діячів, що стояли коло цієї інституції. *С. Русова*

Вільна Українська Школа, 1917, № 3—4, С. 178—179

У листопаді 1917 р. відбулося 5 засідань Центрального бюро Всеукраїнської учительської спілки

Од Центрального Бюро «Всеукраїнської Учительської Спілки». За листопад склад Всеукраїнської Учительської Спілки значно побільшився. Після того як в жовтні від Центрального Бюро Спілки було розіслано по всім повітовим і губерніальним учительським Спілкам запитання про приєднання, ці Спілки трохи жвавіше почали давати про себе знать і надсилали до Бюро Статут своєї Спілки і членський внесок. Всього Всеукраїнська Учительська Спілка має в своєму складі 9427 членів. Засідання Центрального Бюро Спілки відбулось за цей місяць 5 раз: 3, 8, 12, 24 і 28 листопада; останнє було спільне з Радою Спілки учителів м. Києва. На засіданні 8 листопада було заслухано ухвалу Центральної Ради побільшити число представництва від Всеукр. Учит. Спілки з 5 до 9 місць, рахуючи по 1 від кожної української губернії (а не по 5, як цього домагалось Центральне Бюро Спілки, згідно з постановою з'їзду делегатів 13—15 серпня ц. р.).

Після обговорення було ухвалено згодитись на ці 9 місць і представників до Центральної Ради обирати тільки від губерній України і крім того тільки від тих, де є члени Всеукр. Учит. Спілки. 15 листопада було розіслано по всім Спілкам, котрі приєднались до Всеукраїнської, запитання, кого вони обирають представником до Центральної Ради із тих 5 кандидатів, які були намічені на з'їзді делегатів, але на жаль і до сього часу (5 грудня), ні від одної Спілки не одержано відповіді. Далі обговорювалось питання про скликання на Різдво з'їзду Ради Всеукр. Учит. Спілки. Ухвалено скликати Раду на 3—5 січня 1918 р. На засіданні 24 листопада було ухвалено такий програм цього з'їзду: 1) а) Повідомлення з місць, б) Програм діяльності Спілок на місцях, 2) Зв'язки між Центральним Бюро В. У. Спілки і Спілками на місцях, 3) Зносини місцевих учительських Спілок з другими просвітними і громадськими Спілками на місцях. На засіданні ж 24 листопада була обміркована справа з приводу увільнення Генеральним Секретарем Освіти Ліперовського, Николайчика і Іванова і заслухана резолюція, яка була винесена на з'їзді учителів «Київського Професіональн. Учит. Союзу», в якій вони протестують від імені всього Київського Учительства проти увільнення цих трьох осіб без суду і слідства. Резолюція, яка була винесена після обговорення цієї справи надрукована вище.

Центральне Бюро дбає про улаштування Учительської хати, постанова про яку була винесена на з'їзді делегатів 13—15 серпня. В цій справі Центральне Бюро зверталось до Київської Міської Думи з проханням одвести учасок землі для будування Учительської хати, але одержана відповідь, в якій Дума сповіщає, що одвід учасків міської землі припинений до вироблення плану про розширення города за щет вільних земель. Зараз д. Романюку доручено дбати про куплю, або найм помешкання для цієї хати.

Даючи коротенький огляд своєї діяльносте за місяць листопад Центральне Бюро Всеукр. Учит. Спілки звертається до всіх Учит. Спілок на Україні а проханням надсилати відомості про свою діяльність на місцях.

Вільна Українська Школа, 1917, № 3—4, С. 202

10 грудня 1917 р. засновано Українську міську учительську спілку м. Олександрівська (Запоріжжя)

Олександрівська Міська Учительська Спілка на Катеринославщині. В 1917 році в м. Олександрівську утворився «Учительський Союз», як частина «Всероссийского Союза». Він об'єднував учительство міста і повіту. Але уже в кінці літа того року, під впливом учителів-українців, Союз змінив назву на Спілку. Це було причиною його розпаду, що незабаром і трапилось.

На руїнах цього Союзу у м. Олександрівську зорганізувався «Союз преподавателей и воспитателей средних учебных заведений» і «Учительская группа служащих городского управления», а 10 грудня заклалась «Українська Міська Учительська Спілка», метою якої було — об'єднати всіх учителів-українців м. Олександрівська. Повітове учительство було організоване як «Учительская группа служащих Земского самоуправления».

Зорганізувавшись перед першим нападом і бійкою більшовиків у м. Олександрівську (12—13 грудня 1917 року), після чого скоро сталося повне заняття ними міста (2 січня 1918 р.), Учительська Спілка не мала змоги проявляти свою діяльність вповні аж до того менту, поки у місто не ввійшла українські й німецько-австрійські військові частини (16 квітня 1917 р.). За цей час Спілка в особі своїх членів приймала енергійну участь в улаштуванні свята в пам'ять народження й смерті Тараса Шевченка. Радою ж Спілки були послані педагогічним радам всіх шкіл міста пропозиції про улаштування цього свята.

З одходом більшовиків із м. Олександрівська відновилась робота всіх інституцій і організацій державних, громадських і приватних. Для Учительської Спілки стала на черзі справа про відкриття курсів української мови, утворення комісії для перекладу з російської мови на українську і організацію видання української газети.

Після кількох нарад представників українських інституцій і організацій перше число газети «Січ» вийшло перед Великодніми Святами, 1 травня н. ст. В склад тимчасової редакційної комісії були вибрані три члени Ради Учительської Спілки д. д. Квітка, Павлюк і

Янчук і для помочи їм два січових стрільці п. п. Заклинський і Кметь з Відділу Січових Стрільців, що стояв у місті!

В середині червня виникла думка зорганізувати в Олександрівську видавниче т-во, яке б притягло потрібні кошти й забезпечило б надалі видання газети, але маленька купка людей не видержала фізично, один з попередніх організаторів захворів, нові люде не прийшли, і газета припинилась 12 липня.

Курси української мови відкрились 27 травня для урядовців Повітової Скарбниці з п. казначеєм на чолі. Продовження курсів для окремого гуртка 1 місяць, при чому навчання проводилося 5 день па тиждень по 2 години на день, цебто на місяць 40 або трохи більше годин. Метода навчання урочна, а не лекційна, через те що короткий час навчання, і друге, що урядовцю потрібно зараз же вживати здобуті знання. Нормальна кількість слухачів 20—25 чолов., а через те що через різні умови в літні місяці слухачі не регулярно ходять на уроки, то записували в один гурток до 40 і навіть до 50 душ.

Після початку нормального навчання по школах, Спілка гадає розпочати курси грамоти і українознавству для дорослих. Також на меті у Спілки допомога ученикам українцям в справі організації і діяльності Юнацької Спілки.

На річних загальних зборах у червні членів Т-ва «Просвіта» чотири члени Спілки вибрані у раду «Просвіти» і через те буде провадиться більш спільна робота двох культурних організацій. В книгозбірні «Просвіти» закладається педагогічний відділ, де-б учитель найшов потрібну йому книжку. Для цього, окрім книжок українського видання, закуплено досить книжок галицького видання.

Учительська Спілка приймала участь в порушенню справи про відкриття вищої поч. школи з наступного року, дбає про відкриття української гімназії і зимнього дитячого саду.

Для захисту справ про українські школи й другі культурно-просвітні потреби народу, Спілка делегувала одного члена Ради в Шкільну Комісію Міської Думи. *А. Павлюк.*

Вільна Українська Школа, 1918—1919, № 2, с. 116—117

12—15 грудня 1917 р. в Києві відбулася нарада земських і міських діячів позашкільної освіти

Постанови наради земських і міських діячів на полі позашкільної освіти в Києві, 12—15 грудня 1917 року. Нарада, яку скликав відділ Позашкільної Освіти при Секретарстві Справ Освітніх, тривала 3 дні від 12 грудня до 15-го і мала 5 засідань. В ній прийняли участь: представники земств: Київського повітового, Подільського Губерніального, Харківського, Херсонського, Александрійського, Лубенського, Роменського Хорольського, Звенигородського, Прилуцького, Радомисльського, Уманського; представники від городів: Чернігова, Кременчука, представники від єврейських просвітніх організацій і учительських спілок, представники відділу Позашкільної Освіти і від Секретарства кооперат. Від приїжджих членів Нараді були подані звідомлення з місць. Усі вони свідчили, що потреба позашкільної освіти на місцях дуже велика, щоб задовольнити її потрібна спільна робота не тільки самих земств, а і Просвіт, кооперативів і Секретарства, при чому Відділу доручалася центральна організаційна робота і постійна порада, інструкції, програми, які б на місцях повірялися б, бралися б на увагу не як обов'язкові, а як зразкові, здатні для тієї або другої місцевості, відповідно становищу позашкільної освіти. Скрізь виявлялося таке бажання освіти серед селян, що вони раді гроші платити, не шкодують грошей на заведення вечірніх класів, бібліотек і т. і.

Головою на раді була обрана пані Скрипник — інструктор позашкільної освіти в Роменському повіті. Товаришем голови був обраний п. Чепівський — завідувачий освітою в Лубенському повіті, а секретарем п. Липовецький, член Радомисльської Земської Управи. Почесним головою обрана була С. Ф. Русова.

Від Секретарства Справ Освітніх були подані такі доклади: 1) бажана організація позашкільної освіти на місцях; 2) організація центросклада пособій для шкільної і позашкільної освіти, 3) справоздання діяльності Відділу Позашкільної освіти і дошкільної освіти; 4) справоздання про інструкторські курси; 5) про ор-

ганізацію вищої селянської школи; 6) про організацію Народних Домів. Крім того були подані доклади від відділу охорони пам'яток старовини, від відділу драматичного і музичного. Дуже цікавий доклад подано було представницею від єврейських учительських спілок — про розвиток єврейських дитячих організацій в зв'язку з біженським рухом. На нараді ухвалено було такі постанови:

І. Щодо організації позашкільної освіти міста і села

1. Нові демократичні органи земських і міських самоуправ, вибрані на основі загального виборчого права, в своїй праці щодо організації і поширення позашкільної освіти серед народу, повинні виходити з самих широких заходів і планів, виявивши в цьому ділі найбільш ініціативи, енергії, розуміння ваги справи і завзяття.

2. Позашкільна освіта на місцях, не спиняючись на одній якій небудь формі, виявляється в самій щасливій і талановитій комбінації різнорідних форм просвіти, одна другу доповняючи і одна другій допомагаючи (вечірні класи для дорослих, лекції, читання, театр, хорова справа, екскурсії, гімнастичні вправи, кінематографи, чарівні ліхтарі і т. і.).

3. В своїй культурно-просвітній діяльності органи місцевих самоуправ спираються на місцеві активні інтелігентні сили, не ждучи, поки до їх послуг стане кадр інструкторів фахівців, та на культурно-просвітні й економічні організації, наприклад, Просвіти, кооперативи і т. п. Взагалі в цій справі вони спираються і викликають самодіяльність місцевих суспільних сил.

4. Для задоволення потреб позашкільної освіти органи місцевих самоуправ користуються помешканнями і культурно-просвітніми установами, які легко можуть бути пристосовані для тієї цілі, наприклад, шкільними будинками, народними домами (доми тверезості), чайними, шкільними і народними бібліотеками, панськими будинками, де вони є, і іншими просвітніми засобами, всі ці установи і засоби повинні бути як найширше і найповніше використані для позашкільної освіти і публічного вжитку, а спеціально бібліотеки радикально перебудовані і доповнені таким матеріалом, якого їм досі бракувало і без чого вони були мертві, непотрібні, ба, навіть, шкодливі для нашого народу.

5. Нарада постановила звернути увагу на місця — села і присілки — зовсім одсталі і темні, куди ні яка просвіта ще не сягала і, по можливості, в першу чергу понести туди просвіту, бо такі, доволі численні, резервуари темноти і неучтва народного, шкодячи самим мешканцям таких осідків, в деякій мірі нейтралізують успіхи просвіти в сусідніх районах, що також робить велику шкоду загальному добробутові нашого народу.

6. Нарада визнає необхідним, щоб при всіх земських і міських управах були засновані відділи позашкільної освіти і були закликані туди завідувачі цими відділами, які теоретично розроблюють ці питання і керують позашкільною освітою вкупі з представниками від різних громадських просвітніх колективів.

7. Для кращої постановки позашкільної освіти, повіт розбивається на кілька районів; організація просвітньої роботи в районах лежить на інструкторах.

8. Вважаючи на велику неписьменність нашого народу (80%), особливо людей старшого віку, нарадою ухвалено по всіх селах і хуторах (по можливості) поодчиняти курси для дорослих тих чи інших типів (вечірні школи щоденні, через день, два і т. і. і недільні школи) і вести в них заняття по тій програмі, яка буде вироблена відповідними органами на місцях.

9. Кошти на позашкільну освіту дають органи місцевих самоуправ, не спиняючись перед тим, що такі асигновки, може бути, ляжуть важкою вагою на бюджет земств і міст. На обов'язку завідувачих позашкільною освітою і районних інструкторів лежить притягти і використати для цього діла всі (по можливості) місцеві громадські, корпоративні, просвітні і т. і. кошти і спеціальні асигновки, вияснивши, де вони є.

10. На посаду завідувачих і інструкторів позашкільної освіти закликаються люди, які знають наш народ, його побут, психологію, поділяють його ідейні прямуювання і володіють його мовою.

11. Нарада ухвалює звернутись до всіх органів місцевих самоуправ з пропозицією виготовити детальний план і, обчисливши потрібну асигновку для самої широкої постановки позашкільної освіти на місцях, внести і провести на чергових земських і міських річних зборах спеціальний доклад в тій справі, щоб, таким чином,

уже в 1918 р. справа позашкільної освіти всюди рішуче була по-сунута вперед.

12. Ознайомившись з наведеною Відділом Позашкільної Освіти Секретарства роботою по складанню детального плану позашкільної освіти Нарада визнає безумовно бажаним і дуже потрібним і надалі вироблення в центрі потрібних детальних планів, які передаватимуться на місця для розгляду, керування і пристосування до місцевих умов, бажаючи при цьому, щоб при вироблюванні цих планів Секретаріат спирався на матеріали, подані з місць.

Примітка. 1. Відкриття інструкторських курсів. 2. Заснування інституту для інструкторів позашкільної освіти. 3. Цикл курсів поза школою (вечірні класи для неграмотних дорослих по програмі недільної школи Алчевської і Кайданова, класи з кавчанням з обсягу перших 4—6 класів гімназії і спеціальні технічні курси в центрах фабричної промисловості) і детально розроблений програм цих курсів. 4. Центро-склад. 5. Культурні розваги (літературні читання, освітні кінематографи, дитячі вечори, концерти, спектаклі). 6. Видання для Просвіт взірцевого каталогу видання літературних і наукових читанок, справочників і інструкцій до заснованих бібліотек, музеїв, народних домів, провадження театральних вистав концертів дитячих вечорів, севільських гімнастичних вправ. 7. Вироблення в українським національним стилі плану зразкового «Народного Дому». 8. Організація мандрівних виставок картин для народу. 9. Вияснення потрібних для цього коштів і джерел де їх добути. 10. Інструкція для здійснення культурно-просвітних завдань з додатками до їх (програми читань, подорожей і т. д.)

13. Завідуючі позашкільною освітою на місцях обов'язково повинні подавати повідомлення про свою діяльність Відділові при Генеральному Секретарстві Освітніх Справ для систематизування і обробки цього матеріалу для з'їздів позашкільної освіти.

14. Нарада визнає конче необхідним відчиняти вечірні класи всіх зазначених в докладі типів, якомога найбільше і найширше. Що ж до пристосування програм цих класів до програм гімназійальних, як програм середніх шкіл, то Нарада визнає таке пристосування безумовно потрібним, але тільки в тім разі, коли цього вимагає саме життя.

15. Нарада виносить побажання, щоб надалі перед з'їздами діячів позашкільної освіти вироблені Секретарством доклади завчасу розсилалися учасникам з'їзду для розгляду і обміркування. Разом з цим виноситься також побажання, щоб ухвалені вже доклади по змозі найширше розпубліковувались як в часописах, так і в місячниках.

II. Щодо заснування в Києві центрo-складу.

16. Заслухавши доклад Відділу Позашкільної Освіти Секретарства про заснування центрo-складу, нарада постановила визнати заснування такого складу конче потрібним і просити Секретарство заснувати його по згоді з земськими і міськими самоврядуваннями, якомога швидче. При заснуванні центрo-складу повинно подбати про те, щоб потреби усіх націй України при діяльній участі самих представників цих націй були задоволені, як слід. По ініціативі земських, та міських діячів самоврядування можуть бути засновані філії центрo-складу на місцях. Постанову цю передати на розгляд і обміркування земських зборів і міських дум.

17. В центрo-складі повинно бути згромаджене все те і в великій кількості, що близько стосується до загальної культурно-просвітної справи; тут повинні бути: різних систем і не в одну ціну кінематографи і фільми до них, чарівні ліхтарі, склад діапозитивів, музичні інструменти, склад нот, книжок з різних галузів, починаючи з красного письменства і до всякого роду справочників. Бажано також, щоб центрo-склад міг розвинути і широку видавничу діяльність.

18. Замовлювачами і споживачами складу є в першу чергу земства і міста, які пристали до цього діла, а потім різні інші громадські органи і організації, як, приміром, Просвіти, кооперативи, народні доми, народні, театральні т-ва, народні хори, оркестри, українські гімнастичні і військові т-ва, такі, як наприклад «Козацтво», «Січі», «Соколи» і т. п. Що ж до приватних осіб і підприємств, то вони повинні бути викреслені з списку тих організацій і осіб, які мають право купувати різні апарати і підсобники в складі, в тім разі, коли вони в своїй діяльності керуються не інтересами ідейної просвіти, а дбають тільки про свою наживу. Продаж з центрo-складу відбувається оптом.

19. Грошовий фонд центрo-складу складається таким чином, що кожне повітове і губернське земство, а також і всі міські управи і різні культурно-просвітні організації вкладають відповідну своїй фінансовій силі пайку і, крім того Генеральний Секретаріат регулярно щороку буде давати потрібну субсидію, хоча перші роки, поки діло не стане міцно на ноги. Мінімум пайка — 5.000 для

повітових земських управ і 10.000 карб. для губернських земських і міських управ. Грошові допомоги земств і міст видаються з початку 1918 р. і вважаються позикою, певний термін для звороту якої не визначається. В принципі ці гроші вертаються, але не раніш того часу, коли склад буде почувати себе твердо на ногах і коли такий зворот грошей не підірве його життя.

20. Центро-складом керує і діяльність його направляє Комітет, в склад якого входять представники вкладчиків: генерального Секретаріату і Всеукраїнських громадських та просвітних інституцій — земства, міського самоврядування, кооперативів, учительської спілки, спілок «Просвіт» і т. і. Крім того, для тіснішого зв'язку центро-склада з земствами та городами відчити про його діяльність та головні організаційні питання посилаються на обговорення в земські та міські самоврядування і на всеукраїнські наради позашкільної освіти.

21. Докладна техніка справ центро-складу має бути розроблена в спеціальній інструкції, виробленій для діяльності центро-складу вищезазначеним Комітетом.

III. Щодо організації курсів і інституту для інструкторів позашкільної освіти.

22. Нарада, заслухавши доклад Відділу Позашкільної Освіти Секретарства про курси і інститут позашкільної освіти, визнає потрібним організацію трьохмісячних курсів для підготовки інструкторів і діячів позашкільної освіти і дошкільного виховання, на яких слухачами були б не тільки стипендіати земств, але і всі люди, що хотіли б працювати на полі народної освіти. Разом з тим нарада піддержує думку Генерального Секретарства про заснування при Народному Університеті або Педагогічній Академії постійного інституту позашкільної освіти. Курси мають бути улаштовані в кінці січня 1918 року, по тому програму, який запропоновано Секретарством.

23. Нарада постановляє просити Відділ, щоб під час і після улаштування курсів по можливості були видруковані всі ті матеріали, які будуть викладені лекторами курсів.

IV. Щодо справоздання Театрального Відділу Секретарства

24. Нарада, заслухавши справоздання Театрального Відділу Секретарства про розвинену ним досі діяльність, щиро вітає його

ініціативну роботу, всіма своїми силами підтримуватиме Відділ в його роботі і закликає місцевих діячів передавати Відділові всі потрібні матеріали для використання, а також широко інформувати населення про його роботу і намічені ним проекти.

25. Нарада ухвалює просити всі земства і Просвіти України звернути особливу увагу на таланти, яві можуть з'явитися між аматорами театральних гуртків і зараз же подавати відомості про них до Театрального Відділу Секретарства.

V. Щодо справоздання Музейного Відділу Секретарства

26. Нарада, заслухавши справоздання про діяльність Відділу охорони пам'яток старовини і мистецтва та музеїв, визначає потрібним іти на зустріч великій праці Відділу і тому підтримувати його почин і змагання народу щодо береження рідної старовини, пам'яток нашої культури, багатств народного життя і рідких екземплярів рослин і звірів. Справу заснування і популяризації музею поставити як головну галузь своєї просвітньої роботи і у всіх керуватися вказівками Відділу та помагати йому своїми здобутками і ділитись з ним тими речами, які мають загальне значення.

27. Нарада знаходить конче потрібним, щоб Музейним Відділом Секретарств були видані, звичайно по змозі, найголовніші альбоми всіх тих речей, які переховуються досі в різних містах на території України, тому і звертається з подібним проханням до зазначеного Відділу.

VI. Щодо вищих селянських шкіл

28. Заслухавши доклад Відділу Позашкільної Освіти Секретарства про заснування вищих селянських шкіл, Нарада ухвалює цей проект, вважаючи, що він цілком відповідає вимогам життя; крім того, Нарада знаходить конче потрібним всіма своїми силами популяризувати і здійснити ідею цієї школи серед широких кіл людності і просить Відділ розробити для нього детальний план таких шкіл, а також виготовити завчасу хоч невеличкі наукові підручники з великими бібліографічними вказівками для керівників цієї школи.

VII. Щодо «Народних Домів»

29. Тому, що освітня робота на селі спиняється за браком відповідного помешкання — Нарада вважає необхідним будувати по ініціативі і допомозі місцевих організацій і всього громадянства в кожному селі «Народні Доми», в яких містилися б всі громадські

просвітні і економічні інституції і ухвалює поданий Відділом план трьох типів домів.

VIII. Щодо справоздання Музичного Відділу Секретарства

30. Нарада, приймаючи до відому справоздання Музичного Відділу про його діяльність, щиро вітає думку про організацію курсів для диригентів і прохає Відділ звертатись до земств з докладом про асигнування коштів на цю справу, а також подбати про те, аби майбутні учительські курси були забезпечені лекторами, які могли б підготувати учительство до ведення хорів на селі.

31. Заслухавши справоздання представниці від єврейського союзу демократичних учителів про працю їх на полі позашкільної освіти і дошкільної виховання, Нарада ухвалює, щоб потреби позашкільної освіти всіх націй України були задоволені як найширше.

32. Нарада виносить побажання, щоб Відділом Позашкільної Освіти 1) були розроблені детальні проекти юридичного права діячів позашкільної освіти і 2) вироблені загальні форми справоздання позашкільної освіти.

33. Нарада ухвалює просити Відділ Позашкільної Освіти Секретарства, щоб ним видавався широкий місячник, який обслуговував би виключно справи позашкільної освіти.

34. Нарада ухвалює, щоб з'їзди діячів позашкільної освіти відбувалися регулярно щороку.

Вільна Українська Школа 1918, № 5—6, С. 66—71

15—20 грудня 1917 р. в Києві відбулася нарада в справі організації Народної Освіти

Нарада в справі організації Народної Освіти на Україні 15—20 грудня 1917 р. Народна освіта, дошкільна, шкільна і позашкільна — ось найважливіші підвалини життя кожного народу, кожної держави. Тим більше значіння має справа народної освіти для України, якій довелося століття жити під тягарем національної неволі, політичної, економічної і культурної.

І тим більші завдання стають перед вищою шкільною владою, що стоїть на чолі всієї справи Народної Освіти на Україні.

На руїнах старого ладу, старих форм управління справами Освіти, доводиться будувати Генеральному Секретарству Освіти нову школу, реорганізувати стару, творити нові форми управління справами освіти, керуючись принципами демократизму, децентралізму і національно-персональної автономії, оголошеної З універсалом У. Ц. Р.

Реорганізація управління справами освіти на підставі цих принципи вимагає великої уваги, і Генеральне Секретарство Освіти, щоб опертись в своїй діяльності на колективну думку всіх громадських організацій, що відають школою, постановило скликати нараду в справі організації Народної Освіти на Україні із представників земств, міст і учительських організацій.

Для цього Генеральне Секретарство Освіти разом з Генеральною Шкільною Радою виділили з себе організаційне бюро із представників усіх націй України з О. Сірополко на чолі, котре підготувало і скликало з'їзд на 15—20 грудня в Києві.

Організаційне бюро негайно надрукувало в часописах до всіх вищезгаданих організацій заклик на нараду і «Статут наради», з проханням надсилати до Орган. Бюро. На великий жаль, докладів з місць прийшло не багато, і Орган. Бюро довелося доручити підготування більшості докладів київським діячам. Головний проект управління справами освіти на Україні розробила особлива Комісія Генеральної Шкільної Ради, складена із представників всіх націй.

Через брак часу та поштові незручності, а найбільше ненормальне становище залізниць на з'їзд приїхало делегатів менше, ніж гадали. З правом рішачого голосу прибуло 141 делегат, з них од земств 46 чол., од міст — 18, од учительських організацій 64 і од Генерального Секретарства Освіти 5, од Орган. Бюро і докладчиків 8. З правом дорадчого голосу прибуло 50 делегатів.

Щодо представництва по губерніям, то найменше дали представників Херсонщина та Катеринославщина — по 6 делегатів, найбільше — Київщина — 24 делегати.

Розпочалися засідання з'їзду 15 грудня промовою Генер. Секретаря Освіти Ів. М. Стешенко, який одкрив з'їзд, а закінчилися 20 грудня у вечорі.

Президіум обібрано з'їздом із представників всіх націй в такому складі: голова-українець д. Постернак, 4 товариші голови — д. Іванченко (од українців), д-ка Нюренберг (од євреїв), д-ка Жукевич (од поляків) і д. Володкович (од великоросіян) і 3 секретарі — д. Черкавський і д. Гончар (українці) і д-ка Луначарська (великороска).

Були заслухані і обговорені такі доклади:

1. План управління справою Освіти на Україні д. Холодний.
2. Національна школа — д-ка Русова.
3. Підвалина національної школи — д-ка Нюренберг.
4. Організація керування національною школою — д. Калиновський.
5. Управління справою освіти — д. Музиченко.
6. Роль учительських організацій в справі керування школами — д. Білецький.
7. Порядок надання учительських посад — д. Болозович.
8. Інструктори і комісари — д. Музиченко.
9. Інструктування народних шкіл на Україні — д. Смолінський.
10. Організація педагогічних рад і відношення до них держави і громадянства — д. Сімашкевич.
11. Чим повинен бути для України Генеральний Секретар по справах Освіти — д. Левитський.
12. Взаємовідносини між Губерніальним, Повітовим і Волосним Земством в справі народної Освіти — д. Сірополко.
13. Відділ по Народній Освіті при Земських і городських Управах — д. Сірополко.
14. Підготування земських і міських діячів по Народній Освіті — д. Сірополко.
15. Фінансова допомога місцевим самоврядуванням. — д. Страшун.
16. Видавнича спілка — д. Болозович.

Головним питанням, яке стояло перед з'їздом, був план управління справами освіти на Україні (доклад № 1). Дальші 13 докладів з різних боків освітлювали цей план. Тож не диво, що на обміркування цього плану і докладів, оскільки вони були зв'язані з ним, пішло найбільше уваги і часу з'їзду. На протязі 5 денної роботи з'їзд

ухвалив проект управління справами Освіти, вироблений комісією Генеральної Шкільної Ради, додавши ряд поправок...

Вільна Українська Школа, 1918, № 5—6, С. 53—55

28 грудня 1917 р. Центральна Рада ухвалила Закон про скасування Шкільних округів

Закон про скасування Шкільної Округи, ухвалений Центральною Радою 28 грудня 1917 року.

1. Шкільні Округи на території Української Народної Республіки скасувати.

2. Тимчасове завідування справами Київської Шкільної Округи і Харківської та Одеської Шкільних Округ, оскільки ці останні дотикалися шкіл на території Української Народної Республіки і також переведення ліквідації цих Округ передати особним Комісаріатам в складі чотирьох українців і трьох представників меншостей.

3. Призначення комісарів здати на Генерального Секретаря Справ Освітніх з тим, аби Комісари від меншостей призначалися по згоді з відповідним національним Секретарством.

4. Попечителів Київської, Харківської та Одеської Шкільних Округ і всіх урядовців цих Округ увільнити за штат на загальних основах, як що їх не буде призначено на нові посади.

5. Доручити Секретарству Справ Освітніх внести до Центральної Ради законопроекта про передачу справ Шкільних Округ відповідним Секретарствам, місцевим самоврядуванням та інш.

6. На час існування Комісаріатів передати до їх розпорядження кредити Шкільних Округ, крім кредитів на удержання Попечителів, їх помічників та Окружних інспекторів, і ввести натомість посади по 7 комісарів на кожному Округу з удержанням 600 карб, кожному Комісарові.

7. Скасування Комісаріатів перевести наказом Генерального Секретаря Справ Освітніх.

Вільна Українська Школа 1918, № 5—6, С. 74—75

У грудні 1917 р. в Києві відбувся з'їзд діячів народної освіти

Перед Різдвом відбувся з'їзд діячів по народній освіті і ми не можемо обминути його своєю увагою. Цей з'їзд мав, скажу прямо, епохальне значення для всіх народів України, і я дуже дивуюся, що якимось, проковтнула його наша преса. Це перший випадок, де тихомирно працювали чотири головні національності, що живуть на Україні. Ворожі нам елементи часто зустрічають нас словами, що ми, мовляв, «шовіністи», пригнічуємо інші народи і т. ін. Цей з'їзд мусів до останку розвіяти ці наклепи, бо тут всі прогресивні (дійсно прогресивні) елементи цілком об'єдналися в спільній роботі. І треба було бачити, яку зустріч мали ті нечисленні централісти, які зразу хотіли голос подати: євреї і поляки враз припиняли цих непроханих опікунів. Центральним, найбільш дражливим пунктом, який пройшов на З'їзді, було питання про розмежування шкіл між національностями. Справді, які школи будуть українськими, єврейськими, польськими, які зостануться великоруськими? Для багатьох учителів це питання життя і смерті, бо української мови вони не знають і вчитись її не бажають. Школа їх «русская», хоча більшість учнів — українці (в якому-небудь Проскурові, Переяславі, Миргороді). Деякі навіть серйозно обмірковують питання про те, щоб існувати «на власні гроші», забравши, само собою, будинки і всю обстанову; так, полтавський директор д. Дроздов збирав навіть наради в цій справі, аби порвати всякі зв'язки з українцями. З другого боку, українці дуже турбуються, не знаючи твердо, чи перейде №-та гімназія до них, чи зостанеться вона великоруською.

З'їзд спірне це питання вирішив дуже просто, бо переніс його з принципіальної сфери в чисто бюджетну. Справді, чи має хто-небудь право вимагати від українського народу, щоб він виховував на свої гроші чужу йому інтелігенцію? Це було з нашим народом на протязі всього періоду «союзу» з Москвою, але дивно, щоб це було і далі.

Отже пункт 8 постанов З'їзду так говорить: «Засоби, що видає Генеральне Секретарство Освіти на потреби Народної Освіти, поділяються поміж національними Секретарствами пропорціональ-

но кількості людності кожної національності. Увага. Питання про учнів, що є в даний час у школах, і про поділ їх поміж національними школами вимагає особливого обслідування й плану». Після поділу шкіл вони переходять до відповідних національних Міністерств (п. 4 розділу I). Цей принцип, безперечно, найсправедливіший, і тут комар носа не підточить. Треба тільки вирахувати людноість, а не учнів, як це зробило Великоруське Секретарство, бо учні вічно змінюються, та й свідомість їх росте з дня на день. Чи буде це «насильственной украинизацией»? Ні, бо теперішні учні матимуть змогу скінчити школу на великоруській мові, і школа укомплектується тільки новими українцями. Всі ж, хто хоче вчити своїх дітей, скажем, по великоруському, хоча державних шкіл не вистачить, зможуть заснувати приватні школи в необмеженій кількості.

Так вирішено це спірне питання.

Вільна Українська Школа, 1918, № 5—6, С. 49—50

1918

З 1 січня 1918 р. запроваджено нові штати середніх шкіл

Радою Народніх Міністрів уже затверджено нові штати середніх шкіл. Штати гімназій 1912 р. збільшено на 100 %; крім того, введено додатки на дорожнечу всім учителям в кількості 1,200 карб., коли вчитель має не менше 12 лекцій, і 600 карб., коли не менше 6; Вчителі підготовчих класів, рисування, а також з середньою освітою цілком прирівнюються до всіх інших учителів. Учительські семінарії наближуються до гімназій, тільки вчителі мають безплатну квартиру. Година лекційна в інститутах оплачується 200 карб. Штати вводяться з 1-го січня 1918 р.

Вільна Українська Школа 1918, № 7, С. 193

З 1 січня 1918 р. запроваджено нові штати гімназій та реальних шкіл

Нові штати гімназій та реальних шкіл на Україні. До вироблення штатів для єдиної школи Міністерство пропонує ввести тимчасово нові штати в гімназіях та реальних школах. З огляду на не однакову дорожнечу всі місцевості України діляться на чотири класи. До 1-го класу належить м. Київ; 2-го Одеса, Харків і Катеринослав; 3-го Губерніальні міста і Миколаїв; 4-го — всі інші місцевості. Учителям з вищою освітою платня за годинну лекцію в рік: в 1-му класі 260 карб.; 2-му — 240 карб.; 3-му — 230 карб.; 4-му — 220 карб. Учителям з середньою освітою, а також викладання малювання, краснопісі, співу, фізичних вправ: в 1-му класі 235 карб.; 2-му — 215 карб.; 3-му — 205 карб.; 4-му — 195 карб. В реальних школах за креслення та малювання платня за годину, як і всім іншим вчителям. Кожний штатний вчитель з вищою освітою одержує за кожні п'ять літ служби 600 карб. додаткових, а з середньою освітою — 500 карб. Цих п'ятилітніх прибавок може бути не більше чотирьох. Директор п'ятиліток не одержує. Класні вихователі одержують за догляд одного класу

1.800 карб. і не мають права мати більше 18 лекцій. Бібліотекар за завідування фундаментальною бібліотекою одержує 360 карб. і за учневу 360 карб. З того часу, як почнуть існувати ці нові оклади, одмінюються закони про добові гроші та додатки на дорожнечу. Штатних учителів в хлоп'ячих гімназіях має бути 12 та 1 за-коновчитель, в реальних школах — 10 і за-коновчитель. За завідування пансіоном інспектор одержує додаткові 2000 карб. За паралельні класи додається директорові по 120 карб., і інспекто-рові — 100 карб. з спеціальних коштів. На паралельні класи доа-сигнується на гімназії 4000 крб. і на реальні школи 4200 карб. на кожний клас. Фельдшер при пансіоні одержує 1200 карб. Пла-тня за уроки в підготовчому класі — відповідно освітнього цензу з спеціальних коштів кожної школи. Вчителеві підготовчого класу за виховательство 1800 карб. Учителі паралельних класів одер-жують п'ятилітні додатки з спеціальних або місцевих коштів. Ко-жна школа має обов'язково: а) одну штатну посаду учителя укра-їнської мови та літератури і б) дві зверхштатних посади уч. української історії та географії (не обов'язково). Підвищена ви-плата окладів починається з 1 січня 1918 р.

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 1, С. 59

У січні 1918 р. кінематографічною секцією при театральному відділі Міністерства освіти організовано культурно-просвітний шкільний кінотеатр

В Театральному Відділі. При театральному відділі М. О. і М. засновано кінематографічну секцію, яка має метою утворення на Україні цілого ряду культурно-просвітних кінемато-графів для школи й народу, а також для зафіксування всіх вида-тних моментів державного й громадського життя України. Орга-нізовані знімання і утворені художні кінематографічні фільми, які досилатимуться «Просвітам». Організуються мандрівні селян-ські і шкільні кінематографи. Задля кращої постановки справи секція вступила в зносини з закордонними кінематографічним фірмами. Здобуто від союзу городів два повних кінематографіч-

них апарати. Ще в початку 1918 року секцією зорганізовано культурно-просвітний шкільний кінотеатр і в продовж січня, лютого, березня, квітня, травня демонстровано свої картини, а також — картини культ.-просвітнього змісту по гімназіях, школах, на народних та солдатських виставах. Секція організувала знімання всіх видатних подій українського життя і має зараз такі картини: «Похорон юнаків, замордованих більшовиками під Крутами», «Похорон жертв більшовиків», «Берестейська мирна конференція», «Парад 1-ої дивізії полонених», «Шевченківське свято», «Мирна конференція України з Великоросією», «Випуск 1-ої Української Гімназії», «Катастрофа на Звіринці». Готується картина «Подорож на могилу Шевченка».

Головноуправляючим по справах мистецтв та національної культури П. Дорошенком внесено до Ради Міністрів законопроект про асигнування 87.000 карб. Театральному Відділу на улаштування культурно-просвітнього кінотеатру та кінематографічної лабораторії. В пояснючій записці говориться, що у Києві до цієї пори не має Українського кінематографа з культурно-просвітною метою і людність, особливо шкільна молодь, попадає ради розваги в приватні кіно-театри, де в більшості задля зарібку, прислужуючись низькому смакові юрби, демонструються картини, які сіють розпусту і пробуджують звірячі інстинкти. Щоб запобігти цьому лихові і мається на увазі утворити культурно-просвітний кінотеатр з українською мовою, — а для цього потрібно утворення кінематографічної лабораторії. Коли утвориться такий кінотеатр, то по неділям і щосвята будуть дурно даватись вистави для учнів міських шкіл з відповідними лекціями і музикою. Законопроект має розглядатись в Раді Міністрів.

Останніми часами Головноуправляючим по справах мистецтв та національної культури внесено в Раду Міністрів другий дуже важливий законопроект про те, щоби всі написи на кінематографічних фільмах робились обов'язково українською мовою. Коли законопроект ухвалиться Радою Міністрів (а це інакше й не може бути), то це буде великий фактор задля Українізації зрусифікованого в кінець міського населення на Україні. В законопроекті говориться, що поруч написів на Українській мові можуть бути і написи і на мовах меншостей України.

В договір артистів Державних Українських театрів внесено статтю, де говориться, що артисти, перебуваючи в театрі поза кулісами, чи де інше, в приватних балачках вживають тільки Української мови!

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 2, с. 122—123

**25 лютого 1918 р. в Першій українській
гімназії ім. Т. Шевченка в Києві відбулося
свято з нагоди дня народження
Тараса Шевченка**

Роковини Т. Шевченка в першій українській ім. Т. Шевченка гімназії. В неділю 25 лютого с. р. перша Українська Гімназія ім. Т. Шевченка в Києві відбула свято роковин свого патрона, свого духовного керманича. Це перше святкування, як відомо, повинно було пройти за вельми тяжких обставин. З півночі прийшли до Києва варвари, котрі зруйнували наше життя. Але, не дивлячись на це, педагогічна нарада гімназії ухвалила утворити святкування свого патрона на стільки урочисто, скільки дозволять обставини. Шануючи самодіяльність учнів, педагогічна рада дала повну змогу учням взяти участь в святкуванні відповідно індивідуальності кожного з них.

Жваво і радісно почали учні читати вірші з творів Шевченка; кожному хотілось взяти ту, чи іншу участь; і через це пішла напружена серед учнів праця. Притомлені більшовицьким розбишацтвом, тепер учні ожили: одні вчили вірші, другі малювали, треті приймали участь в хорі. Зразу зробилось видно, що діти цілком були захоплені думкою як найурочистіше виконати своє завдання і тим підкреслити своє бажання жити новим власним життям.

Цей день наступив. В неділю о першій годині почали діти збиратись, щоб прибрати залу, де повинно відбутись святкування. Багато з них принесли з собою рушніці, килимки, малюнки для убрання портрета Шевченка. Через кілька хвилин уже обличчя Тараса красувалось, прибране рушниками і малюнками з різними девізами, що показували всю глибоку розумну дитську пошану своєму духовному батькові Тарасові. Святкування почалось промовою Директора В. Ф. Дурдуковського.

Звертаючись до дітей, п. Директор сказав: «Подивіться, любі діти, на цей так гарно, так старанно прибраний і прикрашений портрет. Перед Вами образ найпершого, найкращого, найславетнішого рідного письменника, образ борця і великомученика за долю нашої України, образ її найдужчого, наймогутнішого оборонця, образ величного апостола нашого національного відродження, образ всім рідного й дорогого незабутнього Кобзаря—Тараса Шевченка. Широко, на всьому світу, лунає слава нашого Кобзаря, щиро шанує, поважає й любить його вся Європа. У нас, на Україні, немає більш рідного для кожного свідомого громадянина імені, як ім'я Тараса Шевченка. Любий, близький, рідний, дорогий для всього нашого народу Т. Шевченко, діти, особливо рідний і дорогий для нас з Вами, бо ми вчимося в гімназії, присвяченій його імені. Наша гімназія має велику честь і щастя називатись гімназією імені Т. Шевченка. Це — надзвичайне щастя, це — велика честь. І ми, діти, повинні бути достойними цього щастя. Т. Шевченко, краса, гордощі, святощі нашого народу, стоїть своїм безсмертним духом на чолі нашої гімназії, він її духовний керманіч, її духовний батько, ми — його найближчі діти, його учні. Діти, всі ви добре знаєте, що воля батьків — закон для добрих дітей, що діти, поважаючи, шануючи батьків, повинні свято виконувати всі їх накази й заповіді, повинні все своє життя будувати відповідно до волі батьків. Що більше син або дочка любить і шанує свого батька або матір, то з більшою охотою вислухує поради батьків і керується ними в житті. Я певен, що всі ми дуже любимо, шануємо і поважаємо нашого духовного батька Т. Шевченка. Тим то, діти, повинні ми добре прислухатись до його заповітів, перейматись ними і як найпильніше проводити їх в життя. Занадто малі ще ми, багато де-чого з великої, невичерпаної скарбниці Шевченкової науки не зрозуміємо, але і нас, дітей, не забув великий Кобзар, є в його вічних заповідях багато позитивного і приступного і для нас, його малих, любих йому дітей. В цей час, діти, коли святкуємо світлу пам'ять нашого рідного генія, згадаймо хоч деякі з цих заповітів.

Не має, здається, на всьому світі широкому другого чоловіка, щоб гак любив свій рідний кран, так побивався за ним, як Шевченко. Все своє життя, всі свої сили він присвятив рідній Україні,

за неї мучився і тяжко страждав, її все своє життя оддав. І нас, своїх нащадків, великий Кобзар кличе пер и за все і більш за все любити свій рідний край, нашу любу Україну, любити не словами тільки, але й ділом, любити не шкодуючи для неї своїх сил і навіть життя. Слухайте, діти, його святі натхнені слова «Подивіться на рай тихий, на свою Вкраїну, полюбіте щирим серцем велику руїну»!... Свою Україну любіть, любіть її во время люте, в останню тяжкую минуту за неї Господа моліть»... «Україну ховайте!... Не дайте матері, не дайте в руках у ката пропадуть»!... Любі діти, як би добре було, як би радів безсмертний дух Шевченка, коли б ми справді перейнялись його огненною любов'ю до рідного краю, коли б ми, ідучи за нашим духовним батьком так любили Україну, як він її кохав. Тепер наша Україна переживає надзвичайну хвилину, тепер її найбільше потрібна щира гаряча любов всіх її синів. Дай же Боже, щоб в цю величну і скрутну для рідного краю годину всі ми не тільки словом, але й духом могли сказати слідом за Шевченком: «Я так її, я так люблю мою Україну убогу, що прокляну святого Бога, за неї душу погублю»!... Тоді можна було б заспокоїтись, вірити, що Україна ніколи не загине, що вона переживе лихоліття.

Щоб служити, як слід, рідному краєві треба неодклично бути по змозі широко освіченим чоловіком. Шевченко добре розумів вагу і потребу науки й освіти, вірив в її силу, сам все життя дбав про неї, кликав до науки рідний народ і багато працював, щоб направити народімо освіту на справжню, рідну стежку. «Учіться, брати мої!» кличе він до земляків, — «думайте, читайте, і чужому навчайтесь, свого не цурайтесь, бо хто матір забуває, того Бог карає»... Діти це не я, не ваші вчителі й наставники, не ваші батьки, а сам Шевченко кличе вас до науки, — кличе, щоб ви перш за все добре вивчили все, що торкається рідного краю, мови і письменства, а потім не цуралися й чужого, — брали з чужої науки все потрібне і пожиточне для себе, немов та дбайлива пчілька, що збирає мед і з близьких і з далеких квіточок. Любі діти, нехай і цей великий заповіт нашого батька Кобзаря не зостанеться нездійсненим, — будемо жваво і щиро працювати в школі, щоб бути достойними робітниками на широкій рідній ниві... Нарешті нагадаю вам, діти, ще один, останній заповіт Шевченка: «І мене в семі ве-

ликій, в семі вольній, новій, не забудьте помянути не злим, тихим словом»!... Шевченко просить, благає нас не забувати його, згадувати його «не злим, тихим словом». Діти, я хочу вірити, що вдячна Україна ніколи не забуде свого великого сина,—що духовні діти великого Кобзаря во віки і віки будуть згадувати свого натхненого пророка, свого апостола, свого геніального поета. Я хочу вірити, що над Шевченком справдяться його же таки віщі слова: «Будеш батьку, панувати, поки живуть люде, поки сонце з неба сяє, тебе не забудуть! Вічная, вічная світлая пам'ять тобі, наш великий, наш незабутній, наш рідний Кобзарю!»...

Такими словами скінчив п. Директор свою промову. Далі учень прочитав біографію Шевченка, складену їм самим, і потім по черзі читали учні вірші, і співав хор. Все, що виконувалось, все було взято із творів Шевченка. Перед слухачами пройшли майже всі перлини з поезії Тараса. Весь програм поділено було на дві частини; після першої половини зроблена була перерва на пів години, на протязі котрої діти, пили чай і дещо їли і в купі з батьками і вчителями грали, співали. Потім виконали другу частину програми; кобзар запрошений проспівав декілька дум історичних. Крім промови п. Директора і дум кобзаря, весь програм виконали самі учні, котрі чудово справились з своїм заїданням. У нас перед очима в цьому святкуванню пройшла дійсна картина нової школи. Тут не бачили ми казньонного формалізму, — тут пройшла перед нами інтимна сім'я учнів, батьків та учителів. Видно було, що на цьому святкуванні скрізь вітав дух єднання сім'ї й школи. *Ш-ра.*

Вільна Українська Школа 1918, № 7, С. 185—187

У лютому 1918 р. міністром освіти призначено В'ячеслава Прокоповича

Новий Міністр Освіти. Народнім Міністром Освіти призначено Вяч. К. Прокоповича, був. редактора педагогічного журналу «Світло», що мав велике значення для розвитку української педагогіки. Д. Прокопович відомий також своїм виступом на Всеросійському З'їзді діячів по Народній Освіті, що відбувся в Петрограді в 1912 році. За виступ в обороні української школи тодішній по-

печитель Деревицький увільнив д. Прокоповича з посади. З початком революції д. Прокопович був членом Губерніальної Земської Управи в Києві.

Вільна Українська Школа 1918, № 7, С. 189

22 березня 1918 р. прийнято рішення передати військовій гімназії (корпуси) в розпорядження Міністерства освіти

Реформа б. гімназій військового відомства. В засіданні Ради Народних Міністрів 22-го березня 1918 р. прийнято таку постанову, щодо гімназій Військового відомства (виписка з журналу № 38).

«ХІ. Слухали: пропозицію Міністра Військових справ про передачу військових гімназій (корпусів).

Ухвалено: передати військовій гімназії (корпуси) в розпорядження Міністерства Освіти».

Вільна Українська Школа 1918, № 7, С. 194

3 квітня 1918 р. відбулися Загальні збори Українського учительського товариства в Катеринославі

Постанова Загальних зборів Українського Учительського Т-ва в Катеринославі 3—IV—1918 року про план дерусифікації середньої школи на Україні (По докладу І. М. Труби).

1. Після війни економічна руїна України не дасть змоги заснувати зразу всього потрібного для населення числа шкіл середньої освіти, а примусить на деякий час обмежитись тим числом шкіл, що вже є.

2. Що середня освіта у великій більшості посилає своїх абітурієнтів до вищої школи (більш 80%), де здобувається уже професійна освіта.

3. Що всі вихованці вищих шкіл у найбільшому числі (90%) займають посади державні або громадські (вчителі, лікарі, інженери, судді, офіцери, агрономи, бухгалтери, тощо).

4. Що удержування шкіл лягає на державну, тобто всенародну, казну, і таким чином на неї ідуть загорьовані гроші од кожної нації, що живе на Україні, пропорціонально числу її.

5. Необхідно: розділити всі школи середньої освіти на національні групи так, щоб у кожній землі, а разом і на цілій Україні, кожній нації припадало належне їй число у відсотках, а саме для теперішньої Катеринославщини було 70% українських середніх шкіл.

6. Кожну школу негайно і планомірно пристосувати для освіти будучих робітників на народній національній праці—тобто, щоб уже з осені всі українські школи — 70% — були справді українськими.

7. Пристосування вести, полагоджуючи інтереси культури, вимоги раціональної педагогіки і державні українські завдання так, щоб не викликати нарікань на насильство з боку національних меншостей, які фактично використовували для себе середню освіту, бо досі середня школа була школою для городян, а українська людність, що живе на селах, була за флагом освіти.

8. Забрати справу освіти середніх шкіл з рук городських управ, де керують освітою люди не тямущі в українських освітніх справах і часто-густо, як партійні люди російських таборів, ворожі до українства, — і передати це діло до рук спеціальних комісій, де буде правдиве національне представництво. (У вищій краєві комітети або ради, тимчасово, поки не буде сконструйовано відповідальних органів).

9. Українська частина представництва повинна бути представлена комісарами Центральної Ради по освітнім справам на місцях. Вони, як репрезентанти українського державного уряду, доглянуть у контакті з українським учительством і громадянством за практичною стороною діла передачі шкіл по національним групам і організацією освіти у ближчому будучому на принципі забезпечення Українській державності розвитку її української культури, а не чужих культур.

10. Цим апаратом вищої шкільної ради скористуватись для планомірного переведення реформи, постановивши їй кілька конкретних завдань, а саме:

11. Освідомити усіх учителів про державні реформи в сфері української школи, щоб кожен уявив собі, хто може бути придатним для потреб українського навчання, зазначив галузі знань,

які треба поповнити; запросити усі українські педагогічні сили з-по-за меж України, з Росії й Австрії, словом, мобілізувати українське вчительство не тільки тим, що гукнути їх до себе, а ще й тим, щоб дати їм змогу підготуватись до дальшої своєї праці в національному напрямі.

12. Мати на увазі, як мінімум, який неодмінно треба зреалізувати з осені наступного академічного року, що при всіх середніх школах новопоступаючі учні приймаються уже в українські підготовчі і перший клас, що по всіх інших, старших класах, де діти досі навчалися на російській мові, змінюється програм так, що всі предмети «отечествоведения», тобто мови, літератури, історії і географії замінюються або поповнюються замість російських—українськими. І де дозволять кадри старих учнів, після перегрупировок і між національними гімназіями, навчання цих предметів вести на українській мові. У противному разі на російській мові, зобов'язавши старих учителів відповідно змінити свої програми.

13. Через те, що така мінімальна реформа може бути переведена при невеликому числі преподавателів, негайно, ще з весни, укомплектувати ці кадри, не зважаючи на те, чи є, чи нема вакантних посад учительських в середній школі.

Коли вчителів з вищою освітою не вистачить в середні школи — присогласить до підготовчих класів осіб з середньою освітою.

14. Широко повідомити батьків про завдання української школи і державності, щоб на ґрунті їх незнання чужодержавні елементи не розпочали творити інтригу проти інтересів української культури. А для того освідомити всі батьківські ради і всіх тих, хто хоче здобути освіту своїм дітям, зробивши про це в офіціальній формі, недопускаючій перекручування фактів, заяву.

15. Спонукаати Державний Уряд і міністра освіти негайно дати юридичні норми для вищезгаданої, реформи, які б забезпечували бюджетну сторону справи і економічні права вчителів.

Вільна Українська Школа 1918, № 10, С. 357—358

15 квітня 1918 р. в Києві розпочали роботу курси по дошкільному вихованню

Курси. Програма курсів: Відділ дошкільного виховання при департаменті позашкільної Освіти 15-го Квітня (нов. ст.) одкрив курси по дошкільному вихованню.

1. Українська мова — п. Зерова, 2. Дитяча література — п. Русова, 3. Робота в бібліотеці і оповідання — п. Галахова, 4. Дошкільне виховання — п. Русова, 5. Психологія дитини — проф. Зіньковський, 6. Про дитячі психологічні аномалії — проф. Володимирський, 7. Фізичне виховання — п. Власенко, 8. Гімнастика, ігри з піснями — п. п. Толмачевська і Петрушевська, 9. Ручна праця — п. Лавріненко, 10. Малювання і ліплення — п. Іконікова, 11. Природознавство і екскурсії — п. Веселовський, 12. Дитячі співи — п. Стеценко, 13. Про клуби і майдання — п. Галахова.

Крім того ведуться практичні роботи в зразковому дитячому садку і клуби для школярів. Вклади щодня од 3—8 години вечора в Комерційному Інституті. Платня 25 карб.

Вільна Українська Школа 1918, № 7, С. 194

5—8 червня 1918 р. в Києві відбувся Всеукраїнський делегатський з'їзд батьківських організацій середньої школи

«Всеукраїнський делегатський съезд родительских организаций средней школы, 5—8 июня в Киеве» (Особисті вражіння). Я попав на цей з'їзд, як представник батьківського комітету однієї з Полтавських українських гімназій. Правда, нашу гімназію на з'їзд не запрошували, як не запрошували й інші українські гімназії Полтави, та мене все-таки послали. Ми не знали, чи це сталося випадково, чи це зроблено навмисне; почта ходила погано, адреси нових гімназій їй могли бути невідомі, та мало що могло бути, а чому не поїхати, хоч побачити. Адже ж з'їзд «всеукраїнський». Так думала наша гімназія, так само думали й

інші полтавські українські гімназії. Нас зібралося чотири чоловіка, й ми поїхали.

На жаль, на з'їзді виявилось, що не тільки Полтавські гімназії не було запрохано. Ми були самотні, єдині представники українських гімназій. Може винна пошта, може які інші обставини були тому причиною. Не шукаючи тих причин, я можу тільки констатувати, що на «всеукраїнському з'їзді представників українських гімназій, окрім нас, не було. Факт надзвичайно сумний, але обминути його не можна, і він відразу болюче вразив нас.

Виїжджаючи з Полтави, ми мали директиви ввійти в контакт з Київськими батьками та вже в згоді з ними виробити спільний план, що нам робити на з'їзді. Ми з'явилися з цим до Київської Учительської Спілки, й вона 5 червня скликала нараду з представників Київських українських батьківських комітетів, представників самої Спілки та учасників з'їзду. І на цю нараду, окрім киян, прийшли ми та двоє чи троє з батьків-українців, і то не від українських гімназій, а звичайних російських, що випадково послали українців. Тут ми почули, що й кияни одержали запросини занадто пізно, так що коли всім українським гімназіям послано ті запросини тоді ж, як Київським, то нема чого дивуватися, що їх і досі не одержано. Після цих сумних розмов вирішили подати з'їзду заяву, що ми його вітаємо, але разом просимо мати на увазі, що він є не справжнім «всеукраїнським» з'їздом, а тільки російських гімназій на Україні. Разом з тим було вирішено, що батьки українських гімназій не будуть брати участі в з'їзді, а зостануться тільки для інформацій, а батьки-українці від російських гімназій зрекатися участі не будуть. Цю заяву нашу ми й подали 6 червня. Її дослівно було подано в «Новій раді» (№ 94), а в «Русском голосе» (№ 19) її було вже трохи перекручено.

Таким чином на всеукраїнському з'їзді батьки-українці участі не брали. Однак все ж таки ми не виїхали: цікаво було послухати, як буде йти справа про українську школу на цьому з'їзді.

Та ми не багато чого почули про українську школу, бо розмови на з'їзді весь час йшли про долю російської школи, якій загрожує таке страховіття, як «українізація». Цю нещасну українізацію одміняли на з'їзді на різні лади, і в докладах, і в дебатах, і в простих розмовах, і мені здається, що я не помилюся, коли скажу, що

основний настрій з'їзду був — переляк перед цією українізацією. До цього основного тону приєднувалися в одних — ненависть (це помічалось в де-яких великоросіян), у других — презирство (в де-яких великоросіян і «малоросіян»), у третіх панував чистий страх перед чимсь невідомим, незрозумілим, що як якась сліпа, стихійна сила, насувається на школу, загрожує загибеллю, а дітей їхніх задавить, розчавучить, знищить позбавить життя. Ця третя група, здається, була найбільшою, і вона й була основою з'їзду, група темних, неосвічених обивателів, при звичаєних до старовини, що завжди так бояться усього нового. Вона часто і густо говорила українською мовою (звичайно, поміж себе), і разом лякалася українізації. Що таке Україна, відкіль вона взялася, куди воно все це йде, що тут робити — обиватель перелякався, затрусився за своїх дітей і тільки з жахом слухав ті страшні промови про неминучу загибель школи, які неслися до нього з катедри. Ця маса охоче слухала розмови, що й виробленої мови немає, і підручників немає, і учителів немає, отже українізація — це якась цілковита нісенітниця. Це все було ясно, зрозуміло, це не загрозувало ніякими новинами; все заставалося так, як було; діти залишалися живими й здоровими, і батьки одмахувалися руками й не хотіли слухати, коли їм говорили про Україну, її народ, її мову, про необхідність української школи на Україні.

Це був страх, звичайнісінький обивательський страх, і з нього чудесно користувалися елементи, ворожі українській школі. Це був тільки страх, а не якась свідомо опозиція проекту міністерства, і я певен, що як би цим батькам прочитати було попереду кілька лекцій по українознавству, то враз настрої був би інший. А то до такої неосвіченості та страху ще додавалося весь час жару розмовами російських педагогів також несвідомих, також темних, а до того ще й ворожих. Уявіть собі переляканого обивателя, якому, з великою авторитетністю, упевненим тоном меле якусь нісенітницю педагог — великоросіянин або й малоросіянин. Це ж людина з досвідом, з вищою освітою, часто з солідною посадою і бідному обивателю й в голову не йде, що ця освічена людина така ж темна, щодо українського питання, як і він, обиватель.

Коли це уявити, то легко тоді зрозуміти й той психологічний ґрунт, на якому виникли й відомі резолюції з'їзду.

Мені здається, що я не помиляюся. Але треба сказати, що цей настрої не держався однаково весь час з'їзду. Під кінець він став виразно підупадати. Перші часи про українство не можна було згадувати. Коли в перший же день з'їзду один з промовців, говорячи в оборону російської культури, сказав, що треба обережно ставитися й не дратувати українців, то закричали «довольно». Це кричало небагато, але маса сиділа мовчки. Отже в ці перші часи ніяк не можна було гадати, що з'їзд винесе навіть такі резолюції, які він виніс. Та помалу настрої переляку підупадав. Батьки почали слухати й українців, де-хто купував, або розпитував про українські книжки, почали згоджуватися, що й Україна є таки на світі, і похоже на те, що вони на ній саме й живуть, отже й лякатися на смерть нема чого ні за себе, ні за дітей. Керували з'їздом, як і раніше, зросійщені малоросіяни або й прямо великоросіяни, але обиватель почав уже огинатися. Розмови про те, що в російській школі мусить бути обов'язковим навчання українознавства стали все частіше, а за день-два про це не можна було й мріяти.

Отакий був настрої маси з'їзду. Настрої, знову повторюю, не свідомої опозиції, а просто страх перед невідомим, такий звичайний у несвідомого обивателя. Свідомо ворожі елементи явно склали меншість; а коли від них одчислити великоросіян, то зостається й зовсім небагато.

Тепер трохи про доклади. Найбільший успіх мав доклад п. Луначарської та В. П. Науменка. Перший з них був палкою обороною російської культури на Україні, хоч п. Луначарська не раз прихильно згадала й про українську культуру та необхідність її підтримувати. Я зовсім не знаю п. Луначарської, перший раз зроду її чув і бачив, не вірити в її щирість не маю аж ніякісінького права, і через те цілком вірю, одначе слухати її промову (хай зона простить мені, коли ці рядки попадуть їй на очі) було і неприємно і, скажу по щирості, часом прямо гидко. Не про п. Луначарську мова; просто я вже й сам, тай всі свідомі українці, стільки наслухалися хороших промов про українців від великоросіян, стільки надивилися на їх поклони та шаркання перед нашою культурою! А рядом від тих же чудесних промовців стільки надивилися лиха, а на кращий випадок — презирства до України! Найкращий з тих великоросійських лібералів цілком спокійно дивився, як розпи-

нали Україну, — ба, він і не помічав того, — як так само спокійно дивиться й зараз і те-ж, мабуть, не помічає. А звернись до нього — то серед зими й льоду не випросиш. І через те нудно й гидко було слухати п. Луначарську. Її гарні слова нагадували зовсім негарні вчинки її компатріотів.

А от слухати промову високошановного В. П. Науменка було прямо боляче, так наче бачити, як батько, думаючи допомогти, ріже свою власну дитину. На кафедрі стояла людина безумовно високої душевної шляхетності, безумовно криштальної щирості і сипала й сипала бісер свого духа, не бачучи, який брудний вжиток робиться враз з того бісеру. Й-Богу не раз хотілося кинутися до нього й крикнути: «Діду! та замовчіть же, невже ж Ви не бачите, як Вас розуміє аудиторія!» Виходило щось надзвичайно дике, безглузде. Говорить В. Д. Науменко про образи, які терпів український народ. Ясно, що аудиторія його не розуміє аж ніяк, бо — які образи? в чому вони були? коли? Хіба обиватель про те знає? А ворог українського руху хіба згодиться, що нас колись ображали? І от фраза В. П. Науменка, за якою чується довгий біль, довгі страждання, безсило падає в повітрі і не залишає ніякісінького сліду в душі аудиторії. Або говорить В. П. Науменко про коштовність російської культури, і аудиторія його розуміє. Одначе як розуміє! Він бажав би, щоб поруч з російською виростала й розвивалася й українська культура, а аудиторія розуміє, що російська культура мусить зостатися пануючою на Україні, а біля неї, як цуцик, буде скиглити малесенька, культура України, обмежена тонесенькими популярними книжечками по 3 копійки ціною. Старий діяч жалівся з катедри, що українці вважають його за ворога українського руху. Ні, вони його за ворога не вважають, вони знають і пам'ятають його заслуги перед цим рухом; а от що вороги українського руху вважають його за свого спільника, то це факт, і це я чув на свої власні вуха і там, у Києві, й тут, у Полтаві. В. П. Науменку це нічого: його, старого діяча, це не може образити; а от нам, молодшому поколінню, боляче, невимовне боляче, коли чесне ймення Науменка топчеться в болото.

На цьому кінчаться мої враження від з'їзду. Я надивився й наслухався, одначе нічого нового не виніс. Знаю те, що й знав: що обивательська маса є обивательська: боїться всього нового; сти-

хійно українська — вона не складає свідомої опозиції українському рухові, але й не піде за ним з великою охотою, бо це — нові ворота для теляти; що над нею треба попрацювати культурним українським діячам, і тоді не страшно буде ніяких ворогів, які зараз беруть не своєю силою, а обивательською темнотою.

Це все я знав і раніше, а тепер тільки ще один раз у тому пересвідчився.

Такі мої вражіння. Нагадую шановному читачеві, що це тільки вражіння, а зовсім не протокол. А вражіння — завжди суб'єктивні, отже і в моїх, напевне, не без помилок. *В. Щепотьєв.*

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 1, С. 35—39

Міністерство освіти внесло до Ради Міністрів законопроект про відкриття з 1 липня 1918 року 40 українських гімназій і 10 українських реальних шкіл

Нові державні гімназії. Міністерство Освіти внесло в Раду Міністрів законопроект про відкриття з першого липня 1918 року сорока українських гімназій і десяти українських реальних шкіл. По проекту відкривається: 15 гімназій в складі трьох молодших класів, 2 — в складі чотирьох, 2 — в складі шип молодших класів, і 1 — повна восьмикласова гімназія в Харкові; 10 гімназій в складі одного п'ятого класу по закону 28 квітня 1917 року, 10 гімназій в складі п'ятого і шостого класів; 10 реальних шкіл — в складі п'ятого класу по закону 28 квітня 1917 р. Низка існуючих шкіл переходять, по плану Міністерства, на кошт Держави, а крім того периферія України (Херсонщина, Таврія, Харківщина, Курщина і т. д.) обсажується українськими державними школами. Ухвала цього законопроекту предрішена в авторитетних колах.

Вільна Українська Школа 1918, № 10, С. 359

11—14 липня 1918 р. в Києві відбувся з'їзд губерніальних та повітових комісарів по освіті

З'їзд комісарів по освіті. 11—14 липня ц. р. у Києві відбувся з'їзд губерніальних та повітових комісарів по освіті. На з'їзді обговорювалось питання про сучасне становище шкіл на Україні, особливо широко було обговорено питання про середню школу. Детальне справоздання про цей з'їзд буде подано в слідуючому числі нашого журналу.

Вільна Українська Школа 1918, № 10, С. 361

15—16 липня 1918 р. в Києві відбулася нарада Учительських спілок

Нарада Учительських Спілок 15—16 липня 1918 р. Завдання наради представників губерніальних і де-яких повітових спілок — підготуватися до делегатського з'їзду, що мав бути в кінці серпня.

На нараду прибули представники учительських Спілок: 1) Полтавської Губерніальної, 2) Полтавської Губерн. учителів вищих початкових шкіл, 3) Волинської Губерніальної, 4) Слобожанської краєвої (Харківщина), 5) Київської Губерніальної, 6) Винницької повітової (Поділля), 7) Літинської повітової (Поділля), 8) Гайсинської повітової (Поділля), 9) Васильківської повіт. (Київщина), 10) Черкаської повітової (Київщина), 11) Київської повітової, 12) Липовецької повітової (Київщина), 13) Вовчанської повіт. (Харківщ.), 14) Лебединської повіт. (Харківщина), 16) Катеринославського Учит. Т-ва, 16) Конотопської повіт. (Чернігівщина), 17) Єлизаветської повітової (Херсонщина), 18) Золотоношської повіт. (Полтавщина), 49) Роменської повіт. (Полтавщина), 20) Лубенської повіт. (Полтавщина). Робота наради провадилась при участі членів Центрального Бюро Всеукраїнської Учительської Спілки. Засідання наради відкрила голова Центр. Бюро Всеукр. Учит. Сп. п. Русова. Головою наради обрано представника Полтавської Учит. Спілки Всеволода Зубківського, писарем —

Стефана Колосника. Заслухано резолюції з'їзду Ради Всеукр. Учит. Спілки 11—12 травня 1918 р.

Вшановано вставанням небіжчицю вчительку О. М. Самійленко.

Першим заслухано справоздання Центр. Бюро про те, що з постанов з'їзду Ради 11—12 травня виконано. Центр. Бюро вживало всіх заходів до поліпшення матеріального становища учителів, але ці заходи не дали ніяких добрих наслідків і Мала Рада Міністрів визначила платню учителям нижч. початк. шкіл не по 150 карб., а по 125 карб. на місяць.

Нарада висловила побажання, аби при розгляді штатів в Великій Раді Міністрів було вжито заходів, щоби асигновку було зроблено згідно з постановами учительських з'їздів, а саме:

1) Щоби місячна платня була збільшена до 150 карб. 2) Щоби вчителям початкових шкіл видавались з державних коштів прибавки на дорожнечу по 100 карб. на місяць. 3) Щоб зроблено було асигновку відповідних сум не пізніше 1 березня. 4) Послати в цій справі від Наради делегацію до п. Міністра Освіти, яка подала би відповідну мотивовану записку. В справі видавництва Центр. Бюро повідомило нараду, що Всеукраїнське Учительське Видавниче Товариство, яке заснувалось від Ц. Б., зараз існує по окремому статуту, як окреме т-во, прибутки якого не йдуть до розпорядження Центрального Бюро, тому то, аби мати економічну підвалину для ідейної праці. Центр. Бюро визнало необхідним мати своє видавництво в формі видавничої комісії під безпосереднім керуванням Центр. Бюро. Міністерство освіти дасть допомогу 100—150 тисяч рублів, є вже й рукописи, які ухвалені Мініст. Освіти до друку: граматка й читанка — Крупської, Історична хрестоматія Мірзи-Авекянц, Євангеліє, Молитовник.

Далі переглядаються постанови З'їзду Ради Спілки— що переведено з них в життя на місцях. Виявилось, що про постанови на місцях учительство не було ознайомлене, бо 8—9 книжна «В. Укр. Школи», в якій Ц. Б. надрукувало постанови Ради, через друкарський страйк запізнилась. З докладів з місць виявилось, що майже при всіх місцевих спілках засновано каси допомоги, або ощадно-позичкові каси, подекуди шкільні комісії, які розглядають та ухвалюють підручники, суди честі, але заснування комісій

йде не скрізь однаково — в багатьох спілках комісії зовсім немає, а всю роботу веде Рада.

Що торкається постанови Ради Вс. Уч. Сп. про взаємну допомогу між окремими спілками культурними силами, то виявилось, що в цьому напрямі зробити щось не було ніякої змоги, бо заважали цьому брак культурних сил та перешкоди з боку місцевої влади. Представники Спілок повідомили про утиски над учительством; нарада визнала необхідним, аби про всякі утиски адміністрації негайно доводили до відома Центрального Бюро.

Постановили далі прохати делегатів, щоби з місць прислали статуту ощадно-позичкових кас, кас допомоги та суду честі до 1 серпня.

З огляду на те, що Центральне Бюро перебуває в дуже скрутному становищі матеріальному — постановили, що необхідно вжити безпосередніх заходів, аби як найскоріш було прислано членські вкладки. Просити Бюро увійти на з'їзді делегатів з докладом про поліпшення матеріального становища Бюро.

В справі заснування при Центр. Бюро, а також і при місцевих спілках фонду на збудування Учительського Дому—постановили вжити на місцях заходів, аби там, де вчителі регулярно одержують жалування, було кожним членом Спілки відчислено одинденний зарібок і половина зібраних грошей, щоб були прислані Центр. Бюро на заснування учительського Дому в Києві.

Нарада торкнулась потім і видавничої справи.

Бор. Дорошкевич, член. Ц. Б., робить доклад про видавництво, яке має вестись спеціальним комітетом, який проводив би свою роботу під безпосереднім контролем Центр. Бюро. Щоби вести видавничу роботу, треба змінити статут Спілки в тому напрямі, щоби можна було кредитуватись в банках. Нарада затверджує спеціальну інструкцію Видавничого Комітету для внесення на делегатський з'їзд. На перший час видавничий комітет матиме допомогу від Міністерства на видання книг, які ухвалені Міністерством.

Центральне Бюро має на меті закласти комісійний відділ, аби постачати книги-підручники Земствам та учительським спілкам. Отсі два відділи дадуть спілці кошти, утворять економічну підвалину для ідейного єднання.

Обговоривши видавничу й комісійну справу, нарада постановила прийняти до відома заходи Ц. Б. коло видавничої та комісійної справи — вважаючи, що Ц. Б. стало на єдиний правдивий шлях, кладучи економічну підвалину під ідейну організацію вчительства.

Виходячи з того, що кожен член Всеукраїнської Учительської Спілки, згідно §§ 6 та 7 статуту, повинен працювати на користь Спілки, а також, що відокремлення т-ва «Всеувито» роз'єднує сили вчительства, нарада вважає необхідним, щоби «Всеувито» працювало в контакті з Ц. Б., змінивши 69 пункт статуту. Бажано, щоби Т-во Шк. Осв. сполучило свою видавничу діяльність Центральним Бюро з тією ж метою.

Обміркувавши справу про організацію Губерніальних Спілок, Нарада вважає, щоби всі повітові Спілки об'єднувались в Губерніальні. Губерніальні Спілки входять в найтісніші зносини з Центр. Бюро Спілки.

Далі розроблюється програм майбутнього делегатського з'їзду Д. Білецький робить доклад про це і врешті винесено побажання постановити на обговорення з'їзду такі доклади: 1) Зміна Статуту Вс. Уч. Сп. — доклад Ц. Б. 2) Матеріальне становище учителя — доклад Ц. Б. і Черкаськ. Спіл. 3) Видання органу Спілки — доклад д. О. Дорошкевича. 4) Про націоналізацію школи і роль вчительства в цій справі — Катеринославська Спілка. 5) Про становище Центр. Бюро — Ц. Б. 6) Про організацію Губерніальних Спілок — доклад Полт. Спілки 7) Про учительські Доми — Ц. Б. 8) Про організацію батьківських комітетів — прохати дати доклад Київську міську Спілку. 9) Організація педагогічних рад і батьківських комітетів при початкових школах — Єлизаветська Спілка, — при вище-початкових Полтавська Губ. Сп. учителів вище-початкових шкіл. 10) Справочно-статистичне Бюро — Ц. Б. 11) Ощадно-позичкові каси — доклад Винницької Спілки. 12) Про управління школою — Ц. Б.; Полтавська Губ. Сп. 13) Каси взаємної допомоги — Волинська Спілка. 14) Культурно-просвітня і педагогічна діяльність учит. Спілок — прохати д. Сірополка. 15) Про видавничий і комісійний відділ Ц. Б. — доклад Ц. Б. 16) Про учительські кооперативи — Вінницька Спілка. 17) Про реорганізацію учительських шкіл, курсів і взагалі про підготовку

учителів, педагогічну Академію — прохати д. Білецького зробити доклад.

Нарешті, заслухали повідомлення делегації, яка ходила до п. Міністра Освіти — прийняли таку резолюцію:

«Заслухавши доклад своєї делегації до н. Міністра Освіти, а також беручи на увагу політику Міністерства Освіти на місцях, нарада констатує, що Міністерство в своїй діяльності не йде разом з громадськими силами, а додержується старих бюрократичних шляхів; це і між іншим, виявляється в тому, що Генеральна Шкільна Рада не збирається для своєї корисної праці, а також в тому, що для вироблення нового порядку шкільного урядування утворена комісія, куди закликано людей, яким в свій час було висловлено недовір'я з боку українського громадянства. Крім того, нарада констатує цілком байдуже відношення Міністерства до поліпшення матеріального становища українського вчительства, це виявляється в тому, що Міністерство ще й досі не провело закон про 100 руб. надбавки на дорожнечу, а також про побільшення платні до 150 карб, на місяць.

Приймаючи на увагу численні заяви як Міністерства Освіти, так і всього Уряду, що вони рахують своїм головним обов'язком збудування міцної демократичної Самостійної Української Держави, в основу якої безперечно мусить бути покладена національна школа, а також що збудування цієї школи є можливим лише при задоволенні основних матеріальних потреб українського вчительства, нарада висловлює побажання:

1) Щоб для поліпшення матеріального становища учителів було переведено в життя ті штати, що були вироблені міністерством попереднього складу;

2) Щоб на місцях було утворено такі правні умови для праці учителя, єдиної культурної сили, за яких місцева адміністрація не ставала б на перешкоді в культурно-просвітній роботі учителя;

3) Щоб не арештовували учителів без відома органів Міністерства Освіти;

4) Щоб діяльність Міністра Освіти була в контакті з Генеральною Шкільною Радою;

5) Щоб Міністр прислухався до голосу Всеукраїнської Учительської Спілки, а не тих учительських організацій на Україні,

які ще й досі одверто тримаються московської централістичної орієнтації».

По останньому пункту програму наради — «Відношення учительства досучасного стану школи і освіти» — винесено нарадою слідує резолюції:

1) Учительство повинно тримати міцно в своїх руках управління школою, всіма силами домагатись перед Урядом переведення в життя постанов з'їзду делегатів Спілки.

2) Так чи інакше реагувати на розпорядження Міністерства Освіти, які йдуть в супереч ідеєю утворення національної рідної школи.

3) Бажано, щоб був тісний контакт Учит. Спілок з Просвітами та кооперативами.

4) Учительські Спілки повинні засновувати бібліотеки, улаштувати вистави, читання, співи і т. інше.

5) Необхідна більш міцна організація учительства; учительські спілки повинні поставити себе так, щоб ніяких переміщень або увільнень учителів не робилось без згоди учительської спілки.

Бойкот вживати там, до це можливо і де це не буде шкодити справі утворення національної школи, бо може статись так, що місце, яке оголошено під бойкотом учит. Спілки, можуть зайняти учителі-росіяни. Бойкот і страйк вживати в крайніх випадках, щоб такими заходами не руйнувати школи.

6) Боротьбу з російськими профес. союзами необхідно вести шляхом агітації скрізь і всюди, особливо на зборах учительських.

7) Що торкається Кирило-Мефодіївського братства, нарада винесла таку постанову. признаючи лозунги братства (автокефальність, соборність і українізація церкви), нарада підтримує його.

Виконавши своє основне завдання — зв'язати Ц. Б. з місцями і взяти участь в підготовчій праці до делегатського з'їзду — члени наради спілок розійшлись, сподіваючись зустрітись через деякий час в оточенні широких кіл організованого українського вчительства, ряди якого щодня збільшуються.

Вільна Українська Школа 1918, № 10, С. 350—353

31 липня 1918 р. вбитий перший міністр народної освіти Української Держави Іван Стешенко

Іван Стешенко. В ніч на 31 липня українське громадянство і українська школа понесли величезну втрату. Самим злочинним способом, невідомо чиєю рукою і з яких причин було вбито видатного діяча на полі освіти українського народу і першого Міністра Народної Освіти Української Держави Івана Стешенка. Ця дорога і незамінна втрата в серці всіх свідомих громадян відбилась надзвичайно глибоким жалем. Про це свідчить те, що зо всіх місць України до серця останньої, Києва, понесли телеграфні і листовні співчуття дружині покійного і постанови про те, як найкраще було б вшанувати його пам'ять.

Іван Стешенко народився 1873 року на Полтавщині. Дід його був кріпаком графа Кочубея. На дев'ятнадцятому році свого життя, після скінчення гімназії, І. С. вступив до Київського Університету, який скінчив в 22 роки кандидатом філологічних наук. За роботу про М. Гоголя одержав срібну медаль. У 1896 році вступив на службу вчителем російської мови у Фундуклівську гімназію. На другий рік у березні місяці його було заарештовано і посаджено у Лук'янівську тюрму. Чотири місяці сидів Іван Стешенко в тюрмі і нарешті його було вислано з Києва на три роки з забороною в'їзду навіть до губерніального міста. Також були зачинені йому двері до школи, до педагогічної діяльності. У 1901 році Іван Стешенко повернувся до Києва і заняв посаду в Управлінні Південно-Західних залізниць. Через два роки служив у Київському Міському Самоврядуванні. Прийшов 1905 рік. Великою надією пролетів він в серці української інтелігенції, але не для Івана Стешенка, бо його було знову заарештовано. Трус це дав жодних наслідків, коли не лічити того, що І. С. було позбавлено посади у Міщевому Самоврядуванні. 1906 рік приніс для І. С. те, що йому була дана можливість працювати у гімназії, але не в Києві, а в Слуцьку. Недовго велась педагогічна праця в Слуцькій гімназії, бо через рік І. С. був у Києві на посаді учителя 1-ої Комерційної школи, де зоставався незмінно до 1917 року. Разом з тим з тим з 1915 року і до цього ча-

су, І. С. займав посаду директора Татъянівської біженської гімназії. Крім того, коли відкрились Вищі Жіночі Курси А. В. Жекуліної, то катедра історії західно-європейських літератур з перших днів відкриття курсів була доручена І. С., на якій він був до останнього часу. З 1908 р. по 1915 р. І. С. був лектором по історії української і західноєвропейської драми у Музично-Драматичній школі М. В. Лисенка. З цього видно, що педагогічна праця І. С. була надзвичайно продуктивна.

Віддаючись цілком педагогічній діяльності І. С. знаходив час брати участь у всіх просвітніх і громадських інституціях. Виступав з публічними лекціями, і його надзвичайно поетичні, художні промови захоплювали не тільки публічну аудиторію м. Києва, але Одеси, Полтави, Катеринославу, Єлисаветграду і інших міст України.

З перших днів революції, коли на обрії українського життя піднялось велике гасло відродження Вкраїни, І. С. явився одним із тих перших українських діячів, який рішуче підняв прапор власного державного життя України і власної національної школи. Хто був на численних зборах учителів всього Києва і його районів, той чув натхнені промови І. С., який кликав учителів всіх національностей до зрозуміння культурного українського руху і елементарного педагогічного бажання вчити український народ в обставинах його національно-побутової культури і на його рідній мові, але голос натхненого промовця лунав самотньо серед численних зборів і зустрічав саме вороже відношення. Такі обставини не покривали чорною наміткою його величну і світлу ідею, а вели далі до переведення її в життя. І. С. з перших днів революції стає головою Товариства Шкільної Освіти, гуртує коло себе кращі національні педагогічні сили, відкриває разом з ними першу вкраїнську гімназію ім. Т. Шевченка, скликає всеукраїнський педагогічний з'їзд, який ліг першою підвалиною для збудування національної освіти від початкової до вищої школи.

В червні місяці 1917 року І. С. стає на чолі всієї освітньої справи на Вкраїні. Перед ним як Генеральним Секретарем малюється широкий шлях національної освіти: утворюються по всій Україні для учителів курси українознавства, скликається ініціативною групою Київського вчительства в серпні місяці другий Всеукраїнський Педагогічний з'їзд і професійний з'їзд делегатів, і на обох

з'їздах провадиться конкретна праця по виробленню плану національної освіти і організації українського учительства. Нарешті, в грудні місяці скликається спільний з'їзд представників від учительства і місцевих самоврядувань по виробленню широкого і демократично-громадського плану управління освітою.

Але ця велика культурна праця часто перебивалась тими егоїстичними дрібницями чисто матеріального змісту, які викликали ворожою політикою частини російського вчительства. Останнє робило всі заходи для того, аби заважати широкій організаційній праці І. С. Російське учительство, особливо елементи антидемократичні, де тільки могло намагалось всіма силами перешкоджати діяльній праці Генерального Секретаря Освіти. В таких несприятливих обставинах доводилось працювати Генеральному Секретареві, а після 4-го Універсалу, першому Міністрові Освіти на Україні.

Не довго І. С. був Міністром Освіти. Більшовицькі події примусили багатьох діячів піти з кабінету, в числі останніх і був І. С. Все ж таки в Міністерстві Освіти його праця не переривалась, бо через деякий час йому було запропоновано посаду Генерального Комісара по справах Народної Освіти, на якій посаді перебував покійний до останнього дня свого життя.

Крім громадської та педагогічної діяльності свої вільні години І. С. присвячував літературно-художнім творам та науковим працям. Останні почав писати ще на початку 20-х років, на шкільній лаві. Поетичні твори, сонети, вірші, драму «Мазепа», переклади белетристичних та поетичних творів із західно-європейських поетів, Метаморфози Овідія і інших поетів друкувались у загальних виданнях «Зоря», «Правда» та інших.

Більш уваги І. С. присвятив публіцистичній та науковій діяльності. До викладання лекцій у вищій школі І. С. працював у сфері слов'янознавства, власне українознавства. Перша його праця на цьому полі — монографія про Котляревського. За цю працю «Поезія І. Котляревського» від Російської Академії Наук одержав почотну відозву. Крім праці про І. Котляревського, І. С. написав багато наукових розвідок і по інших галузях історії української літератури, так напр., розвідки про О. Стороженка, про Максимовича, про історію української драми, про Котляревського і Коте-

льницького, Аналіз поезії Харка Кухаренка, Русько-українські паралелі в творах Т. Шевченка, Аналіз творчості Т. Шевченка, Біографія Т. Шевченка, Панас Мирний, М. Коцюбинський, Огляду української літератури від XIV—XVII ст. Критична розвідка про творчість М. Вовчок, про творчість Гоголя і багато других.

Таким чином, ми бачимо, що за невелику кількість років життя І. Стешенка (йому було лиш 45 років) культурної праці зроблено дуже багато. Це свідчить про те, що коли б доля судила прожити І. С. далі, то при більш сприяючих обставинах наслідки його праці на національній культурній ниві були б надзвичайно великі; але не судилось йому бачити наслідків своєї національної праці: рука злочинця припинила чисте з надзвичайно великими творчими силами його серце. Так, прапор з надписом золотими літерами про волю, про національне відродження країни і школи вибито з рук кращого проводиря всього національного організованого учительства, але цей прапор не впав. Учительство всієї України, яке єдиним фронтом йшло за покійним, взяло його в свої руки і таким же чистим і дорогим понесе до всього темного народу України і свідомо розкаже найкращу казку про рідну культуру, про історичне життя українського народу, про кращих письменників, про рідну мову; разом з тим згадає «не злим тихим словом» Стешенка, першого Міністра Освіти, який життя своє поклав за те, аби народ мав змогу виховувати свою національну погорду і йти найлегшими шляхами до сонця культури, до правди життя, до істини... Спи спокійно, дорогий товаришу, брате всього українського учительства! *Л. Білецький*

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 1, С. 1—3

До вбивства І. М. Стешенка. Центральне Бюро Всеукраїнської учительської Спілки, перевіривши чутки про смерть Івана Матвійовича Стешенка, висловлює свій глибокий жаль про те, що більш вже ніколи не побачить в рядах учительства і на полі народної освіти дорогого, незамінимого діяча і свого друга и товариша.

Єдине, то заспокоює українське вчительство, надає сили й тверду непохитній волю далі проводити свою діяльність, та мета, здійснення якої було цілим життям покійного. Відродження України і національна демократична школа, які були світлою точ-

кою покійного, будуть також і для всього українського вчительства і надалі. Ніяка ворожа сила не закриє цього гасла, а навпаки, ще тісніш згуртує, ще більш надасть бадьорості в тому, щоб захистити найцінніші здобутки національного відродження.

Центральне Бюро Всеукраїнської Учительської Спілки пригнічене тяжкою втратою, сповіщає учительство і громадянство про несподівану трагічну смерть першого Міністра Освіти, дорогого і незабутнього друга й товариша всього учительства і видатного українського громадянина І. М. Стешенка.

Надіслано телеграми: 1) Оксані Стешенко такого змісту:

«Центрбюро Всеукр. Учит. Сп. висловлює співчуття з приводу нечуваного злочинства і жаль втрати видатного діяча України Івана Стешенка».

2) Софії Русовій: «Центрбюро Всеукр. Учит. Сп. з сумом сповіщає голову Спілки вбито товариша визначного громадянина України Стешенка».

Центрбюро Всеукр. Учит. Сп. одержало таку телеграму: Рада Роменської Учительської спілки, пригнічена тяжкою втратою вірного сина України, брата, товариша українського вчительства Івана Матвійовича Стешенка, прохає Центральне Бюро висловити глибокий жаль і співчуття родині покійного.

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 1, С. 51

5—6 серпня 1918 р. в Катеринославі відбувся з'їзд юнацьких спілок

З'їзд юнацьких спілок. 5—6 (с. с.) серпня в Катеринославі заходами Катеринославської Юнацької Спілки за допомогою Катеринославського Учительського Т-ва відбувся з'їзд представників організованої шкільної молоді.

Через залізничний страйк представників з'їхалось мало й тільки з Катеринославщини, Київщини й Херсонщини, але з'їзд пройшов дружно. Були заслухані доклади з міст, доклади про допомогу абітурієнтам та взагалі учням й т. ін.

Було ухвалено усім організаціям учнів об'єднатися в одну під назвою «Всеукраїнська Учнева Юнацька Спілка». Члени з'їзду виробили статут «Всеукраїнської Учневої Юнацької Спілки».

Переведення в життя справи об'єднання шкільної молоді, власне, технічний бік справи доручено Катеринославській Юнацькій Учневій Спілці.

Катериносл. Учнева Юнацьк. Спілка прохає другі організації подавати їй свої адреси для того, щоб-можна було розіслати статут Всеукр. Учнев. Юнацьк. Спілки. Адреса: Катеринослав. Поліцейська вул., Книгарня «Слово» для Юнацької Спілки.

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 2, с. 121

17—18 серпня 1918 р. відбувся з'їзд Лубенської повітової учительської спілки

Лубенська повітова Спілка. 17—18 серпня ц. р. відбувся з'їзд. Лубенської Спілки, який виніс низку цікавих постанов. Деякі з них, що мають широке значіння, подаємо нижче.

1. З'їзд вшанував пам'ять С. М. Забілло і незабутнього Українського діяча І. М. Стешенка вставанням та «Вічною пам'яттю»...

2. По докладу про налагодження продовольчої справи порішили: а) заснувати продовольчий відділ при повітій Учительській Спілці, який буде міститися в будинку, подарованому учительству С. М. Забілло; б) продовольчими справами відає писар Виконавчого Органу Спілки під керуванням Виконавчого Органу Спілки на кошти Спілки, за певний відсоток чистого прибутку; в) для ведення продовольчої справи заснувати фонд, який складається з внесків кожного члена Спілки по 20 карбованців; г) коли хто виходить з членів Спілки, той має право одержувати назад свої 20 карбованців.

Примітка: хто не внесе 20 карбованців, той не має права користуватися товарами продовольчого відділу.

3. а) Вбачаючи, як з докладу про діяльність Шкільної Управи, так і тих промов, що освітлювали обставини, при яких доводиться працювати Шкільній Управі, як органу шкільного самоврядування, почуваючи якусь небезпеку самому існуванню цих органів

шкільного самоврядування, з'їзд одноголосно заявляє, що організоване учительство доб'ється признання Шкільних Рад та Шкільна Управ, як органів, керуючих всіма сторонами освітньої справи, як педагогічними, також і адміністративними; в зв'язку з цим з'їзд протестує, що при міністерстві Освіти в Комісії по реформі Шкільного Управління не беруть участі представника Центрального Бюро В. У. С., а беруть участь Ліперовський та Науменко, які не користуються авторитетом організованого учительства українських шкіл.

4. По докладу про юридичну допомогу учительству ухвалили; а) кожен член Спільки має звергаться до Виконавчого Комітету за цією допомогою; б) доручити делегатам на Всеукраїнський Учительський з'їзд порушити питання на з'їзді про знуцання над учителями нашого повіту.

5. По докладу про виписку журналу «Вільна Українська Школа» і серії педагогічної бібліотеки на кошти земства постановили: звернутись до земських зборів з докладом про виписку журналу «Вільна Українська Школа» і серії педагогічної бібліотеки для всіх шкіл повіту на кошти Повітового Земства.

6. З приводу плану культурно-освітньої діяльності учительства: бажано, щоб Районні Учительські Спільки виявили свою як найбільше жваву роботу на полі культурно-освітньої діяльності, як серед народу, так і серед самого учительства.

7. По докладу про з'їзд Ради Вс. Учит. Спільки: а) доручити Виконавчому Комітетові Луб. Повіт. Учит. Спільки послати Центральному Бюро В. У. С. привітання і побажання сил і здоров'я в важній праці на користь України і учительству, б) признати, що праця з'їзду Ради Всеукраїнської Спільки 10—12 травня 1918 року прямкувала до задоволення інтересів українського учительства і йшла по певному шляху: доручити Виконавчому Комітету Луб. Повіт. Учит. Спільки виконати все, що накреслив з'їзд В. У. С. 10 — 12 травня 1918 року.

8. Про допомогу сиротам померших учителів постановили заснувати касу допомоги сиротам померших учителів і ухвалили статут каси.

9. По докладу про фонд допомоги хворим учителям, — одчислити 10% наличності каси на 31 серпня цього року.

10. По докладу про ощадно-позичкову касу при спілці: доклад цілком прийняти і затвердити статут Каси...

11. По докладу про підвищення плати вчителям; доручити Виконавчому Комітету Спілки ввійти з докладом до Земських зборів про підвищення земської прибавки вчителям з 80 карб. до 150 карбованців, починаючи з 1-го вересня 1918 року.

12. По докладу про Завідуючого відділом Народної Освіти; домагатись від Народної Управи, аби завідуючий відділом Народної Освіти був присоглашений певний українець з вищою освіти; кандидатура його повинна бути обговорена Виконавчим Комітетом Спілки сукупно з Народною Управою і на випадок якщо Народна Управа не підтримає цих домагань, ввійти з докладом до Земській Зборів.

13. Відносно шкільних інструкторів: з'їзд визнав необхідним запросити обов'язково до початку навчання в школах шкільних інструкторів, які задовольняли б таким вимогам: інструктор повинен бути свідомим українцем, мати відповідну освіту і педагогічний досвід...

Далі було змінено статут відповідно до нових обставин шкільного життя, затверджено статут Суду Честі і переведені вибори в усі спілчанські установи. *Голова Виконавчого Комітету Спілки Л. Марков.*

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 4, с. 242—244

21 серпня 1918 р. відбулися Загальні збори Лебединської повітової вчительської спілки

Лебединська Повітова Вчительська Спілка надіслала до Центрального Бюро Всеукраїнської Вчительської Спілки листа, у якому вона зазначає про ворожу русифікаторську діяльність тих осіб, які працюють у школах України і які явно шкодять не тільки школі, а навіть державності: «Загальні збори Лебединської повітової вчительської спілки 21/VIII б. року розглянувши справу націоналізації вищих початкових шкіл в м. Лебедині, а також ґрунтовно обміркувавши негативну діяльність в цьому напрямі осіб,

котрі стоять на чолі цих шкіл і одверто нехтують наказами міністерства та ведуть прилюдно ворожу агітацію, намагаючись навмисне гальмувати працю проведення до життя будови національної школи на повіті, — визнали це становище ненормальним і занадто шкодливим інтересам держави й ухвалили, щоб рада спілки вжила всіх заходів до поліпшення цього стану та усунення тих осіб, що не мають жадного права через свою діяльність нині бути вчителями й носити сей почесний титул.

При сьому додається «особое мнение», подане до шкільного повітового бюро одним з інспекторів вищих початкових шкіл в справі влаштування вкраїнських курсів для вчителів повіту».

«Особое мнение». Член шкільного бюро при Лебединській Земській Управі А. Краснов в питанні про одкриття курсів українознавства для учителів початкових шкіл сказав так: «Считаю учреждение украинских курсов в г. Лебедине для учителей начальных училищ делом вредным, так как они будут вытравлять из сознания южно-русского населения то, что оно на протяжении веков упорно защищало: его доброе русское имя».

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 2, с. 115

24—27 серпня 1918 р. в Києві відбувся З'їзд делегатів Всеукраїнської учительської спілки

Центральне Бюро Всеукраїнської Учительської Спілки, згідно постанови Народи представників місцевих Спілок, скликає на 24—27 серпня нов. ст. 1918 року річний Делегатський З'їзд, на який прохає всі Спілки прислати представників по такому обрахунку: від 20 до 100 — один делегат; від 120 до 200 — два делегати; від 220 до 300 — три делегати; від 320 до 400 — чотири і так далі. Згідно до § II стат. Всеукр. Учит. Спілки кількість делегатів мусить бути пропорційною кількості членів Спілки, які до виборів надіслали свої членські внески.

З'їзд розпочнеться об 11 год. ранку 24 серпня.

Про місто засідань і помешкання для приїжджих учителів буде оголошена в часописах. Всі справи по З'їзду даються в поме-

шканні Центрального Бюро Всеукраїнської Учительської Спілки — Басейна № 11, помешк. 2.

Тези докладів прохаємо прислати не пізніш 20 серпня.

Програм З'їзду при цім надсилається.

За Голову його товариш Л. Білецький; Секретар А. Бакалінський.

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 1, С. 48

Програма З'їзду Делегатів Всеукраїнської Учительської Спілки 24—27 серпня нов. ст. 1918 року. Ранішнє засідання 24 серпня. Початок об 11 год. ранку.

Вступна промова голови Центрального Бюро Всеукраїнської Учительської Спілки С. Ф. Русової.

Наказ, статут, програм З'їзду.

Обрання президіуму.

Річне справоздання за 1917 р. і за 1918 р. (по 1 серпня).

а) про діяльність Центрального Бюро — секретар Ц. Б. А. Я. Бакалінський.

б—в) фінансове і обрахунок на 1918—19 рр.— скарбник Центр. Бюро О. О. Омшанський.

Акт Ревізійної комісії.

Вечірнє засідання (починаються години «яка буде зазначена ранішнім засіданням»).

Видання органу Спілки — О. К. Дорошкевич.

Видавнича діяльність — Б. К. Дорошкевич.

Бюро праці — Г. О. Лимаренко.

Лікарська комісія — А. Я. Бакалінський.

Ранішнє засідання 25 серпня. Початок о 10 год. ранку.

Дебати про справоздання і прочитані доклади.

Вечірнє засідання

Культурна діяльність — С. О. Сірополко.

Учительські доми — С. М. Романюк.

Національне питання і школа — Л. Т. Білецький.

Шкільне управління — Полтавська Губ. Учит. Спілка і Центр. Бюро.

Матеріальне становище учителя — М. В. Сімашкевич і Черкаська Сп.

Санітарно-гігієнічні умови праці учителя — Д-р Підгаєцький.
Ранішнє засідання о 10 год. ранку 26 серпня і вечірнє засідання.

А. Комісія по організаційним питанням.

Зміна статуту Вс. Уч. Сп. і др. Спілок. — Організація Губерніальних Спілок — Полтавська Спілка.

Поліпшення фінансового становища Вс. Учит. Спілки — О. О. Омшанський.

Б. Комісія по економіч. питанням.

Ощадно-позичк. каси — Вінницька.

Каси взаємної допом. — Волинська.

Учител. кооперативи — Вінницька.

Від Центральн. Бюро — докладчик А. А. Болотович.

27 серпня. Ранішнє засідання о 10 год. ранку.

Резолюції

Вечірнє засідання. Обрання членів Центрального Бюро і Ревізійної Комісії і кандидатів до них.

Чергові завдання українізації — Є. Вировий.

Закриття З'їзду.

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 1, С. 48—48

26—27 серпня 1918 р. в Білій Церкві відбувся з'їзд Васильківської повітової учительської спілки

Васильківська Спілка. 26—27 серпня ц. р. в м. Білій Церкві відбувся з'їзд Васильківської Повітової Спілки. Між іншим, Спілка заснувала ощаднопозичкове Т-во і драматичний гурток учителів. Вирішено в статуті замість політичного питання зазначити питання національне, а саме: «Простувати до національного і духовного відродження українського народу». Головою Спілки обрано д. Артюхова.

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 4, с. 244

**3 вересня 1918 р. в Баришполі
(на Полтавщині) відкрито державну
українську гімназію імені Чубинського**

Гімназія ім. Чубинського. 3 вересня б. р. у Баришполі (на Полтавщині) відкрито державну українську гімназію імені Чубинського в складі 5 та 6 класів.

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 4, с. 254

**5—6 вересня 1918 р. відбувся 2-й з'їзд
делегатів волосних учительських спілок
Олександрівського повіту
на Катеринославщині**

2-й З'їзд делегатів Волосних Учительських Спілок Олександрівського Повіту на Катеринославщині 5—6 вересня б. р. З'їзд відкрив Голова Тимчасової Ради Спілок В. М. Зайцев. Головою зібрання був спочатку Левченко С. Ф., а потім Ів. Г. Силенко, Тов. Гол. Пугач, секретарями: Тараненко, Моїсеев і Сженев.

З'їзд заслухав доклад про діяльність Тимчасової Ради Спілки, обрав Постійну Раду і Ревізійну Комісію. Членами Ради обрано: д. д. Параменка, Кучерявого, Лузанівського, Пугача, кандидатами: Юрева, Гребонікова, Сженова. Членами Рев. Ком. д. д. Гайдука, Литвина і Радомського, кандид. — Силенка. Далі з'їзд заслухав доклад про діяльність Шкільного Комітету і Виконавчого Бюро відносно переводів, призначення і увільнення учителів і постановив висловити подяку, а тим особам, які сіяли недовір'я до Органів Управління і вносили дезорганізацію в учительські кола — висловити догану. З'їзд постановив заступати «Товариський суд честі», «повітову позичкову касу», доручивши Раді Спілки розробити статuti і підготувати матеріали по цим справам. В справі заснування «Учительського Дому в м. Олександрівську» з'їзд постановив утримувати з кожного учителя на Учительський Дім по 10 карб. щомісячно, а також надіслати Центральному Бюро Всеукраїнської Спілки на Всеукраїн-

ський Учительський Дім половину денного заробітку. З'їзд ухвалив також робити 10% вичотів з утримання учителів в кошти Спілки. З'їзд обрав 2 членів в Виконавче Бюро Шкільного Комітету, 5 представників на Губерніальний Учительський З'їзд.

Питання про «Українізацію Школи» знімається з повістки, але не зазначено по якій причині. Заслухавши заяву про допомогу вдові учителя Гусака, З'їзд ухвалив звернутись з проханням до повітової Управи задовольнити прохання вдови Гусак про призначення її на посаду. Доклад і проект про «Самоконтроль і Контроль Шкільного Комітету над школами» з'їздом прийняті з невеликими виїмками. Приймавши на увагу корисну працю небіжчика Г. Н. Кольгуненка, який попрацював 39 років, з'їзд ухвалив: для увіковічення його пам'яті, заснувати при міській учительській семінарії стипендію ім. Кольгуненка, асигнувавши на цю мету 900 карб. Статут стипендії доручено виробити Раді Спілки. Заслухано доклад представника Спілки про Всеукраїнський Делегатський з'їзд. Постановлено в'яснити справу з увільненням учитки Скверчинської. В грошовій допомозі Катеринославському Учительському Товариству на утримання інтернату для дітей учнів — учнів різних шкіл Катеринослава — одмовлено. Ухвалено вступити пайщиком до Т-ва «Всеуито» і взяти 20 паїв, а також пропонувати Волосним Спілкам та окремим учителям вступати членами до Всеукраїнського Учительського видавництва «Всеуито».

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 3, с. 176—177

**19 вересня 1918 р. помер
Борис Дорошкевич (1881—1918),
український журналіст, редактор, педагог**

Смерть Б. К. Дорошкевича. 19 вересня о 8 годині ранку помер Б. К. Дорошкевич. Небіжчик заслаб 12 вересня на «еспанку», доглядаючи свого брата Олександра.

Слабість ускладнилась, перейшла в крупозне запалення легенів, що й звело Бориса Костянтиновича в могилу.

Небіжчик, агроном по фаху, працював довгий час в земських і кооперативних установах.

За остатній час приймав активну участь в культурно-просвітній роботі: читав лекції по агрономії, приймав участь в українських видавництвах і т. інш. Багато праці поклав небіжчик, працюючи в журналі «Народна справа», як редактор і співробітник.

Центральне Бюро Всеукраїнської Учительської Спілки з сумом оповіщає все українське організоване учительство про смерть дорогого товариша, члена Ц. Б., Бориса Костянтиновича Дорошкевича.

Небіжчик також був співробітником нашого журналу, де писав статті по питанням позашкільної й сільсько-господарської освіти. В особі Бориса Костянтиновича редакція «Вільної Укр. Школи» понесла велику втрату.

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 2, с. 119

1 жовтня 1918 р. розпочалися заняття в Педагогічному (фребелівському) інституті в Києві

Педагогічний жіночий інститут. 1-го жовтня відкрились заняття у педагогічному (фребелівському) інституті. Цей рік інститут крім лекцій по українознавству на II і III курсі одкриває паралельний I курс цілком на українській мові. Курс обставлений найкращими силами лекторів. По філологічним наукам мають бути організовані семінарії, практичне навчання провадитиметься в українському дитячому садку; при інституті маєтсья бурса для слухачок. Бажано, щоб українська молодь відгукнулася на цю нову вищу українську наукову інституцію. Щороку дошкільне виховання набирає більш значіння в житті нашого народу й нашого громадянства. Земства асигнують великі гроші на організацію народніх дитячих садків, майданів і т. ін... Але персоналу бракує, нема свідомих українок з фаховою підготовкою для цієї, такої важної національної справи. Єврейки, польки з завзяттям наповняють аудиторію педагогічного інституту. Українок до цього часу майже зовсім в них не було. Тепер, коли київський педагогічний інститут ставить справу на цілком національний український ґрунт, бажано щоб на цьому I дошкільному курсові було як можна більше українок, з яких і мали б змогу земства і міста на-

бирати робітниць, керовниць дитячих садків, інструкторів по дошкільному вихованню і т. ін. Така широка національна світла діяльність відкривається для нашої молоді.

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 3, с. 188

6 жовтня 1918 р. в Києві у приміщенні Педагогічного музею відбулося відкриття Українського державною університету

Відкриття Українського державного університету у Києві. 6-го жовтня у Києві відбулося історичне культурно-національне свято відкриття першого українського державного університету.

Свято відкриття розпочалося урочистим молебном, котрий правив преосвященний Дмитрій, єпископ Канівський, з сонмом духовенства.

Перед початком молебня законоучитель 1-ої української гімназії о. В. Липковський сказав чуле, тепле слово, охарактеризувавши цей день як день національного воскресіння: «сьогодня, — сказав він — воскресенія день, просвітимся ж людіє»!...

Після молебня (на якому між іншим було прочитано «апостола» по українському), слово сказав єпископ Дмитрій.

Потім гетьман оголошує жаловану грамоту такого змісту:

«Грамотою цією ознаймуємо всім тим, кому про це відати належить і особливо пану міністру освіти, панам ректору, професорам і студентам, що ми визнали за благо для всього народу українського утворити в столиці України місті Києві, перший український державний університет, в складі всіх чотирьох факультетів.

Призиваючи Боже благословення на це нове вогнище народної освіти, бажаємо, щоб цей університет, сприяючи широкому відродженню нашої національної культури, виявив усі творчі сили, багатого духом та здібностями українського народу.

Грамоту привітали присутні гучними оплесками і вигуками «Слава». Далі гетьман прочитав промову, в якій зазначив, що в цей пам'ятний день належить згадати наших славних історичних діячів гетьманів Сагайдачного, Хмельницького, Дорошенка, Ви-

говського, які теж дбали про розвиток просвіти українського народу, будували школи і дбали про їх розвиток, як головних культурних огнищ на Україні.

«Я обіцяю, каже гетьман, — всіма силами підтримувати освітню справу і долежу всіх старань, щоб українські університети були дійсними найвищими огнищами науки для добра нашого народу. Бажаю вам, панове студенти, як найкращих успіхів в вашій роботі. Плоди її поширити маєте серед широких кіл селянства. В такий скрутний час, коли анархія хвилювала народні маси, ви, панове, студенти, як інтелігентні сили, маєте сповнити свій національний народний обов'язок не тільки перед нашим народом, але й перед усією людністю. Народ на вас покладає великі надії, народ український жде вас! І я закликаючи вас до науки — ставлю перед вами важне питання політичних і соціальних реформ. Уважайте, щоб ваша наука не була фальшиво зрозуміла. Від науки, від освіти, яку вливатимете народові, належить поступ всієї людськості. В цей день, коли вступаємо и життя всіх культурних народів закликаю вас стати на сторожі правдивої свободи, добробуту нашої любої України.

Нашій ненці Україні — слава!» закінчив промову п. гетьман. Національний хор проспівав «Ще не вмерла Україна».

Відповідав п. гетьману міністр нар. освіти М. Василенко.

Потім говорив ректор українського університету Ф. Сушицький, дякуючи п. гетьманові від українського студентства, професорів і взагалі од цілого народу за щирю допомогу в заснуванні перш. укр. університету в Києві.

Після цього слово забрав голова українського національного союзу Винниченко.

Стіни задрижали від грому оплесків, якими вся зала зустріла В. К. Винниченка. Оплески переходять в гучну овацію, яка тяглася кілька хвилин.

Коли зала нарешті заспокоїлась, В. Винниченко виголосив таку промову:

Од імені організованого свідомого демократичного громадянства, представленого в особі національного союзу, я маю велику радість висловити почуття — я думаю — всього українського громадянства величезної радості за подію, що сталася сьогодні... По-

дія ця тиха: не ревуть гармати, і кулі не розривають портретів наших славних діячів, але день, котрий ми переживаємо сьогодні — це день великої перемоги, той день, відколи ми починаємо входити в коло європейських націй. Досі ми не мали своєї школи, а нація без школи — не нація, а етнографічний матеріал, попихач, яким ми були стільки віків...

Школа це — самосвідомість, це ліхтар, що освітить ту темноту, через яку ми загубили свою мораль, одрікаємося од своєї душі, плюємо на неї.

Треба зазначити, що наш брат, російський інтелігент, мало думав над нашим горем, і не сказав, якої нам треба школи.

Українець — досі було невідоме слово, і тепер воно ще не пройшло у всі шари громадянства. Але недалекий той час, коли у нас не буде ні одного селянина, котрий не сказав би, що він українець, і це зробить школа.

Од імені українського організованого громадянства, яке особливо чуло відчуває в цей момент усю трагедію нашого становища, національний союз вітає вас з цим великим днем і кличе вас до боротьби за всі права нашого народу.

Слава першому цвітові української науки — українському університетові! Слава першій сім'ї професорів і студентів цього університету! Слава українському народові, що став в оборону своїх національних прав!

Могутне «слава»! знову розлягається по залі, і знову гучні овації проводжають В. Винниченка.

Хор співає «Не пора!»...

Багато ще промовців виступало з привітаннями од різних організацій. Привітань було така сила, що пришилося за пізнім часом припинити їх. На вечірці того ж дня були проголошені академічні промови Ф. Сушицьким і І. Огієнком, які будуть видрукувані у «Вістнику 1-го українського державного університету».

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 3, с. 184—185

13 жовтня 1918 р. в Харкові відбувся з'їзд «Просвіт» Слобожанщини

З'їзд «Просвіт» Слобожанщини в Харкові відбувся 13 жовтня ц. р. На з'їзд прибули представники від усіх повітів Харківщини (коло 50) і репрезентували собою більш сотні просвітних організацій. Прочитано звиш 20 докладів на тему просвітню, бібліотекарську, лекційну і драматичну. Майже кожна «Просвіта» одкриває українські курси, вечірні та недільні школи, книгозбірні-читальні, улаштовує вистави, концерти і т. і. На з'їзді ухвалено резолюції «утворення» «Спілки-просвіти», домагання від уряду допомоги в культурній праці «Просвіт»,... далі з'їзд підтримує меморандум Київської «Просвіти» до уряду в справі видання закону про українську мову як державну, з'їзд вислав привітні телеграми обом українським державним університетам.

Вільна Українська Школа, 1918—1919, № 4, с. 251

22 жовтня 1918 р. відбулося урочисте відкриття Кам'янецького державного університету

Відкриття Кам'янецького Державного університету. 22-го жовтня відбулося урочисте відкриття кам'янецького університету.

На свято прибуло багато гостей.

В числі гостей прибули: проф. Сушицький від київського державного університету, проф. Швець од всеукраїнської селянської спілки, доктор Зілинський від міністерства народного здоров'я, проф. Дубинський від географічного інституту, єпископ Дмитрій — представником од митрополита київського й галицького Антонія, товариш міністра освіти Холодний од міністерства освіти, проф. Нарбут від академії мистецтв, директор київського музею Біляшевський, директор департаменту головного правління мистецтв Зайцев, прис. пов. Синицький — від київської «Просвіти», від українських видавництв та українського клубу.

Представники останніх привезли 35.000 карб. на фонд для премій за кращі наукові праці, написані по українськи.

Од Національного Союзу прибув Григоріїв, од київського українського універ. — Ганицький, од т-ва «Просвіта» й гімназії ім. Грінченка в Харкові — Плевако, редактор «Трибуни» — Саліковський, від подільської громади в Києві ім. Стешенка — Головацький, від 2-ї укр. гімназії в Києві — Голоскевич, від Благодійних т-в М. Стасюк, С. Гаєвський — від Наукового Товариства, Андрущенко — від «Батьківщини», Смірнов — від дух. академії, Кисілів — від «Шкільної Освіти».

Власенко від 3 й 1 української гімназії, Русова од Всеукраїнської Учительської спілки, Стелецький од відділу охорони пам'ятників старовини, Левицький од Дніпросоюза, Герасимович од австрійського та українського офіцерства австрійської східної армії, Городецький од київської агрономічної громади, Старицький од відділу культури та мистецтва освіти, Зільберфарб од єврейського народного університету, Рогаль-Левицький од міністерства внутрішніх справ, Корешенецький од міністерства здоров'я, Чалий од української чорноморської ради, диригенти українського національного хору Кошиць і Стеценко з повним складом хору та інші.

О 10 год. ранку єпископ Пимен відправив службу Божу в університетській церкві з вищим духовенством. В 11 і 12 г. ранку процесії з панотцями із церков кам'янецьких рушили до університету. О 12 годині ранку до університету прийшли ученики всіх шкіл, де їх вітали панотці та ректор університету. О 1 год. 10 хвил. дня до перону вокзалу підійшов поїзд з представником п. гетьмана — генеральним хорунжим Глібовим та його штабом. Зустрічати його зібрались: губернський староста Кисілів, декан університету проф. Бучинський, бувший голова «Просвіти» Солуха, нинішній голова «Просвіти» Шманкевич, голова губерніальної земельної управи Приходько, міський голова Морозовський, помічник губернського старости та інші. Було поставлено почесну варту з оркестрою од 4-ї кінної гарматної бригади. Вийшовши з вагона, отаман прийняв парад. Губернський староста, проф. Бучинський, Приходько й Солуха вітали отамана промовама. Потім представник п. гетьмана поїхав до університету. Ще далеко до приїзду Глібова до університету всі суміжні з будинком університету вулиці було набито народом. Будинок прибра-

но зовні й усередині національними прапорами, клечанням, квітками. Перед будинком споруджено дві арки з клечання та квіток.

В актовому залі університету, зустрічений ректором Огієнком, Глібов прочитав грамоту п. гетьмана на відкриття університету:

«Грамотою цією ознаймуємо всім тим, кому це відати належить і особливо панові міністрові освіти, панові ректорові, панам професорам і студентам, що ми визнали за благо для всього люду українського утворити в місті Кам'янці український державний університет.

Призиваючи Боже благословення на це вогнище народної освіти, бажаємо, щоб цей університет, сприяючи широкому відродженню нашої національної культури, виявив усі творчі сили багатого духом та здібностями українського народу.

Дана року 1918 від Р. Х., жовтня 20, в стольному місті України Києві».

Після цього товариш міністра народної освіти П. Холодний подякував п. гетьманові, в особі отамана Глібова, за ту увагу, яку він присвячує українській вищій школі і згадавши, що Україна втратила свої культурні надбання за 250 років тяжкої неволі, а через те мусить тепер іти шляхом освіти, щоб здобути кращу будучину, сказав далі:

«Тут в університеті йтиме наукове розроблення питань, що ставитиме культурний розвій України. Живи ти віки, кам'янецький університете, будь славою рідної землі. Нехай зростає в тобі вільна українська наука. Квітчайся рясним квітом наукових праць на добро Поділля й України. Вам, пане ректоре й панове професори, зичу щасливої педагогічної і наукової праці. Вам, панове студенти, дай Боже гаряче серце до науки й до батьківщини. Тобі ж, земле подільська, подяка щира, привіт і уклін за нестому працю по утворенню найкращих умов для існування цього університету».

Промову було покрито покличками «слава!»

Потім представник п. гетьмана отаман Глібов сказав:

«Ясновельможний пан гетьман наказав мені привітати пана ректора, професорів та студентів. Вища школа має величезне значіння для освіти всього краю та України».

Ректор Огієнко відповів:

«Передайте пану гетьманові нашу щирю подяку. Під-час прийому гетьман висловив бажання, щоб університет творив інтелігенцію і ми творитимемо її. Багато гетьманів з співчуттям ставились до освіти, і через те ми в усіх справах звертатимемось до пана гетьмана. Наш університет творитиме нову основу для держави через те, що має політичне та національне значіння.

Вислухавши відповідь ректора, отаман Глібов уклонився й поїхав на вокзал для від'їзду до Києва.

Хор співав «Gaudeamus».

Взагалі, відкриття університету показало надзвичайну єдність мж проводирями українського національного руху і місцевим громадянством.

Привітання п. ректору Кам'янець-под. університету. Редакція журналу «Вільна укр. школа» послала в Кам'ян.-Подільськ таку телеграму:

Кам'янець-Подільський, ректорові університету.

Редакція журналу «Вільна українська школа» вітає заснування нового могутнього чинника національної культури на західному кордоні України — кам'янецького університету. Разом з усім учительством України він мусить витворити нові кадри української демократичної інтелігенції, яка впертою працею піднесе наш народ на рівень західної культури. Щастя Вам Боже! *Редактор Олександр Дорошкевич.*

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 3, с. 186—188

Дарунки Кам'янецькому університетові. Кам'янець-Подільському державному українському університетові в день його відкриття надійшли такі подарунки: від «Видавничої Спілки» у Києві через М. С. Синицького 35.000 карб., від «Дніпросоюзу» — 15.000 карб., від мешканців міста Могильова-Подільського — 3.000 карб., від Подільського союзу кредитових і позичково-ощадних товариств «Союз-Банк» — 25.000 карб., від міністра шляхів п. Бутенка на стипендії — 20.000 карб., від Проскурівського союзу споживчих товариств — 10.000 карб., від Гайсинської повітової народної управи — 10.000 карб., від спілки служачих подільської

губерніальної народної управи — 500 карб., від Ямпільської повітової народної управи — 30.000 карб.

Всього разом — 153.500 карб.

До університету надходять повідомлення, що й інші інституції дарують свої кошти на потреби молодого університету, що має на меті утворити як найбільше стипендій для незаможних студентів.

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 4, с. 253

Нові Державні Університети на Україні. Комісією по справах шкіл під проводом академіка Вернадського прийнято два важливих законопроекти: 1) про удержавлення Київського Народного Українського Університету; 2) про заснування Державного Українського Університету в Кам'янці на Поділлі, — перший Університет — в складі чотирьох факультетів (історично-філологічного, фізико-математичного, правничого і медичного), другий — в складі двох факультетів (історично-філологічного і математично-природничого). Законопроекти передали Міністрові Освіти, який має провести їх в Раді Міністрів. Помешкання для Київського Університету намічено в Кадетському Корпусі, а для Кам'янецького — в Технічній школі. На утримання Київського Університету має бути відпущено 1.300.000 карб., — Кам'янецького 800.000 карб. В складі професури Київського Університету налічується більше 30 повних професорів, коло 15 приват-доцентів; в складі Кам'янецького Університету 15 професорів і 3 доценти. Майже кожен день до Міністерства Освіти вступають прохання на різні катедри від професорів з Петрограду, Москви, Харкова, Одеси, Ростова на Дону, особливо з Галичини. Умови вступу до Університетів: закінчена середня освіта, як і взагалі для всіх Державних Університетів на Україні. Коло 1-го серпня ц. р. має бути оголошено прийом студентів в обидва Університети. Лекції почнуться коло 1-го вересня. Платня в обох університетах згідно постанові М. О., як і в інших Державних Вищих Школах України — 250 карб. на рік.

Вільна Українська Школа 1918, № 10, С. 361—362

Кам'янецький Університет. 22-го жовтня нов. ст. в Кам'янці бучно святкували день річного існування Кам'янецького

Університету. В Університеті, було урочисте засідання, де з промовами виступали професори та видатні політичні діячі. Газети Кам'янецькі переповнено статтями про значення університету для Кам'янця і взагалі української культури.

В університеті тепер одчинено ще правничий і сільсько-господарський факультети. Слухачів дуже багато, особливо на сільсько-господарському факультеті (до 600); аудиторії не вміщають всіх охочих. Ректором університету знову обрано проф. І. І. Огієнка.

Вільна Українська Школа 1919—1920, № 1—3, с. 96

4—7 листопада 1918 р. відбувся Всеукраїнський з'їзд «Просвіт»

Всеукраїнський з'їзд «Просвіт». З 4-го по 7-е листопаду ц. р. відбувся Всеукраїнський з'їзд «Просвіт». На з'їзд з'їхалося чимало делегатів од провінціальних «Просвіт». Головою з'їзду обрано В. К. Прокоповича. Винесено між іншим такі резолюції:

У справі утворення «центрального бюро всеукраїнської спілки «Просвіт» з'їзд ухвалив таку резолюцію:

«Визнаючи конче потрібним утворений центрального бюро, але рахуючись з важкими умовами сучасності і відсутністю на місцях сталих організацій повітових і губерніальних спілок «Просвіт», з'їзд доручає тимчасово виконання обов'язків цент. бюро — департаментові позашкільної освіти».

У справі взаємних відносин «Просвіт» і кооперативів з'їзд ухвалив:

«Зважаючи на велику участь кооперативів в українській національно-культурній праці, висловити українцям-кооператорам щире подяку й бажання, аби кооперативи передавали певну частину своїх прибутків «Просвітам».

З огляду на велике значіння кооперативної праці — пропонувати членам «Просвіт» брати як-найдіяльнішу участь в організації і діяльності кооперативів.

Звернути увагу українських культурних сил на руйнуючу антидержавну роботу, яку ведуть де-які кооперативи, на чолі яких

стоять ворожі українству елементи, аби вони почали з ними культурну боротьбу.

В справі правного становища «Просвіт» ухвалено домагатись: припинення переслідувань з боку старост і адміністрації, увільнення помешкань «Просвіт» од реквізицій, увільнення з під арешту просвітянських діячів і видання наказу вищою владою, на підставі якого була би можливість працювати вільно.

З'їзд висловив бажання, аби мова українська була єдиною державною мовою.

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 4, с. 250—251

У листопаді 1918 р. відзначалися 60-ліття від дня народження українського письменника Адріана Кащенка й 35-літній ювілей його письменницької діяльності

Привітання д. Кащенкові. В день урочистого святкування 60-ліття дня народження славного українського письменника Адріана Кащенка й 35-літнього ювілею його письменницької діяльності, яке припадало 3 листопаду б. р. Центральне Бюро привітало славного ювіляра телеграмою такого змісту: «Катеринослав, поштова скринька, 39. Центральне Бюро Всеукраїнської Учительської Спілки щиро вітає славетного нашого письменника Кащенка в свято його ювілею і бажає хай довгі роки лунає його слово про славу і тернисту минулість рідного краю і запалює серце гарячою любов'ю па щастя і будування кращої долі українського народу. Голова Русова.

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 4, с. 240

У листопаді 1918 р. міністром освіти призначено Володимира Науменка

Міністр В. П. Науменко. 22-го жовтня ц. р., після порозуміння Національного Союзу з урядовими колами, міністром освіти призначено П. Я. Стебницького, відомого українського діяча, що писав у пресі під псевдонімом П. Смуток. Але вже 14 листопа-

ду оголошено державний переворот на Україні, тобто скасовано її державну самостійність, і міністром в нове «ліквідаційне» міністерство пішов В. П. Науменко, бувший редактор «Киевской Старинь» та «України» (1907 р.). Діяльність д. Науменка вже позначилася відомим циркуляром про мобілізацію середнешкільників такого змісту:

Циркулярно. Міністр народної освіти видав до панів директорів хлоп'ячих гімназій, реальних і комерційних шкіл міста Києва обіжника такого змісту.

В наслідок письма головнокомандуючого князя А. П. Долгорукова, з проханням відпустити учнів двох старших класів середніх навчальних закладів м. Києва на Різдвяні канікули з 2-го сього грудня, повідомляю вас, що я дозволяю увільнити учнів двох старших класів довіреної вам школи з 2-го грудня по 21/8 січня 1919 року з тим, що желаючи з них можуть записатися в ряди бой-скаутів, виключно з ціллю підтримання порядку в місті Києві.

Про кількість увільнених від навчання вихованців, прошу вас негайно повідомити безпосередньо міністерство, на ім'я міністра народної освіти.

Міністр народної освіти (підписав) Науменко. грудня 1-го дня 1918 р.

Ми без змін друкуємо цей страшний циркуляр, підписаний відомим діячем В. П. Науменком. Україна вибирає собі кращу долю, вона скидає з себе тяжке ярмо московського-гетьманського режиму. Але ми, всі педагоги, добре знаємо, що не діти повинні воювати, а дорослі люди, що вже добре тямлять, куди і за що вони повинні йти. І в цей саме час напруженої боротьби колишній редактор «Киевской Старинь» і член Старої Громади В. Науменко підписує наказ, яким учні старших класів кидаються в вир політичної боротьби! Мало того. В циркулярі скромно сказано «організація бойскаутів», але ми всі бачили (і це бачив д. Науменко), як з рушницями марширували «бойскаути». Вони просвіщалися в каварнях і одержували від гнилого гетьманського уряду великі гроші за свій патріотизм. Молодь встряла в брудне життя вулиці. Цього не бачив Міністр освіти, але побачив навіть... головнокомандуючий кн. Долгоруков! Він особливим наказом одложив вступ в

«бойскаутські» дружини і заявив, що це «исключительная и временная мера».

Не можемо тут не підкреслити, що д. Науменко *примушував* хлопців вступати в дружини. В циркулярі написано про дозвіл, а коли директор 2-ої української гімназії в Києві прийшов до Науменка за поясненнями, то цей заявив, що класи повинні закритися *обов'язково*, хоча б ніхто з учнів і не вступив до дружини.

Д. Науменко не користується серед нашого вчительства ніякою популярністю. Але ного останній крок остаточно поховав для нас бувшого редактора «К. Старинь».

З приводу цього Центральне Бюро Всеукраїнської Учительської Спілки висловлює свій протест проти заклику молоді — учнів VI і VII класи середніх шкіл до участі в братоубійчій війні. Педагогічна свідомість учителів завше вимагає від них найобережнішого поведження з душею молодих учнів. Обіжник Пана Міністра Народної Освіти 4-го листопаду не тільки закликає дітей до кривавої боротьби, він псує їх моральний настрій високою платнею за криваве діло, а призначенням молоді до вартової служби приказ Пана Міністра ставить її занадто близько від найбрудніших подій міського життя. Це усе не може не викликати серед українського організованого вчительства цілком негативного відношення до таких виступів п. Міністра, якого громадянство звикло вважати, як охоронця дітей. Центральне Бюро Спілки висловлюючи свій протест, не може надалі бачити свого голову в рядах Міністра і одкликає його з посади Директора Департаменту Позашкільної Освіти і Дошкільного Виховання. *Голова А. Болозович. Секретар А. Бакалінський.*

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 4, с. 248—249

18 грудня 1918 р. трагічно загинула Олексадра Єфименко (1848—1918), український історик

Жертви анархії. Олександра Єфименко. Недалеко від м. Вовчої на Харківщині підтято життя Олександрі Єфимонковій, славному історикові України. З походження росіянка, небіжчиця

народилася в 1848 р. в м. Архангельському, де згодом одружилася з засланим сюди українським діячем П. Ефименком. З цього часу небіжчиця цілком пірнає в українську науку, студіюючи головним чином історію України. Відомі її «Очерки истории правобережной Украины», «Малорусское дворянство и его судьба», «Двенадцать пунктов Вельяминова» і особливо «Южнорусские братства». Процес соціального закріплення нашого народу своєю ж козацькою старшиною вперше науково досліджено п. Ефименковою (див. збірник «Южная Русь», СПб. 1905, т. I і II). Пізніше п. Ефименко пише і суцільну працю по історії України, з певними вже висновками. Але небіжчиця ніколи не була кабінетною людиною: ганебний процес повільної зради народу нашого його ж інтелігенцією навчив небіжчицю ближче підходити і до сучасних громадських явищ. Насамперед, маємо цінні розвідки з історії українського письменства: «Философ из народа» (про Сковороду), «Личность Г. С. Сковороды, как мыслителя», «Котляревский в исторической обстановке», «Памяти Т. Г. Шевченка» і «Украинский элемент в творчестве Гоголя». Небіжчиця вже в 1894 році, до вихода творів Сковороди під ред. проф. Д. Багалія, дала в своїй першій статті блискучий образ нашого філософа: вона рішучо відкинула думки, ніби-то Сковорода був еkleктиком, «философом без системь», і доказала, що у його була певна й добре продумана система на основі раціоналістичної філософії. — Надзвичайно оригінально вийшла стаття про Котляревського, який досліджується в зв'язку з тим історичним і особливо суспільним ґрунтом, що його оточував; «Енеїду» тут поставлено в певне взаємовідношення з україн. письменством XVIII стол.

Нарешті, не можна не згадати в нашому журналі, що небіжчиця цікавилася справами української школи і позашкільної освіти. Ще до того моменту, поки Борис Грінченко склав свою славнозвісну книгу про українську школу («На безпросвітному путі», вперше в «Русском Богатстве» за 1905 р.), небіжчиця рішучо домогалася користування на перших роках навчання рідною мовою учнів в статті: «Малорусский язык в народной школе» (1880 р.). Стаття починається таким епіграфом француза Бреаля: «Необходимо, чтобы школа была прикреплена к почве, а не просто наложена на нее сверху». Звісно, за 40 років багато води утекло, і че-

рез те де-які аргументи п. Ефименкової здаються нам тепер анахронізмами або навіть недоречними. Цілком прилучаючися до соціологічної школи Костомарова в його думках про «Две русские народности», п. Ефименко вважала тоді українську мову тільки «местным наречием», щось близько до мови французького Провансу, яке мусить тільки міцніше, «легчайшими способами» приєднати дитину до «общеруської культури»: «...в южно-русской народной школе следует пользоваться языком местного населения, как необходимым подспорьем при первоначальном обучении, как ступенью для правильного перехода к языку общерусскому, или литературному» («Южн. Русь», т. II, ст. 228). Але час зробив і на неї свій вплив, як і на всіх нас: цілком позбувшись аполітичної костомарівщини, п. Ефименко стала на твердий національний ґрунт, і такі думки вона провадила і на лекціях історії України на педагогічних курсах літом 1917 р. і в «Письмах из хутора», що друкувалися в харківському журналі «Внешкольное просвещение». Ставши рішучим оборонцем української національної школи ще в 1880 році, небіжчиця коректувала свої погляди, коли життя до того спричинялося...

Велика ця сила інтелектуальна була і корисна для нас, отже хай ім'я Ол. Ефименкової вічно житиме в свідомості організованого вчительства!

Вільна Українська Школа, 1918—1919, № 5, с. 312

Становище середньої школи на Україні. Середня школа — становиться зараз центральним питанням культури і політики на Україні. Здавалось би, що ті два поняття, «культура і політика», не можуть близько стояти поруч, але хто читає російську пресу на Україні, а саме Київські російські щоденники, для того мусить бути ясным, що ми стоїмо напередодні гострої боротьби двох таборів, у яких будуть зовсім протилежні інтереси: в одних — творення молодії культури, у других — задержання політичного status quo ante. [...]

Револуція російська і револуція українська дали народну українську мову у народну школу. Це був такий наш постулат, що найбільш праві кадети не могли проти домагання як будь сперечатись. Але вони сподівалися, що на цьому наші культурні вимо-

ги кінчаються. Вони не хотіли знати, що нашим ідеалом є створення своєї рідної української культури, а ідеал цей не може здійснитись лишень через народну школу. Українська стихія своїм могутнім рухом здивувала всіх, для яких не було українського питання: в перші дні волі по всій Україні відкриваються десятки українських середніх шкіл і несеться голос, що широко лунає за рідною школою.

Україна одержала автономію, сила великих історичних обставин допомогла добути Україні самостійність і права шкільництва на Україні стоять питанням тільки педагогіки і освіти, але і державним питанням. І що-ж ми бачимо в тій області, в області шкільництва на Україні? Правда, народна школа, пости вища початкова школа, — зараз українські, ці позиції здали русифікатори України майже без бою, але даліше?

Входимо в сферу середнього шкільництва. Для кожного ясно, що зміцнити державу українську, творити могутню українську культуру без середньої і вищої школи — неможливо. Цього вимагає проста логіка, розвій національної думки, культурно-просвітні потреби народу. І те, що для нас святе, зрозуміле і природне, у тих кругів часті населення України, що свою на українській землі місію бачили і бачать в русифікації українського народу — викликало жорстоку і завзяту боротьбу.

Пригадаємо факти з останніх днів! Міністерство Освіти внесло і Рада Міністрів вже прийняла закон про те, що у всіх середніх державних, або з правами державних школах всіх типів, з нового року заводиться у всіх класах обов'язкове навчання української мови і літератури, та необов'язкове — історії та географії України. Здавалось би, що вимагання держави від своїх громадян, які користуються благами держави, щоби вчилися і знали державну мову — це таке просте і для кожного зрозуміле, що тут всяка виміна гадок зайва. І дійсно, було б зрозумілим, природним для всякого, тільки не для людини, розум і серце якої вижерла ненависть і шовіністичні засліплення. Російські органи преси вдарили на тривогу: «Похід на російську школу», — «політика в школі» і т. д. почули із їх шпальт. І тут одна російська газета перед другою старалася доказати, що закон про українську мову це похід на російську школу, це політика і т. д. І вийшло що орган великоросів

на Україні «Русский Голос» таки не дорівняв «нашій» же Киевской Мысли. Вона у своїй передовій статті з приводу закону про мову одкрито оповіщає війну законам, доходячи в своїх нахабних міркуваннях до того, що введено української мови у середню школу вводить, мовляв, у школу політику, що закон той, чого хочете: і несправедливий, і некультурний і т. д. Думаю, що цей факт аж надто показує обличчя частини «руських на Україні» і їх відношення до нашої школи, нашої культури, нашої держави.

Для доповнення картини кілька слів про наші гімназії. Всім відомо, що становище тих гімназій — трагічне. Наші газети повні звісток про безвідрадне становище українських київських гімназій, у газетах зовуть на суд громадянства тих, що завинили в тому, що наші державні гімназії зараз без помешкання, просто на вулиці і що немає надії, щоби діти державного народу одержали для науки таке помешкання, в якому вони могли би з радістю сказати, що по своєму вчаться, у своїй хаті. Прийдеться заспокоїти киян, що в такому становищі, як їх гімназії, знаходяться українські гімназії і в Полтаві в Харкові, в Катеринославі, не говорячи вже про менші городи.

Мене зацікавила звістка газет про збори директорів Київських середніх шкіл. Бачите, Міністерство Освіти, не можучи само підшукати помешкання для українських державних гімназій, скликало нараду директорів, щоб вони помогли, та щоб рішити це витання по братерські. І як по братерськи там велися наради, можна думати з слів бувшого присутнім на тих зборах товариша Міністра Освіти П. Г. Холодного, який твердив «неприємне відношення старої школи до нової, української школи, та закликав зійти з того шляху». Ніхто із присутніх не реагував на таке важке обвинувачення, — скажемо делікатно — в гостинності присутніх до їх «українського брата». Своїм мовчанням вони дали зайвий доказ, що до відродження нашого національного, нашої школи і відродженої культури вони ставляться цілком байдуже.

Багатий матеріал з тієї області, області відношення до нашої школи і нашої культури взагалі дам нам з'їзд губерніальних і повітових комісарів по освітнім справам України, що відбувся в Києві 11—14 липня ц. р. Там широк було обговорено питання про

середню українську школу і ось що, напр., сказав Полтавський губерніяльний Комісар п. Андрієвський:

«Наша будучність — в середній школі. Суспільність не доцінює цього, але вороги України і її русифікатори знають це дуже добре і з страшним завзяттям боронять середню школу від українізації.

Зараз середня школа на Україні — це джерело українофобства і міцно заброніровані позиції русифікаторства. Із тих недосяжних позицій вони ведуть не тільки оборону, але і наступ, на ті наші здобутки, щодо котрих, як здається, і найбільші наші вороги погодилися: на народну українську школу.

Наш селянин починає розбиратися в культурних питаннях і охоче горнеться до освіти. Коли селянин побачить, що українською мовою вчать тільки в народній школі, що із-за мови його дитині буде закритий вступ у середні школи, які на далі остаються російськими, — селянин піде проти української школи.

Русифікатори України чекають цього і на цьому будують всі свої плани. І щоб скоріше привести до краху українську школу, вони, з одного боку, ведуть скрізь по провінції між селянами агітацію в тому напрямі, а з другого, реальні факти скоро можуть дати багатий матеріал для всіх розчотів русифікаторських кругів на Україні.

На Полтавщині, напр., українізовано вже з минулому році більш 150 вищих початкових шкіл, в майбутньому і слідуючому роках селянські діти, що вийдуть з тих вищих початкових шкіл, не будуть мати змоги продовжувати свою освіту через те, що в найближчих їм гімназіях скрізь буде чужа їм російська мова. Своїх українських гімназій зараз страшенно мало, а в будучині не можна надіятися на заснування їх стільки, скільки цього вимагають культурні інтереси нашого народу. А до того і ті українські гімназії, що вже існують, зараз в незвичайно важкому становищі. Ні одна з них досі не має забезпеченого помешкання. Ні полтавська, ні катеринославська, ні харківська, не говорячи вже про другі гімназії, не мають відповідного для гімназії помешкання. Ще більше: навіть обидві київські українські державні гімназії не можуть і досі закріпити за собою навіть тих хібарок, бо директори тих гімназій, всупереч розпорядженням міністерства, роблять всякі перепони та труднощі".

Які обов'язки наші і нашого Міністерства Освіти, щоб рятувати нашу культуру і нашу державу перед ворожими заходами задушить українську культуру у дверей середньої школи, вказують нам прийняті на згаданому з'їзді Комісарів резолюції, головні з котрих слідує:

1) З'їзд визнає необхідним припинити іспити на так званого «російського учителя».

2) Вищі початкові школи повинні бути всі українізовані, але необхідно порівняти програм вищих початкових шкіл до середніх шкіл.

3) З майбутнього 1918—19 шк. року мають бути українізовані 1-ий підготовчий класи 75% державних гімназій на Україні.

4) Нові державні гімназії повинні відкриватись тільки з українською викладавкою мовою до того часу, поки українські гімназії не дорівнюють відсотковому відношенню української людності до людності неукраїнської на Україні.

5) Там, де українські гімназії не мають власних помешкань і містяться вкупі з іншою школою, українські гімназії повинні бути зрівняні в правах користування будинком і всіма кабінетами, бібліотеками тощо.

6) Учителі української мови і літератури по всіх середнім школам повинні бути кваліфіковані. Інші учителі тих наукових закладів, що підлягають українізації, повинні до 1919 року обов'язково вивчити українську мову. Діловодство всіх державних шкіл повинно вестись на українській мові.

7) Навчання історії та географії Росії як особливого предмету в гімназіях повинно бути скасовано.

Треба додати, що члени з'їзду Комісарів були на прийомі у п. Гетьмана, якому Комісарами був зроблений доклад про становище освітньої справи на Україні.

Пан Гетьман в своїй відповіді запевнив, що до справ освіти п. Гетьман ставиться з особливою прихильністю, бо знає, що без національної культури неможливе існування держави. Українізація школи буде йти поволі і не треба руйнувати те, що будовано десятками літ, а треба будувати нове. Все що буде можливим, Уряд зробить, щоби задовольнити культурні потреби українського народу. Будуть засновуватися нові українські гімназії, і для ви-

дання підручників для українських шкіл п. Гетьман приказав одпустити 3 мільйони карб. Підручники друкуються в часті тут, в часті за кордоном, у Львові. Уряд дбає не тільки за нижчу і середню українську школу, але і за вищу і з майбутнього шкільного року відкриваються 2 чисто українські державні університети, в Києві та Кам'янці-Подільському. Такі перспективи середнього шкільництва на Вкраїні. *Петро Орлик.*

Вільна Українська Школа 1918—1919, № 1, С. 39—42

1919

**6 січня 1919 р. міністром народної освіти
призначено Івана Огієнка**

Новий Міністр Освіти. Кожне число «В. У. Ш.» приносить нову рубрику: новий Міністр Освіти. Щомісячний журнал не встигає нотувати всі зміни в Міністерстві...

Після вступу республіканського війська в Київ комісаром М. О. призначено б. товариша міністра П. Холодного, що покинув Міністерство під час організації «науменківської гвардії». Потім прибув член «вінницького уряду д. Щириця (Подільський губерніяльний комісар освіти), що завідував при Директорії освітніми справами. Після деяких вагань і намічення кількох кандидатів Міністром Освіти остаточно затверджено І. І. Огієнка, ректора Кам'янець-Подільського Державного Університету. 6-го січня н. ст. проф. Огієнко вступив до виконання своїх обов'язків.

Проф. Огієнко відомий, як давній український діяч і учений. Син селянина, він самотужки, тільки завдяки своєму хистові добився до університету, де працював під керуванням проф. В. Перетца. Потім він учителював по середніх школах, а з 1918 року він всі сили присвятив організації Кам'янець-Подільського Університету, на чолі якого поставлено проф. Огієнка. Діяльність проф. Огієнка в Кам'янці виявила у його великий організаторський хист і вміння гуртувати людей. Це все дає надію, що спокійний «штиль» Мін. Осв. заміниться певною і дужою течією, яка винесе нарешті нашу школу на «чисті води, на ясні зорі».

Вільна Українська Школа, 1918—1919, № 5, с. 314—315

**9 січня 1919 р. відбулася зустріч членів
Центрального бюро Всеукраїнської
учительської спілки з членом Директорії
Ф. Швецем**

Центральне Бюро В. У. С. і Директорія. На одному з своїх засідань Ц. Б. постановило скласти меморандум, де б виявлено було всі домагання організованого вчительства, і подати його Директорії. Після детального обговорення текст меморандуму було ухвалено (див. вище). 9-го січня члени Ц. Б. — С. Ф. Русова, А. Я. Бакалінський, Л. Т. Білецький і Ол. Дорошкевич — мали розмову з членом Директорії проф. Хв. Швецем. В вступній промові члени Ц. Б. зазначили погляди керуючих учительських органів на завдання освітньої політики. Проф. Швець, дуже уважно вислухавши побажання вчительства, зазначив, що Директорія найбільшу свою увагу звертатиме на освіту. Так, уже наказано міністрові освіти організувати комісії для розроблення постійних планів і програм єдиної школи, а також ґрунтовної реорганізації всієї системи виховання і навчання; в першу чергу піде проект обов'язкового, загального, рівного і безплатного навчання. Також міністерству наказано подати список осіб, яких треба негайно увільнити, бо вони не відповідають сучасному устроєві школи; на превеликий жаль, зазначив д. Швець, міністерство ще й досі (9-го січня!) не «встигло» виконати цього і це примусить Директорію вжити самих рішучих заходів для зміни адміністрації шкільної; в першу ж чергу тут перейде в життя проект нового шкільного управління. Щодо матеріального становища вчительства, то проект Міністерства в цьому напрямі буде змінено, і платня вчительству буде значно підвищена порівнюючи з міністерським проектом; учительство може цілком покластись на Директорію, рішучо заявив проф. Швець. [...]

Розмова з проф. Швецем зробила надзвичайно гарне враження на присутніх членів Ц. Б.; ясно було, що з реформою школи тепер дійсно не загаються.

Вільна Українська Школа, 1918—1919, № 5, с. 304

10—15 січня 1919 р. в Києві відбувся з'їзд діячів середньої української школи

З'їзд діячів середньої української школи. Вже з початку 1918—19 шкільного року, коли відкрито було 50 державних середніх шкіл, які стали провадити свою працю в різноманітних обставинах, виникає думка про з'їзд діячів цієї школи, котрі, як працівники школи, могли б з'ясувати всі несприятелі обставини, їх усунути, оскільки можливо, і поставити нашу молоду школу на той шлях, який міг би повести її до високого розвитку на користь українському народові. Але різні обставини громадянського, а найбільш державного життя, не давали змоги виконати цю думку, і тільки в листопаді вона поставлена була на певний шлях, завдяки заходам Директора Департ. Середньої Школи А. С. Синявського. З його ініціативи було вироблено програм для з'їзду, котрий склався з таких пунктів:

I. А. Новий тип середньої школи для України.

Б. Тип української середньої школи: а) вища початкова школа і б) надбудова над нею: реальна, класична і комерційна школа.

В. Зміни найперше потрібні в сучасному розкладі лекцій і годин.

II. Справа національного виховання. Елементи національного виховання в різних дисциплінах: а) природознавство, б) географія, в) економіка, г) історія, д) література, е) мистецтво, ж) орнамент, з) наша старовина, і) співи, к) малювання, л) музика, і м) зовнішній вигляд школи.

III. Бурси та їх організація.

IV. Справа виховання: а) трудова школа, ручна праця, майстерні, свій садок, своє поле, пропедевтика агрономії сільського господарства, своя пасіка.

V. Справа підручників та приладдя.

VI. Участь в кооперації.

VII. Доклади.

На з'їзд приголошувались директори середніх шкіл, представники педагогічних та кураторських рад, де вони є, а також і батьківських комітетів; крім цього, всі ті педагоги, які б хотіли прийняти участь в з'їзді, запрошувались. Поруч з тим в Києві було

зорганізовано бюро з'їзду, в яке увійшли директори київських гімназій та батьківських рад.

Праця бюро йшла досить продуктивно, але обставини життя не дали можливості виконати зложене завдання: не так склалось, як гадалось. Відсутність можливості постійних зносин з провінцією, боротьба з гетьманським урядом, розруха залізничного руху, — все це досить гальмувало можливість підготувати все до з'їзду. Головніше, що докладів з провінції не надсилалось: та й в Києві крім директорів ніхто не дав докладу...

Було обрано президіум, в склад якого увійшли: Г. В. Козленко, як голова; А. С. Синявський, М. М. Пирогів, С. Т. Сиротенко, як члени: В. А. Камінський та Є. М. Огородня, як секретарі.

По обговоренню і обміркуванню було зложено такий план наради: а) вислухати і розглянути інформації з місць, б) розглянути програм наради і на його підставі по можливості зложити програм майбутнього з'їзду, зазначивши його термін, в) обговорити і висловити резолюції та побажання і меморандуми, а також вжити всіх заходів щодо виконання негайних побажань.

Праця провадилась в межах цих постанов. Інформації з місць заняли 10 та 11 січня. Наприкінці зібрання 11 січня було зложено чотирі комісії для обговорення питань: а) про навчання та виховання, б) про підручники та приладдя, в) про бурси та помешкання для шкіл, г) про матеріальну допомогу.

В першій комісії заслухані були доклади: 1) Корнієнка Семена «До організації середньої загально-освітньої освіти на Україні»; 2) Катранова «Принципи навчання і практичне здійснення їх в середній укр. школі»; 3) Міляшкевича С. Ю. «Про програм навчання педагогічної ради Кременецьк. гім. і 4) Бендрикова-Ганжі «Виховання в мішаних українськ. середніх школах».

В другій комісії заслухано доклад Пирогова: «Про підручники та приладдя».

В третій заслухано доклади: Власенка і Коробки «Про бурси».

Поруч з тим як йшла праця в комісіях (вона йшла ввечері), зранку відбувалися пленарні збори, де читались резолюції комісії і обговорювались питання, вироблені в комісіях.

Праця наради і закінчилась тільки 15 січня.

Резолюції висловлені в таких пунктах.

а) Про навчання і виховання.

1. Українська школа повинна бути єдиною, себто такою, яка б давала можливість проходити всі науки від нижчої до вищої школи без всяких перепон.

Примітка: Залишаються тимчасово обидва типи існуючих в сучасний мент середніх 8-ми класових і 4-х класових шкіл.

2. Юнацькі, мішані і дівочі середні школи повинні давати однаковий мінімум знань.

3. Всі школи на Україні не дають учням ніяких прав, крім права на продовжування освіти.

4. Фуркація бажана; питання про клас, з якого провадити фуркацію, остаточно виробить комісія при Міністерстві.

5. Для нормального функціонування української середньої школи вона к своєму внутрішньому життю повинна бути автономною. Держава встановляє лише програмовий мінімум, виконання котрого на протязі повного курсу навчання обов'язкове.

6. Школа повинна бути національною і демократичною.

7. Школа повинна відповідати цілком: 1) соціально-економічній структурі України, 2) вимогам життя і сучасному стану науки і 3) повинна розвивати природні здібності й нахили дітей.

8. В ній поруч з гуманітарними науками й математичними дисциплінами повинні знайти відповідно їх значінню в культурному життю місцеві дисципліни, природничі й економічні.

9. Науковий матеріал повинен вивчатися лабораторно-практичним шляхом і можливо тісніше зв'язуватися з самим життям, для чого при кожній середній школі повинні бути засновані кабінети й лабораторії по кожній дисципліні окремо, на улаштування яких потрібно негайно асигнувати на перший час по 50.000 карб. на кожну українську середню школу.

10. Бажано заснувати зразкові садки, городи, пасіки і т. і.

11. Звернути увагу на художнє виховання на національному ґрунті.

12. Реформувати навчання релігії, поставивши на перше місце загально-людську етику на підставі Євангелія.

13. В усіх класах 4-х класової української середньої школи знести викладання російської мови, призначивши відповідні години на побільшення годин рідної мови й літератури, доки не

утвориться єдина українська школа. Щодо російської літератури, то знайомство з нею учні мають одержати в курсі всесвітньої літератури.

14. В середніх школах не може бути більш трьох, обов'язкових задля учнів чужоземних мов.

15. Для переведення в життя вищенаведеного, необхідно при Міністерстві утворити окрему комісію, яка б маючи на увазі доклади, резолюції і міркування членів Народи, а також і досвід Західної Європи, утворила б зразковий розклад лекцій, план і програм навчання, з методичними примітками до всіх предметів розкладу.

б) Про помешкання і бурси.

1. Помешкання.

1. Всі українські середні державні школи повинні бути забезпечені відповідними власними помешканнями.

2. Необхідно негайно провести в життя проект поділу помешкань і всього майна державних шкіл України між національностями на підставі пропорціональності населення України.

3. При Міністерстві Освіти повинен тепер же бути утворений відповідний орган задля переведення в життя цього поділу.

4. Міністерство Освіти повинно вжити заходів, аби будинки інституцій дореволюційного часу, нині скасованих, були використувані в першу чергу для освітньої мети.

5. Шкільні помешкання не повинні бути заняті для других потреб часу, під час шкільної науки, а заняті повинні бути негайно звільнені,

6. Навчання в тих українських гімназіях, в котрих воно провадилось в другу чергу, повинно з 2-го півріччя б. р. йти в першу чергу.

2. Бурси.

1. При всіх українських державних середніх школах повинні бути влаштовані бурси, як один з найкращих засобів для національного виховання молоді, а також і матеріальної допомоги біднішим дітям.

2. Бурси відкриваються і улаштовуються на державні кошти.

3. Увесь персонал бурси одержує платню з державних коштів, а в утриманні учнів повинні брати участь в відповідній частині,

як батьки, вносячи платню за дітей, так і різні громадські інституції (земства, кооперативи і т. і.).

4. Бурси мають бути або окремі хлоп'ячі та дівочі, або мішані.

5. Бурси повинні бути влаштовані згідно з новішими вимогами виховання, і ні в якому разі не нагадувати попередніх пансіонів казарменого типу.

6. Керування бурсами належить відповідній комісії Педагогічної Ради, з директором на чолі, в склад якої входять і батьки, члени Педагогічної Ради, а безпосередній догляд — відповідному педагогічному персоналові.

в) Про підручники та приладдя.

1. Українська школа з боку підручників знаходиться зараз в дуже скрутному становищі. Для задоволення школи підручниками Міністерство Освіти повинно значно поширити працю Видавничого Відділу, асигнувавши йому відповідні кошти й додавши необхідні технічні засоби (власну друкарню і т. і.).

2. Українська середня школа зовсім не має шкільного приладдя; через те Міністерство повинно взяти й цю справу на себе, щоб забезпечити школу постачанням приладдя; треба увійти в зносини з існуючими фірмами, та забезпечивши їх замовленнями, установити певні ціни, а також треба зробити заходи за для придбання шкільного приладдя та його частин закордоном.

3. При Видавничому Відділі повинен бути улаштований склад бланків для забезпечення канцелярій гімназій.

г) Про допомогу недержавним гімназіям.

1. Кожна українська середня школа є великою вартістю, як могутній засіб поширення й поглиблення національної ідеї і культури, і цим самим вона зміцнює базу охороняючої українську культуру державності, через те Нарада визнає необхідним, щоб Державою були переведені в сітку державних ті з громадських середніх шкіл, котрі цього бажають.

2. Що торкається до громадських укр. серед. шкіл, які звертаються до Міністерства лише за допомогою, то грошова допомога повинна видаватися їм в розмірі не меншому різниці між штатами 1912 р. і новими існуючими, а також і майбутніми, котрі виробляються Міністерством, згідно з побажаннями Наради.

3. Допомога повинна поширюватися й на ті приватні українські гімназії, котрі є справді українські, і стоять на відповідній височині, як шкільні заклади.

д) Про матеріальне становище педагогічного персоналу.

1. Нові штати 20 жовтня 1918 р. не відповідають вимогам сучасного життя і повинні бути підбільшені до 75%.

2. Українська середня школа по сільських, та здебільшого і по повітових місцевостях, повинна бути забезпечена власним персоналом, по змозі з вищою освітою, котрого необхідно з цього приводу поставити в відповідне матеріальне становище, забезпечивши платнею не нижче прожиточного мінімуму.

е) Про з'їзд.

1. Необхідно скликати з'їзд — загально-персональний всіх діячів української середньої школи, і з'їзд фахівців по окремих дисциплінах.

2. В першу чергу мусить бути скликаний з'їзд діячів по рідній мові; бажано, щоб він відбувся па Великдень.

Примітка: Бажано, щоб завдання цього з'їзду (програм) було вироблено Комісією, і розіслано по школах.

3. Останні з'їзди і загально-педагогічний з'їзд мають відбутися в червні місяці.

Примітка: Витрати по командировці представників на з'їзд віднести на місцеві кошти.

ж) Про курси діловодства

1. З огляду на брак діловодів гімназії, які б мали змогу вести діловодство на українській мові, через що директори самі мусять вести канцелярію, необхідно, щоб літом ц. р. були улаштовані курси для діловодів українських гімназій.

2. З приводу того, що по справам, котрі стосуються канцелярій школи щодо листування по грошовим справам, справозданням і т. і. старих законів та вказівок відкинуто багато самим життям, бажано було б, щоб обов'язково Міністерством складено було й надіслано довідника (справочника), котрим директори середньшкільних закладів могли б керуватися.

Нарада зачинилась 14 січня о 5 год. дня. Після цього була ще утворена комісія для з'ясування деталей, які торкаються типів школи. Ця комісія працювала 15 і 16 січня.

Зачиняючи нараду, Дир. Департ. А. С. Синявський дякував за щирю працю всіх присутніх і висловив побажання, щоб всі події і всі вагання щодо найкращої постанови нашої української середньої школи, були переведені в життя і задовольнили і людність, і країну, і самих працівників. *В. Камінський.*

Вільна Українська Школа, 1918—1919, № 8—9, с. 145—149

11—12 січня 1919 р. в Києві відбувся з'їзд діячів позашкільної освіти і дошкільного виховання

[...] З'їзд по позашкільній освіті скликаний Департаментом Позашк. освіти. З'їзд розбився на дві секції — «Дошкільного виховання» і «Позашк. Освіти». Окрім загальних постанов по цим двом секціям, з'їзд заснував Об'єднуючу раду по Позашкільній освіті і Дошкільному вихованню. В склад цієї Ради входять представники губерніальних земств і центральних організацій культурно-освітніх установ на Україні. Рада мусить розроблювати питання по цим галузям освіти, скликати з'їзди і робити всі заходи до здійснення постанов з'їздів.

Окрім цього, на з'їзді піднято було питання про об'єднання всіх робітників дошкільного виховання, шкільної і позашкільної освіти й витворення норм платні рівної для всіх типів освіти, загальної пенсійної каси і забезпечення життя на випадок хворості й інвалідності працівників.

По дошкільному вихованню заслуговує особливої уваги постановою про заснування в Києві «Інституту досліджування дитини», (Інституту, якого ще немає на всій земній кулі по широті й глибині його завдань). Президія була у б. міністра Огієнка, який згодився з цією настановою і пропонував скласти статут наукової інституції, щоб негайно привести його в життя. Що й було скоро зроблено, але події, які хуртовиною знялися над Києвом, припинили це на який час. Наслідки з'їзду вже мають і деякі реальні наслідки. Так, асигновано на видання підручників для шкільної й позашкільної освіти 50 мільйонів, проводиться позачергова аси-

гновка на освіту народу, на будівлю шкіл, народних домів, на дитячі садки і майдани і т. ін.

Пробігаючи всю працю цих з'їздів, розумієш, що потрібно зараз скликання Педагогічного з'їзду. Реформа школи — це не порожні слова, але це те, в що треба ще вложити реальний, національний зміст, а це може зробити тільки Усеукраїнський з'їзд педагогів от всіх типів шкіл. І коли ми лічимо себе реальними політиками, людьми не слова, а діла, то ми, учительство, мусимо нарешті взяти всю справу освіти в свої руки [...].

Вільна Українська Школа, 1918—1919, № 6—7, с. 63

15—18 січня 1919 р. в Києві відбувся 2-й Делегатський з'їзд Всеукраїнської учительської спілки

15—18 січня ц. р. відбувся в Києві другий Делегатський з'їзд В. У. Спілки.

Пройшов він при несприятливих умовах: частина української території була занята радянським військом і тому делегатів з'їхалось порівнюючи небагато, але не дивлячись на це з'їзд підняв і розглянув низку пекучих питань, розв'язав їх оскільки дозволяли умови, і тому матиме свої позитивні наслідки. Ми маємо низку постанов, які ляжуть в ґрунт організаційної реальної праці Бюро, і, певно, до слідуючого делегатського з'їзду здійсниться його побажання.

Праці 2-го Дел. з'їзду Уч. С. набирають для учительства великої ваги і цікавості, тому ми на ньому і зупинимо найбільш свою увагу. Але перш ніж перейти до огляду, треба зауважити, що з'їзди, які мають в де-яких питаннях аналогічні завдання щодо освіти народу, мусять провадитись одночасно, щоб мати змогу обговорювати їх на спільних засіданнях, аби їх постанови не розходились і щоб план праці їх суворо поділявся по фаху і спеціальності. Для цього бажано, щоб Бюро В. У. С. надалі взяло б на себе скликання всіх з'їздів, що торкаються освіти народу: це його прерогатив, це його завдання. Реформа освіти не охоплює тільки школу — вона має свій початок в дошкільному вихованні і кінець

в позашкільній освіті. Ми розуміємо що це надто велике завдання, але ми інше і не уявляємо праці В. У. Спілки, коли читаємо її статут. І це так повинно бути, коли В. У. С. об'єднає в собі всіх робітників по цим галузям народної освіти. І певні, що жадна інституція, так широко організована як Спілка, всебічно не виконає цього, тому і маємо рацію покласти ваші надії і бажання щодо освіти народу на Бюро В. У. С. І поки не заклалась у нас громадська-педагогічна організація, яка піклуватиметься на далі про здійснення справжньої освіти на Україні, мусить це взяти на себе Спілка і донести це народне діло до своєю моменту розробленим, приведеним до звісного плану і з організованим на засадах педагогічної науки і практики висококультурних націй.

Більшість постанов по докладам найшли відбиток до Директорії Народної Республіки, яка була прийнята на з'їзді.

Треба зазначити, що в декларації з'їзду відбилась вся праця його, яка велась за обмеженим часом похапцем. Ц. Бюро Спілки, певно не брало на увагу ні моменту ні силу докладів і ті пекучі питання, які зачіпалися в них, що одвело для з'їзду всього три дні. Питання державного масштабу не можна розглянути в такий короткий час без помилок і необґрунтованості. А цього не можна допускати на з'їзді, беручи на увагу те, що з'їзди скликаються через досить великі періоди часу і те, що помилково буде прийнято, піде в життя і дасть негативні наслідки. Тим паче, що декларація є ще до всього ук. вчительства і мусить носити чисті, викристалізовані, визначені і правдиві вимоги. Як раз цього ми не бачимо в похапки складеній декларації.

Візьмемо перший §, яким з'їзд вимагає 7-річного, загального, безплатного і обов'язкового навчання для дітей шкільного віку. Несамохіть тут виникає питання: чим керувався з'їзд пред'являючи ці вимоги Директорії? Невже питання про роки навчання в Ук. державі так остаточно вияснено на цьому або попередніх з'їздах? На цьому з'їзді по цьому питанню докладів не було, а постанови першого Всеукр. Уч. з'їзду при сучасній політично-державній ситуації гублять свою цінність, а тим паче обов'язковість. Навіть за цей короткий час наші педагогічно-реформаторські вимоги пішли значно далі і 7-річна обов'язкова освіта не може задовольнити ні соціальних ні культурних вимог. І

ми не тільки не підемо на рівні з країнами буржуазно-класової політики в освіті, а навпаки залишимося на сором позаду їх, хоч і претендуємо на назвисько соціалістичної безкласової держави. В той час як в Германії, Англії, Америці, Бельгії, Новій Зеландії і т. ін. шкільна освіта провадиться на протязі 10 років (од 7 до 16 літ) з широкою сіткою інституцій по дошкільному вихованню, ми у себе маємо тільки 7-річну (од 7 до 14 літ) при майже цілковитій відсутності дошкільного виховання. І знову, одкиньте од 7 років 4 роки нижчої початкової освіти, яка власне складається з елементарної грамоти, дітям залишається 3 роки навчання з циклу систематичних знаннів, але це наші архаїчні вищі початкові школи, які не можуть задовольнити наших культурно-просвітних домагань, і 7-річна обов'язкова освіта буде тільки паліативом для сучасного моменту, який, на нашу думку, іде в суперечність з проблемою єдиної школи. А цього ніколи не слід забувати в декларативних вимогах.

§ 3 складений туманно й неясно. Що розуміти під «талановитими синами і дітьми України»? Це є синоніми, чи їх треба розуміти окремо? І потім «особливо народ. учитель». Чому така привілея н. учителям: що вони є найкращі сили України, чи тому, що це є педагоги? Перше образливо для всіх синів, цінність яких для нації мусить бути рівна, а друге повинно було знайти місце в окремому параграфі, як обов'язкова постанова для держави. А потім слово «талановиті» варто замінити «здібні до науки», бо поки що ми не маємо такого апарату котрий як в аптеці точно визначав таланти, а до того талановита людина часто-густо виявляється не в період шкільного навчання, а далеко пізніше.

Не ясно також, чого вимагає з'їзд § 7-м. Коли під виразом «видати декрет про Трудову Школу» розуміти тільки перше слово видати, то не варто справу розпочинати. Всякі декрети без конкретного здійснення їх, є обіцянки, а вам, учительству, потрібні не декрети, не папери, а діло, здійснення в житті, тому так потрібно при цій декларації докладна записка, в котрій більш-менш детально були б викладені і зміст і план трудової школи, строк проведення її по всій Україні. Інакше ми вважаємо цей пункт порожніми словами.

Цінною резолюцією треба вважати резолюцію про Освіту вчителя (Див. резолюцію щодо самоосвіти вчителя). Лічимо цілком вдатними і вчасними ці вимоги. Ні для кого не тайна, що великий відсоток учителів на Україні має дуже низьку педагогічну і загальну освіту, а в часі національного відродження зрусифіковане учительство за дуже малим винятком не відповідає нашим вимогам. Багато з них ледве будуть здатні навчити дитину елементарній грамоті, в той час як нині вимоги освітні збільшились надзвичайно. І до цих вимог треба негайно підняти і наше учительство.

З прийнятою з'їздом резолюцією про заснування учительської санаторії (Див. рез. по док. про Учит. Санаторії), Ц. Б. Співки нарешті стає на реальний ґрунт здійснення своїх цілей. До цього ж веде і резолюція по докладу про «матеріальне становище учителів» (Див. доклад про матеріал стан. уч.). 4 теза нас здивувала. Невже це є відбиток старої системи освіти, де початкову школу обертали і в школу садівництва, городництва, виноградарства, заводили зразкові поля, городи, які ніколи так зразками господарювання не були і не могла бути? А коли ми уявимо собі, що більшість шкіл у нас заповнено жінками, а це повинно бути в нижчій початковій школі, то ця земля тільки викличе, обурення громад, як і викликають це обурення клаптики шкільних садиб при існуючих школах, які заростають бур'яном за літні місяці. Коли ж се є замаскована матеріальна вимога, то зовсім не личить з'їзду прикривати її освітою, сумнівного освітньою користю. Дай Боже учителю здійснити свої педагогічні завдання, а агрономічні нехай проводять спеціалісти цього фаху.

Далі ми маємо дві резолюції про об'єднання всеукраїнської учительської організації з іншими аналогічними національними організаціями і з Професійними Робітничими організаціями.

Коли, прочитавши цю останню резолюцію, вдумаєшся в цей документ, то робиться трохи дивно, через віщо ухвалено резолюції в такій гаме редакції. Її редакція нас, учителів, принижує до прохачів, які щоб зрівнятись з робітничими організаціями, мусять обґрунтовувати свої постанови юридично, аби робітничі організації не подумали, що ми є не експлуатуючі маси. Невже комусь треба, доводити, що я, учитель, якого на протязі всіх віків тільки експлуатували і приватні і державні установи, є робітник?.. Най-

краща юридична засада це є учительська праця з її жахливими умовами життя. І в той час, коли всі робітники добились поліпшення умов і платні, учителі в де-яких місцях залишились майже на старій платні (45—60 карб. в місяць). А той крик голодних учителів, котрі прохали посади двірників, куховарок, служниць, котрі в розпачі і зневірі губили своє життя — а хіба цього не досить, а хіба це не приєднує їх до погнобленого класу працівників? А хіба робітники цього не розуміють? І кому-кому, а робітникам про це доводити нічого. І навіщо було апелювати до якоїсь соціальної справедливості, коли треба було прийняти з § без всяких доводів; праця віковичного страдника і жертва класової неправди не вимагає юристів.

Щодо реформи школи, на жаль, з'їзд розглянув тільки доклад про «єдину школу» (Див. доклад Ол. Музиченка про «Єдину школу»). В першому § цієї резолюції полягає суперечність з декларацією до Директорії, — в той час, коли в ній з'їзд висловлює обов'язковість народної освіти од низів до вершків школи, в декларації цю обов'язковість обмежено 7 роками; звичайно в ці 7 років скінчити нижчу, середню і вищу школу і талантові не можна. Всі §§ прийнятої резолюції з зазначеним терміном вимагають од Бюро Співки негайно взятись до виконання цієї важкої і кінцевої постанови. Ми віримо, то Бюро прикладе всіх зусиль, щоб ці домагання здійснились в 1919—20 році навчання. Шкода тільки, що вироблення програм-мінімум для предметів навчання покладається цілком на Міністерство: не оставив з'їзд ніякого контролю над тим, що і як виробить Міністерство. Єдина школа є гасло теоретичне, і те, в які реальні форми практичного здійснення воно виллється в кабінетах міністерства, останеться невідомими до того, поки не почнемо їх проводити в життя, а тоді буде запізно вносити корективи й поправки.

Вільна Українська Школа, 1918—1919, № 6—7, с. 60—63

2 лютого 1919 р. відбулося засідання Центрального бюро Всеукраїнської учительської спілки

Центральне Бюро В. У. С. В Ц. Б. провадилася жвава праця по підготовці до друку всіх праць 2-го з'їзду делегатів В. У. С. Разом з тим Ц. Б., зібравшись в новому своєму складі, обміркувало з критичного погляду діяльність Ц. Б. на протязі минулого року і вимітило низку реформаційних заходів в праці Спілки: так само вжито конкретних заходів щодо здійснення постанов з'їзду делегатів.

На засіданні 2-го лютого була переведена і внутрішня організація Ц. Б. Головою Ц. Б. В. У. С. обрано знову С. Ф. Русову, товаришами — С. Ф. Веселовського і Ол. Дорошкевича, секретарем — А. Я. Бакалінського і скарбником О. Омшанського. До приїзду обраного члена Ц. Б. тов. Шинкаря постановили ввести в склад Ц. Б. першого кандидата тов. Жулінського. Окремими комісіями і галузями постановили прохати тимчасово завідували тих членів Ц. Б., що стояли коло цієї праці торік.

З огляду на складну політичну ситуацію Ц. Б. вжило заходів, аби члени В. У. С. не зазнали жодної шкоди.

Вільна Українська Школа, 1918—1919, № 6—7, с. 64—65

11 лютого 1919 р. відбулася зустріч делегатії Всеукраїнської учительської спілки з народним комісаром освіти В. Затонським

Представники Центр. Бюро Всеукр Учит. Спілки у Народного Комісара В. Затонського. Передбачаючи близький політичний переворот, Центр. Бюро в надзвичайному засіданні 2-го лютого постановило ні в якому разі не кидати своїх позицій і весь час стояти на сторожі інтересів школи і вчительства України. Мусіла виїхати по сімейними обставинам Голова Центр. Бюро С. Ф. Русова, і заступником її залишився товариш голови Ол. Дорошкевич. Коли переворот стався вже доконаним фактом,

Центр. Бюро в засіданні 11 лютого ухвалило негайно скласти делегацію до Комісара Освіти Затонського, аби сповістити про домагання в справі освіти організованого вчительства і довідатись про плани майбутні реформи радянської влади. Делегацію обрано в складі трьох членів Центр. Бюро: А. Бакалінського, О. Дорошкевича і С. Романюка. Склалось так, що делегати пішли разом з представниками Ради вчительських спілок м. Києва, що утворилася з спілок різних національностей.

Розмову почав товариш голови Центр. Бюро Ол. Дорошкевич, який з'ясував причину прибуття представників організованого вчительства до радянської влади; д. Дорошкевич поінформував т. Затонського про постанови 2-го з'їзду делегатів В. У. С. і закінчив побажанням, аби представники організованого вчительства приймали участь в обговоренні реформи школи. Між іншим, було зачеплено питання про необхідність уплати грошей вчительству на протязі січня і лютого і забезпечити його існування з боку правного.

Д. Ромашок відчитав вимоги 2-го з'їзду до уряду і нагадав про необхідність провести в спішному порядку пенсійний статут, що його виробило Центр. Бюро і ухвалив з'їзд.

Д. Бакалінський підкреслив необхідність негайних практичних заходів в справі освітній і підніс думку про те, аби до утворення постійного органу шкільного управління було організовано тимчасовий орган з участю представників організованого вчительства; він же висловив певність, що звільнення вчителів буде відбуватись на підставі якогось професійного чи карного суду при участі представників учительства.

Т. Затонський відповів членам Центр. Бюро довгою промовою; подаємо тільки головні думки. Щодо матеріального становища, то радянська Україна в першу чергу ставить собі завданням забезпечення працівників усіх фахів, цим керуватиме Комісаріат праці. Найменшу ставку вже і тепер вияснив уряд у Харкові, це 550 карб. на місяць, учителям же буде ще надбавка. Буде переведено спеціальне забезпечення для всіх учителів. Але поки що, для цього переходового часу, старі фінансові асигновки матимуть силу, і цього місяця вчителі одержать нормальну платню по старим штатам. Правне становище вчителя під цей час — цілком в

руках місцевих органів-депрад, туди й треба звертатись в кожному випадкові, а комісар зробить відповідне розпорядження.

Педагогічний музей можна буде передати до рук учительських організацій: годі політики, пора братись за позитивну працю.

Щодо педагогічної реформи, то тут необхідно використати досвід совітської Московщини, де принципи єдиної трудової школи з нижчої до вищої вже проголошені, хоча в деталях не вироблені. Вхід в вищі школи буде відкрито всім цілком вільний, особливо пролетаріатові та трудовому селянству. Звісно, провести ці всі реформи можна тільки спираючись на організоване вчительство. Але радянський уряд визнає тільки те вчительство, яке стоятиме на совітській платформі, і не на «тормозі», а на «платформі» — підкреслив т. Затонський. В першу ж чергу буде скликано з'їзд учителів-інтернаціоналістів, з якими і рахуватиметься уряд як з виразниками волі всього трудового вчительства. Всі вчителі, що стоять за радянську владу, повинні об'єднатись без різниці національності; тільки в межах однієї спілки можуть бути національні секції для технічних потреб.

Щодо української мови в школі, то тут для уряду всі мови однакові. Але звісно, буде цілком нормальним, коли в українському селі навчання провадитиметься українською мовою. Становище на Україні особливо складне, тут поки що переважає російська культура. І уряд, вважаючи всі культури рівними, допомагатиме головним чином українській культурі, бо московську розвиватиме Всеросійський комісаріат. Українська культура розвиватиметься без жодного шовінізму, як засіб переведення в життя наших соціальних ідеалів. З насильною «українізацією» ми не згодні, людиність сама повинна виявити свою волю. Передбачаючи цю волю української людності, ми повинні зараз же приступити до вишукування підручників в відповідній кількості і підготовки вчителів. Особливу увагу Комісаріат звертає тепер на позашкільну освіту, й організоване вчительство повинно прийняти саму близьку участь в боротьбі з народною темрявою.

На запитання одного з членів Цент. Бюро т. Затонський відповів, що до скликання з'їзду учителів-інтернаціоналістів він звертатиметься в потрібних випадках до сучасних учительських ор-

ганів. Нарешті, члени Центр. Бюро забезпечили собі право в усіх непорозуміннях звертатися до Комісара без черги.

Вільна Українська Школа, 1918—1919, № 6—7, с. 68—70

17 лютого 1919 р. відбулися перші збори рад усіх місцевих і всеукраїнських учительських організацій

В учительських союзах. Центральне Бюро Всеукраїнської Учительської Спілки, перевіривши організацію своїх сил на провінції, визнало необхідним зняти питання про злуку всіх учительських союзів різних національностей в одну міцну організацію. Аби здійснити це, 17-го лютого було скликано перші збори рад усіх місцевих і всеукраїнських учительських організацій. На збори прибуле майже в повному складі ради місцевих союзів: українського, російського, польського та єврейського, а також Центральне Бюро В. У. С., разом в кількості 30 душ. Центральне Бюро виголосило тут свою декларацію, головні точки її полягають ось в чому: 1) Вступивши в «Уцентропроф» і простуючи таким чином разом з усім організованим пролетаріатом до остаточної мети класової боротьби — до соціалізму, Ц. Бюро хотіло б об'єднати в одну міцну спілку ті соціалістичні кола вчительства, які б дійсно стали на шлях рішучого шкільного будівництва, для чого радянська влада дає повну можливість. 2) Педагогічними принципами злуки повинні бути ідеї єдиної трудової школи, без натяків на конфесійне виховання, з всенародним, обов'язковим, безплатним і рівним навчанням. 3) Вважаючи, що в інтересах загально-людської культури кожний народ повинен приймати науку в формах рідної мови, Центральне Бюро гадає, що ніякого опитування, ніякого референдуму серед українського населення в цій справі бути не може, бо рідна мова в освіті — це елементарна і безсумнівна вимога педагогіки. 4) Учительство, яке прийняло б зазначені вище принципи, Центрально Бюро кличе об'єднатись в одну Всеукраїнську Учительську Спілку з поділом на національні секції.

Ця декларація Ц. Б. викликала жваві дискусії серед присутніх, при чому виявилось, що єврейське вчительство цілком поді-

ляє головні точки декларації В. У. Спілки, польське вчительство утрималося від виявлення свого погляду до скликання загальних зборів; щодо представників російського вчительства, то серед них помітилося де-яке розходження в поглядах: тим часом як деяка частина майже цілком підтримує платформу Центрального Бюро В. У. С., інші висловлюються проти, бо бояться, що це призведе до розколу вчительства в межах кожної національної спілки. Представники Центрального Бюро тут же підкреслили, що вони не бояться цього розколу і навіть вважають його потрібним, аби в нову організацію влилися тільки соціалістично-настроєні, дійсно реформаторські елементи вчительства; чорносотенцям же і визискувачам там не місце.

Остаточне вирішення питання про злиття спілок станеться цими днями, після попереднього обговорення цього в радах усіх союзів.

Вільна Українська Школа, 1918—1919, № 6—7, с. 65—66

2 березня 1919 р. в Києві відбулася нарада представників місцевих спілок, скликана з ініціативи Центрального бюро Всеукраїнської учительської спілки

Нарада представників спілок. На 2-е березня Ц. Б. В. У. С. призначило нараду з представників місцевих спілок. На превеликий жаль, через тяжкі умови переїзду і через пізні одержання телеграми Ц. Б. прибули представники тільки ближчих спілок (Кобеляцької, Васильківської, Черкаської, Баришпільської, Остерської, Олександрівської, Павлоградської, Київської і Прилуцької); де-які (Слобожанська, Хорольська та ін.) надіслали телеграми з проханням сповістити про резолюції. Нарада мала тільки інформаційний характер: члени Ц. Б. зробили доклад про свою діяльність, зазначили лінію поведження і тактику В. У. С і намітили умови дальшої роботи на місцях. Члени Наради подали низку цікавих інформацій з місць. Радянська влада далеко неоднаково ставиться до місцевих учительських спілок і української школи. Так, в Прилуці і Кобеляках учительські спілки ведуть фактично всю роботу по реформі школи; їх представники ввійшли в

колегію місцевої депради, а іноді (в Лохвиці) призначаються навіть комісарами. Взагалі, на Полтавщині, Київщині, почасти — в Чернігівщині виїзні організації В. У. С. фактично провадять скрізь працю по реформі школи в повному контакті з місцевою владою. Нема чого і казати, що тут вся школа зберігає свій український зміст; напр., комісар освіти в Лохвиці видав навіть наказ для вчителів Гадяцького повіту, де зазначає, що увільнятиме тих учителів, які і досі не перейшли на українську мову або покинули її оце тепер з невідомих причин.

Гірше справа стоїть на периферії України. Так, в Павлоградському повіті по селах їздили спеціальні агітатори, які схиляли селян до того, аби вони висловились проти «контрреволюційної» української школи. Деякі сходи, в відсутності вчителів, винесли відповідні резолюції, і налажена справа української школи в повіті цілком зруйнована. Іноді навіть цілі спілки (в Городні на Чернігівщині) вважаються «контрреволюційними»[...].

Вільна Українська Школа, 1918—1919, № 8—9, с. 120

Всеукраїнська Учительська Спілка і радянська влада. В своїй «Інструкції» Центральне Бюро В. У. С. рішучо стало на шлях реальної праці в усіх радянських установах, аби досвідом учительських організацій допомогти перевести дійсну шкільну реформація). Аби вступити в певний контакт з представниками радянської влади, Ц. Б. зараз же виділило делегацію до т. Затонського, про що вже було повідомлення в пресі, а пізніше представник Ц. Б. відвідав замісника Комісара Освіти т. Салька. В розмові з т. Сальком виявилась повна можливість і навіть бажаність організованої праці місцевих і центрального відділів В. У. С. в радянських установах. Т. Салько вказав, що бажано було б, аби організації В. У. С. сполучилися б з новим союзом вчителів-інтернаціоналістів, який, власне, матиме найбільший вплив на напрям шкільної політики. Але представник Ц. Б. відповів, що без делегатського з'їзду Ц. Б. не вповноважено вирішувати такі кардинальні питання в житті Спілки, через те слід би звертати увагу не на форму (назву) організації, а на її конкретний зміст, на її провідну політику, на її вплив і роль в житті вчительства; з цього боку В. У. С., що складається в величезній більшості з най-

більш демократичних елементів — народного вчителства, безперечно активне стане на шлях справжньої революції в школі згідно з тими принципами, що виробила всесвітня педагогіка. Врешті, цими днями, по пропозиції т. Салька відбудеться нарада між представниками Комісаріату і Ц. Б., аби спроби порозуміння поставити на цілком реальний шлях.

Поруч з тим Ц. Б. приймало активну участь в багатьох комісіях по реформі школи. Так, його представники, поруч з міською спілкою, працюють в комісіях Губвиконкома, і члена Ц. Б. С. Романюка запрошено навіть губерніальним інструктором позашкільної освіти. Особливу цінність має комісія для розроблення проекту єдиної трудової школи при Комісарі, де фактично провадиться робота по переведенню шкільної реформи. З членів Ц. Б. сюди запрошено С. Веселовського і Ол. Дорошкевича; крім того, там беруть участь відомі українські педагоги Ол. Музиченко і Я. Чепіга.

Вільна Українська Школа, 1918—1919, № 8—9, с. 120—121

23 квітня 1919 р. відбувся з'їзд учителів Київського повіту

З'їзд учителів Київського повіту. По пропозиції Ради Спілки Колегія при Виконкомі скликала з'їзд учителів Київського повіту на 23 квітня 1919 р. Але через те, що пошта, залізниця, а також водянні шляхи були цілком розстроєні, не всі з учителів одержали повістки, і на з'їзд з'явилося всього 46 учителів і вчительок. Законного кворуму для відкриття з'їзду не було; через те вирішено було зробити нараду з прибувших.

Головою наради обрано було Кобзаря, секретарем Рибачука. Були оголошені такі доклади: 1) Доклад Колегії про шкільне управління — Самойлович (член колегії); 2) Про єдину трудову школу — Вірідарська (чл. Колегії); 3) Про дошкільне виховання — Дорошенко.

Заслухавши доклади Колегії, нарада прийняла їх до відома і постановила, щоб Повітовий Виконком надіслав інструкції волос-

ним виконкомом щодо організації волосних Відділів Народної Освіти, куди б входили і вчителі народніх шкіл.

Постановлено домагатися перед Виконкомом видачі авансу в рахунок платні хоч по 1000 крб., починаючи з 1 січня б. р., без всякої урізки на паливо, помешкання і т. і. Вирішено навчання в школах скінчити 15 травня, а в тих місцях, де школу розпустило саме життя, рахувати навчання закінченим; іспити в школах одмінити свідоцтва тим що скінчили школу, обов'язково видати.

Другий з'їзд постановлено призначити на 25 травня о год. 11-ій дня; коли в цей термін законна кількість не з'явиться, то з'їзд переноситься на 1 годину того самого дня; рахується правомочним при всякій кількості прибувших.

В справі арешту вчителів Зубрицького і Лисенко, нарада обрала делегацію з 3-х осіб — Олешка, Савича і Надемську, доручивши їм звернутися з проханням до належної влади про увільнення арештованих з в'язниці.

Вільна Українська Школа, 1918—1919, № 8—9, с. 130

18 травня 1919 р. вийшов перший номер журналу «Просвітянин-Кооператор» (Ромни)

Від редакції... Як тільки революція дала змогу вільно розвиватись українському слову, зразу почали з'являтися різного характеру періодичні видання, головним чином політичного напрямку. І у нас в Ромні в 1917 році появилася «Наша спілка» — орган напів політичного, напів кооперативного характеру.

Проіснувавши пів року, за браком сил, а більше через політичні обставини «Наша Спілка» — завмерла.

В прошлому році не раз у Ромні виникала думка про видання, як газети, так і журналу. Несприятливі обставини, недостаток сил — не дали змоги провести цю думку в життя. Але думка не завмерла зовсім — в кооперативних і культурно-просвітних колах Ромна в листопаді прошлого року почав виходити «Вістник Роменського Союзу Кредитових Кооперативів». З початку цього року він став двохтижневиком, присвяченим виключно кредитовій ко-

операції. В лютому почав виходити другий орган «Просвітянин» — двохтижневик по культурно просвітнім справам, видання Роменської Просвіти. Як «Вістник» так і «Просвітянин» відчували потребу в більших силах, в більшому числі співробітників і читачів. Тому сама собою виникла думка об'єднати ці два журнали, тим більше, що і третя установа — Спілка споживчих товариств — теж вирішила прийняти участь у виданню журналу. Відбулося декілька нарад і внаслідок їх склалось товариство по виданню культурно-просвітнього і кооперативного журналу. «Вістник» і «Просвітянин», як окремі органи, припиняються; всі сили і матеріали переходять до «Просвітянина-Кооператора».

Ми ясно відчуваємо потребу в живому слові для сільських кооператорів і діячів на ниві культурно-просвітній і по мірі сил і умінь маємо надію задовольняти цю потребу. Кооперативи і Просвіти — це єдині зараз організації на селі, в яких наш народ може проявити організовану самодіяльність, як з матеріального, так і з боку культурно-просвітнього.

Багато треба часу, сил і коштів на це положити. Ми не ставимо перед собою широких завдань.

Ми будемо задоволені, коли наш «Просвітянин-Кооператор» хоч трохи задовольнить кооператорів і просвітян, дасть їм хоч частину потрібного знання і тим самим положить свій невеликий камінь в будові великого майбутньої Народного Дому.

Ми маємо надію на допомогу кооператорів і просвітян і з вірою в світлу будучину пускаємо в світ наш журнал. 18—V—1919 р.

Просвітянин-Кооператор, 1919, № 1, с. 1—2

Наші завдання. Відомий кооператор Холіок висловив думку, що найвірніший і найбільший процент дає той капітал, який витрачено на розумовий розвиток членів кооперативу. Чудною може здаватися така думка, але при глибокій роздумі над розвитком матеріальної духовної культури народів — ця думка стає вірною і ясною. Від первобутніх засобів виробництва — гострого каміння, залізяки або ломаки — до парових і електричних машин; від дикуна — чоловіка з бідним запасом слів і думок, з дикунським ро-

зумом і психологією — до теперішнього чоловіка — «царя природи» з його знанням і розвитком духовним.

Ця дорога пройдена тільки дякуючи витраті сил і коштів на розумово-духовний розвиток людини.

Огляд історії і теперішнього життя показує, що ці витрати дуже нерівно поділялися між людністю. В той час, як одні групи повним темпом могли розвивати свої знання і користуватись всіма здобутками культури, другі групи — подавляюча більшість людності — не мала, та ще й зараз не має змоги користуватись знанням, здобутками культури. Як з матеріального боку на купки багатіїв налічувались мільйони бідняків, так і з боку духовно культурного на десятки освічених і культурно-вихованих людей налічувались — та й досі налічуються — мільйони або зовсім темних, або недоучків, недорозвитків з боку культурного.

При старому політично соціальному строю це було звичайне явище — так направлялося людське життя реакційно-буржуазною рукою. Але тепер, коли світ переживає корінне ламання і матеріального і духовно-розумового устрою, коли на руїнах старого світу або вернеться до первобутнього життя, або построб нові форми життя на принципах рівності і братства, — тепер не повинно бути такого становища: світ знання і духовно-культурних здобутків необхідно пустити в самі далекі, в самі темні хати і кутки.

Не легко і не зразу це все зробиться, але тим більше сил треба до цього прикласти.

Особливо у нас на Україні почувається велика потреба в світлі знання, розвитку культурної цінності людини. Всього тільки 2 роки українське слово могло вільно розвиватися, бо раніше багато перешкод було поставлено на тернистій дорозі українського слова. А без вільного рідного слова, без літератури, як духовного скарбу, народ наш не міг вільно розвивати культуру духа і знання. І завоювавши собі право на рідне вільне слово, ми повинні всі сили напружити, щоб те слово — вістка знання і духовного розвитку — долетіло до самих далеких і темних хат і внесло промінь нового життя.

Це повинні зробити організації культурно-просвітні, густою сіткою Просвіт вкривши нашу країну.

А те слово охоплює не тільки духовний бік життя. Слово відіграє велику роль і в розвитку матеріальної культури. Зараз кипить політично-соціальна боротьба, вона захопила широко і глибоко народні маси, внесла нові елементи в громадське життя. Для розвитку духовної культури людності має велике значення розвитку матеріального добробуту, оснований на широкій самодіяльності людності.

Рядом з політично-соціальною боротьбою революційною, ми не можемо поминути розвинутої самодіяльності населення в формі кооперативних організацій. Кооперативи широко поросли серед людності, набирають все більшого значення, організовуючи широкі кола трудящого люду для самопомочі. Можна давати різну принципіальну оцінку кооперативам, але не можна закривати очей на те, що кооперативи густою сіткою вкрили як Україну так і інші краї. Розвиваючи матеріальний добробут через кооперативи, пускаючи світло знання в народ через просвіти — тим самим ми допомагаємо трудящому людові його долю взяти в свої руки, справедливо і рівно дати кожному і хліб «насущний» і цінності духовної культури.

Життя показує, що не можуть розвиватись кооперативи без розвитку культурно-просвітної справи серед народу і навпаки — культурно-просвітні справи вимагають кооперативної допомоги. Тому цілком зрозуміло, що кооперативні і культурно-просвітні організації ідуть в своїй роботі рука об руку.

І випускаючи в світ «Просвітянин-Кооператор», ми будемо гуртувати кооперативні і культурно-просвітні сили на спільній ниві роботи по підвищенню матеріального і культурного рівня нашого народу.

Ми використаємо слово, аби давати нашим читачам потрібні знання і відомості по кооперації і культурно-просвітним справам.

Маємо надію, що місцеві кооператори і діячі на ниві культурно-просвітній прийдуть нам на допомогу. В добру годину!

Просвітянин-Кооператор, 1919, № 1, с. 2—3

**1 червня 1919 р. більшовиками
розстріляний Юхим Щириця (1890—1919),
український педагог, громадський
і освітній діяч**

Жертви червоного терору. Те море крові, яке вилилося за перебування совітської влади на Україні, переповняє жахом серце кожної свідомої людини, що мозок її не приспано вузькою партійною догмою. Колись герой роману Достоевського («Братья Карамазовы») поставив таке питання: «Представь, что это ты сам возводишь здание судьбы человеческой с целью в финале осчастливить людей, дать им, наконец, мир и покой, но для этого необходимо и неминуемо предстояло бы замучить всего лишь одно только крохотное созданище... и на неотомщенных слезках его основать это здание, согласился бы ты быть архитектором на этих условиях?»; і бесідник тихо сказав: «Нет, не согласился бы...». Ця глибоко етична думка Достоевського, може, занадто ідеальна за наших тяжких обставин, коли щодня гинуть тисячі людей, але вона брентить, як щось високе, недосяжне в душі кожної культурної людини, коли вона стає перед фактом примусової смерті. В самій можливості примусової смерті є щось страшне, є щось жахливе, але найбільш гнітюче те, що ця смерть може наступити випадково, з наказу тимчасових можновладців, без додержання елементарних правних норм... А такий, власне, характер носили катування по чрезвычайках. В розпорядженні редакції мається деякий матеріал для з'ясування цієї атмосфери безправності, бо Ц. Б. В. У. С. приймало безпосередню участь у визволенні вчителів через свою правничу комісію. Але наведемо тільки кілька фактів. Наступила епоха Григоріївського повстання, і розпочався страшний «червоний терор»: в'язниці виповнилися вчителями. В Ц. Б. В. У. С. надійшли відомості, що товариш міністра Освіти при Директорії Щириця сидить у «Всеукраїнській» чрезвычайці разом з українським учителем Ів. Озерянським та іншими, заарештованими в Вінниці. Ц. Б. послало було негайно відповідне «посвідчення» в тому, що Щириця не приймав жодної участі в «контрреволюційних» виступах. Через деякий час представник

Ц. Б. пішов знову в чрезвычайку; комендант заявив, що необхідно зараз же принести нове прохання, і Щирицю випустять. Прохання того ж дня було добавлено з пропозицією взяти Щирицю на поруки професійного організацією — В. У. С. Але на другий же день ми почули від того ж коменданта: «Щирицю розстріляно в порядку червоного терору». Отже одночасно — надія на визволення і розстріл. [...]

Історія колись виявить і оцінить роль українського народного вчительства в боротьбі на кращу долю народу; ще довідаємось про тих, хто, щоденно ризикуючи своїм життям, клав врешті свої голови за рідний край, за вільну Україну, за нас і нашу культуру.

Вільна Українська Школа 1919—1920, № 1—3, с. 63—64

10 червня 1919 р. відбулось відкриття безплатних репетиторських курсів для бідного населення м. Ромни

Гурток Котляревського в Ромні. 10 червня ц. р. відбулось в помешканні єврейської гімназії по Коржевській вул. урочисте відкриття безплатних репетиторських курсів для біднішого населення Ромен, улаштованих культурно-просвітнім гуртком імені Ів. Котляревського.

На відкриття прибули представники Відділу Народної Освіти, Роменської Ради Робітн. та Сел. Депутатів, Бюро Просвіт, члени гуртка та 22 слухачів — 19 українців і 3 єврея (дівчат і хлопчиків).

Відкриваючи курси, т. Луценко вітає прибувших і пропонує вшанувати пам'ять Т. Шевченка та І. Котляревського — всі встають і співають Заповіт.

Т. Яременко, вітаючи від імені Бюро Просвіт, звертає увагу на широкі завдання культурно-просвітної роботи гуртка Котляревського, який перший приступив до виконання однієї з головних справ — улаштування курсів — і висловлює надію, що й другі організації підуть цим шляхом (оплески, оркестр),

Представник Відділу Народної Освіти зупиняється на великій ролі освіти в будіванні життя і покладає велику надію на гурток Котляревського. Вітаючи відкриття, зауважує, що відділ

Н. О. щиро йде на зустріч як улаштуванню курсів для бідних дітей так і другим починанням (оплески, оркестр грає «Ще не вмерла Україна»).

Т. Скрипка вітає від імені культ.-просв. комісії гуртка, зупиняється на великих словах про необхідність національного виховання Т. Шевченка й других і повідомляє про найближчі завдання комісії.

Т. Давиденко тепло вітає викладачів і всіх членів гуртка, приймаючих живу участь в культ. просв. роботі, звертається з промовою до дітей, в якій каже, що коли вони не мали змоги учитись за гроші, то тепер одержуть знання безплатно і покладає на них надію, як на майбутніх будівничих соціалізму, як на національних захисників Неньки-України. Під грім оплесків цілується з одним із учнів.

Т. Нейолова, відповідаючи на всі привітання й вітаючи відділ Народної Освіти й Бюро Просвіт в особі їх представників, зазначає, що в близькій часі будуть відкриті курси для дорослих. [...]

Треба побажати, щоб усі Просвіти й гуртки взяли так же жваво за культурно-просвітню справу, як гурток Котляревського, щоб усі, а особливо влада, допомагали цим гурткам, а значить і поширенню культури й освіти — тоді ми перестанемо бути недолюдками, зможемо добитись кращого життя всьому громадянству України. *Д—ко.*

Просвітянин-Кооператор, 1919, № 6—7, с. 33—34

**7 липня 1919 р. більшовиками розстріляний
Володимир Науменко (1852—1919),
український літературознавець, педагог,
громадський і освітній діяч**

Жертви червоного терору. [...] В. П. Науменка розстріляно на другий же день після того, як його було заарештовано. І коли через два дні представник Ц. Б. був у наркома освіти Шумського, останній сказав: «як би ви просили в свій час, я б добився визволення Науменка». Нам залишалось тільки підкреслити, що розстріляно так швидко, що «часу» абсолютно не було.

Вільна Українська Школа 1919—1920, № 1—3, с. 63—64

13 липня 1919 р. при Роменському робітничо-селянському університеті відкрито українській відділ

При Роменським Робітничо-Селянським Університеті відкривається українській відділ. В період канікул з 13 липня ц. р. буде провадитись читання лекцій по таким галузям:

- 1) Українська мова.
- 2) Історія України.
- 3) Історія укр. культури (і мистецтва).
- 4) Історія письменства.
- 5) Економічна географія України.
- 6) Народна творчість.
- 7) Історія громадського руху на Україні.

Запис слухачів приймається в бюро Просвіт і Робітничо-Селянським Університеті. *Бюро Просвіт.*

Просвітянин-Кооператор, 1919, № 4, с. 23

29 липня 1919 р. відбувся з'їзд учителів Прилуцького повіту

З Прилуцької Повітової Спілки. В Прилуцькому Повіті в початку 1917 р. було закладено Прилуцьку Повітову Вчительську Спілку, яка з'єднувала учителів середніх, вищих початкових і нижчих почат. шкіл. В початку 1918 р. значна частина вчителів середніх і вищих початкових шкіл одколослася од Повітової Спілки, не погоджуючись з так званим «українським шовінізмом» і заснувала «союз учителей средних школ». В цьому 1919 р. повстало питання, в зв'язку з реформою школи, про об'єднання всіх шкільних робітників в одну професійну організацію. З огляду на те, що Спілка в цей час об'єднує не тільки вчителів початкових, а також і деяку частину середніх і нижчих початкових шкіл і дошкільників, то виникла думка, аби «союз средних школ» влився в Спілку. Отже ж «союз» на це не пристав і перемінив своє назвисько на «Всероссийский союз школьных работников — Прилуцкое Отделение» і заняв ту позицію, щоб Спілка влилася в нього, а потім погодився на те,

аби скласти комісію, яка виробить статут нової Спілки для об'єднання всіх працівників школи; Спілка повинна мати свій осередок у Москві. Спілка на останню пропозицію не погодилась, і учительство Прилуччини й зараз ділиться на два почасті ворожі лагери. Спілка мав членів біля 559 душ; Союз має біля 150 душ.

Це питання порушив і з'їзд делегатів од учителів Прилуччини, який відбувся 29 липня 1919 р.; з цього приводу винесено таку постанову:

В професійних справах з'їзд, додержується принципового погляду, який висловило Повітове Бюро Спілки, а саме: по питанню про вступ до так званої «Всеросійської Спілки вчителів», Бюро Повітової Вчит. Спілки гадає, що українське вчительство, котре мав свої окремі культурні і професійні завдання й інтереси у себе на Україні, що тісно зв'язані з культурно-національними інтересами укр. трудового народу, повинно обов'язково мати свій український центр, в Києві в особі Всеукраїнської Вчит. Спілки. Щодо зносин з учительськими спілками інших держав (Росії зокрема), то його Бюро Пов. Вчит. Спілки рахує бажаним, але тільки в таких формах, які ні в якій мірі не порушують суверенності і незалежності Всеукраїнської Вчит. Спілки.

Вільна Українська Школа 1919—1920, № 1—3, с. 82—83

6 вересня 1919 р. відбулися загальні збори Товариства шкільної освіти

Організація Т-ва Шкільної Освіти. Т-во Шкільної Освіти відновило й поширило свою діяльність на підставі статуту, затвердженого окр. судом. На загальних зборах т-ва, які відбулись 6 вересня ц. р., обрано нову раду т-ва, в склад якої увійшли: Головою Ради А. Лещенко, тов. гол. П. Стебницький, членами О. К. Дорошкевич, Шило, С. Єфремов, Я. Ф. Чепіга, Ф. П. Сушицький та М. К. Зеров. Праця Ради, згідно з Статутом Т-ва й тими завданнями, які становить перед нею біжучий час, провадиться в таких на ярямках: 1) організаційному (заснуванню філій т-ва на провінції; 2) педагогічному (поради українським

школам в їх щоденній праці; 3) фінансовому (допомога школам). Т-во видало таку відозву.

До українською вчительства і громадянства. Історичний хід подій привів український народ до нових змагань за свої права, як нації: накази влади хотять позбавити українську школу права на державне утримання, залишаючи його тільки за великоруськими школами на Україні. Цей факт ставить українське громадянство перед необхідністю готуватися взяти замість держави на свої плечі весь тягар справи національної освіти, відновляючи таким чином стародавні славетні традиції XVII—XVIII ст., коли народ український власними силами одстояв свої національні гідність і культуру. Глибоко переконане в тому, що ніяка сила в світі по слову поета «не скує душі живої і слова живого», Товариство Шкільної Освіти, вірне своїм завданням і нині, як два роки тому, не вагаючись ні хвилини, бере на себе ініціативу об'єднання живих громадських сил біля справи освіти на рідній мові. [...]

Звертається Товариство одночасно і до громадських організацій, до міських та земських самоупорядкувань і всіх синів України з закликом своєю активною діяльністю морально і матеріально прийти на допомогу Товариству, розуміючи всю вагу справи, від якої залежить наше майбутнє, бо щастя і слава України в руках наших дітей. [...]

11 вересня 1919 р. Київська міська управа ухвалила рішення про необхідність існування в Києві міських шкіл з навчанням українською мовою

Київська міська управа про українську школу. В засіданні 11.IX. Київська міська управа по докладу гласного управи А. І. Ярошевича ухвалила:

- 1) визнати принципіально необхідним існування в Києві міських шкіл з навчанням українською мовою;
- 2) порушити перед Верх. Головнокоманд. клопотання про надання міській управі права відновити й залишити на свої кошти

ці школи в тім числі, яке буде визнано можливим, вважаючи на кошти і дійсну потребу в цих школах.

Вільна Українська Школа 1919—1920, № 1—3, с. 91

13 вересня 1919 р. помер
Костянтин Широцький (1886—1919),
український учений, організатор освіти,
політичний та громадський діяч

Проф. Кость Широцький. 13-го вересня ц. р. упокоївся в с. Білоусівці на Поділлі професор Кам'янець-Подільського Державного Університету по кафедрі мистецтва, співробітник нашого журналу Кость Віталійович Широцький. З невимовним жалем прочитає цю трагічну звістку кожний свідомий громадянин України. Блискучий учений з видатними, оригінальними здібностями, надзвичайно чулої, інтелігентної вдачі людина, Кость Широцький залишав дуже світле, приємне почуття у душі кожного, хто мав щастя з ним стикатись ближче. Учений з колосальною ерудицією й оригінальним науковим світоглядом, Кость Віталійович надзвичайно обережно підходив до кожного, шукаючи в йому насамперед людини. Через це ніхто ніколи не бачив Широцького роздратованим, сердитим, ніхто не чув од його лайливого, гострого, непривітного слова. Всякий, хто звертався до його за якою-небудь справою, виходив од його в високій мірі зачарованим джентльменським поведженням небіжчика, цілком задоволеним в своїх бажаннях. І це щире бажання допомогти ближньому, задовольнити його якомось цілком обеззброювало людей навіть сухої, формальної вдачі.

Проф. Широцький побачив світ Божий р. 1886 (26 травня). Скінчив подільську семінарію, артистично-промислову школу в Кам'янці, Петербурзький університет та Археологічний Інститут. В університеті працював при кафедрі теорії й історії мистецтва у проф. Айналова (ученика Кондакова) і з цієї школи засвоїв собі інтерес до іконографії та методи археологічного й документального трактування пам'яток мистецтва. Був він магістрантом Петербурзького університету та завідував музеєм Археологічного Товарис-

тва, брав участь у розкопках, з яких подавав свої описи й справоздання в науковій інституції та в пресу. Року 1915 після подорожі на південь та в Італію дістав посаду приват-доцента Петерб. університету. Року 1917 був прийнятий у склад українського народного університету, а також завідував відділом охорони пам'яток старовини й мистецтва при Мін-ві Нар. освіти. З 1918 року — К. Широцький був екстраординарним професором нового огнища української культури — Кам'янецького Державного Університету. Поруч з цією зовнішньою науковою кар'єрою проф. Широцький містить силу статей, розвідок, дрібних заміток в різних наукових журн., головним чином — «Зап. Наук. Т-ва», «Искусство в Южной России» та ін. Старовинне українське мистецтво XVII—XVIII ст., стародавній український побут з боку його художньої привабливості — все це знаходить в проф. Широцькім ретельного і надзвичайно талановитого дослідника. Зокрема спинимо увагу читачів на таких працях небіжчика: 1) Портретные произведения Т. Шевченка («Искусство в Южной России», 1914, № 1—2); 2) Невеста Шевченка (Там же, 1911, № 2); Т. Шевченко як ілюстратор (Шевченковський збірник, т. I. СПб, 1914); 4) Документи про Т. Шевченка з архіва Петерб. Академії Художеств (Записки Наук Т-ва ім. Шевченка, т. 119—120, Львів, 1917); 5) Художественное убранство украинского дома (Иск. в Ю. Р., 1914, №№ 3—4); 6) Киев, путеводитель с планом г. Киева и 56 иллюстрациями; 7) Старовинне мистецтво на Україні (стаття в моїй «Хрестоматії по історії української літератури», т. I, в. 1); 8) Українське мистецтво, 13 серія карток з відповідними репродукціями кращих зразків українського мистецтва (видання т-ва «Друкарь»); багато дрібних статей по журналах і газетах (див. ст. в «В. У. Ш.», 1917—18 шк. рік, №3—4). Нарешті, від К. Широцького ще залишилась велика праця — «Історія українського мистецтва», яку одночасно мають видавати на двох мовах у Москві й Києві.

Невтомний дослідник української культури, проф. Широцький проводив в своїх працях одну думку: незалежність української культури в її минулому од впливів Московщини і найближчі стосунки її з Заходом (головним чином, з Болгарією, Молдавією, Польщею, як посередніми країнами); українська культура, зокрема — мистецтво, в уявленні К. В. Широцького мала

цілком самостійні основи, які виносять її на один ступінь з славними культурами Європи. Гадаємо, що цю надзвичайно цінну думку проф. Широцький ґрунтовно довів в виготовленій до друку праці — «Історії укр. мистецтва». [...]

З побожністю схиляю голову перед цим великим громадянським Україною. Земля йому пухом! *Ол. Дорошкевич.*

Вільна Українська Школа 1919—1920, № 1—3, с. 62—63

18 вересня 1919 р. відбулася зустріч делегації представників українських шкіл Києва з попечителем Київської шкільної округи проф. Є. Спекторським

Делегація представників українських шкіл у Поп. К. Ш. О. В зв'язку з нез'ясованим становищем української середньої школи делегація представників українських шкіл м. Києва 5 (18) вересня ц. р. одвідала попечителя Київської шкільної округи проф. Є. В. Спекторського. В розмові знято було питання про становище українських шкіл в зв'язку з наказом Головнок. Добрармією ген. Май-Маєвського ч. 22. П. попечитель заявив, що він взагалі дивиться на справу української школи оптимістично і певен, що згодом вона буде вирішена спокійно і справедливо. Правда, теперішнє становище укр. школи доволі трудне, але, як чув п. попечитель, на допомогу їй мають прийти українські кооперативні установи. З цього погляду накази Ростовського уряду являються «опытом», який має показати, скільки твердий ґрунт має під собою українська школа. Себе п. попечитель рекомендував, як людину помірковану, «склонную скорее стирать острые углы». Але серйозною перешкодою для оборони української школи являється, на його думку, те, що укр. громадянство мовчить, не виявляв яскраво своєї позиції. Навіть голоси в оборону української школи йдуть поки що од людей і організацій сторонніх. Члени делегації, відповідаючи п. попечителеві, заявили, що вони хотіли б розв'язання справи незалежно од політичної кон'юнктури, що переслідування українського культурно-національного руху завше викликало в українським громадянстві певне недовір'я до російсь-

ких політичних кіл, і що та постановка питання, яку маємо в наказі ч. 22, може тільки загострити відносини. Далі делегати інформували п. попечителя про юридичне становище різних типів українських шкіл. Проф. Є. В. Спекторський просив викласти всі міркування й побажання делегації в формі меморандуму, обіцяючи ознайомитися з ними по дорозі в Ростов, куди від виїхав незабаром після призначення.

Разъяснение об украинских школах. В виду возникших сомнений относительно права получения пособий от казны и общественных учреждений учебными заведениями с преподаванием на украинском языке, Управление Народного Просвещения Особого Сопещения разъяснило, что все школы с преподаванием на малорусском языке признаются в качестве частных учебных заведений и могут получать пособия от казны в порядке, предусмотренном отделом IV вводного к штатам закона 4-го июля 1919 года и от общественных учреждений в порядке ст. 30 правил 1-го июля 1919 года.

Начальнику Управления Народного Просвещения предоставляется право преобразовывать на известных условиях частные учебные заведения в учебные заведения с правами правительственных.

Такие полноправные учебные заведения имеют право получать пособие от казны в порядке Отдела III вводного штатам закона 4-го июля 1919 года, если они содержатся Обществами (кроме церковных), и могут получать пособие в порядке отд. IV того же закона, если они содержатся частными лицами.

Мир Труда, 1919, № 14—15 (15 октября), с. 33—34

1920

У січні побачив світ № 1—2 журналу «Просвіт'янин-кооператор» за 1920 р. (Ромни)

Від редакції. Починаючи другий рік існування нашого журналу, мусимо оглянутись назад, аби освітливши умови видання і досягнуті результати в минулому, більш певно і свідомо рушати в дорогу наступного 1920 року.

Мусимо одверто сказати — мало досягнуто і зроблено в минулому році.

Але —

Ми робили те, що змогли.

На більше ж —

Не уміння, а сили не стало.

Так, занадто ще мало культурної сили в нашому, навіть інтелігентному, громадянстві. Трудно в Ромні, — бідному на бодай які літературні сили — видавати журнал, та ще поставивши йому завданням задовольнити широкі групи читачів, головним чином селянських.

Але кожна справа є трудною з початку і без енергійної праці мало що дається, особливо в житті духовно розумовому.

Треба сказати, що такої праці мало було витрачено на наш журнал в минулому році коли не рахувати праці поодиноких осіб, які разом з іншою роботою проводили і цю.

Недостаток постійної групи співробітників, відсутність активної участі місцевих робітників кооперації і культурно-просвітньої справи, трудний зв'язок, а іноді повна одірваність від центрів і місцевого району, дорожнеча друкування і паперу, відсутність постійного активного апарату редакції — і подібні цим факти склали ті умови, в яких проходило видання журналу в минулому році. До цього ще треба додати, що під час панування влади «добровольців» журнал пережив трудні дні, навіть була думка зовсім ліквідувати його, настільки не сподобався він тому, кому «ведать надлежало» про друковане слово. Але вдалось пережити.

І ось ми вступаємо в новий рік.

Беручи на увагу зазначені труднощі видання, можна запитати себе, чи варт «ламати пера», — чи варт продовжувати видання журналу? Зваживши за і проти, редакція визнає необхідним продовжувати розпочату роботу.

Дякуючи різним обставинам, до нас, а тим більше на села, майже не доходять журнали з культурних центрів, а коли і доходять, то занадто пізно. По своєму змістові ті журнали не можуть замінити журналу місцевого районного характеру, який рядом з різними статтями, дає матеріал-хроніку з місцевого районного життя.

Тому наш журнал фактично являється єдиним періодичним органом, який може дійти зараз до широких груп читачів, особливо селянських.

Підтверджуючи в цілому завдання, поставлені нами з початку видання в минулому році, редакція вважає потрібним зазначити їх більш точно і доповнити тими, які визнані потрібними наново.

Свої сторінки журнал відкриває головним чином для читальника, який більш менш активно приймає участь в культурно-просвітньому та кооперативно-громадському житті.

Ми не ставимо собі політичних лозунгів, але ясно і свідомо можемо вказати: наша робота, сторінки нашого журналу мають служити тільки в інтересах працюючого люду, допомагаючи йому в культурному розвитку, як неодмінній умові підвищення загального добробуту його.

Виходячи з такого завдання, в журналі ми намічаємо слідуючі відділи.

1. Красне письменство — оригінальні і перекладні твори, аби по можливості дати естетичне задоволення читачеві.

2. Культурно-історичний — статті по історії культури, літератури, культурно-просвітній роботі.

3. Економічно-кооперативний — статті по загально економічним справам, по теорії та історії кооперації, кооперативний рух в сучасних формах.

4. Систематичний огляд — хроніка економічного життя, як на Україні так і поза межами її.

5. Огляд періодичної преси.

6. Хроніка кооперативного і культурно-просвітнього життя.

7. Про нові книжки.

8. Поштовий ящик.

Наперед знаємо, як трудно заповнити цей програм, особливо в умовах провінціального видання, але зазначаємо собі його, як необхідні тички-віхи, поглядаючи на які, будемо вести свою роботу, наближаючись по мірі можливості до повного здійснення зазначеного програму.

Можливо, що ми ставимо непосильні завдання, але будемо «лупати сю скалу», будемо стреміти до недосяжного, бо вся цінність життя в стремлінні до чогось недосяжного, світлого будучого.

Беручись за справу більш уважно, редакція приймає всі міри до притягнення постійних співробітників, як з центрів так і з місцевих робітників.

Але разом з тим редакція вважає, що тільки при активній участі всіх робітників нашого району на полі кооперації і культурно-просвітньої справи, вона зможе добре налагодити видання.

Допомагайте нашій — а разом і вашій — справі, — присилайте матеріали для друкування, розповсюджуйте свій журнал серед широких груп населення, поставте собі неодмінним обов'язком допомогти чим-небудь в справі видання і розповсюдження «Просвітянина-Кооператора».

Коли дружними заходами візьмемось за нашу роботу — можна певно ждати добрих наслідків.

В добрий час рушаймо в дорогу!

Просвітянин-Кооператор, 1920, № 1—2, с. 1—3

10 січня 1920 р. відбувся з'їзд Просвіт Роменського повіту

З'їзд Просвіт. 10 січня с. р. відбувся з'їзд Просвіт Роменського повіту. На з'їзд явилось 58 делегатів від 35 товариств. В порядку дня з'їзду стояли такі питання: відчит Бюро за 1919 рік, наукові доклади про зміст і методи просвітньої роботи, план роботи на 1920 рік, затвердження Статуту і вибори Бюро.

Відчит Бюро за минулий рік з'їзд затвердив, наукові доклади прийняв до відома, а в справі вироблення плану роботи на 1920 рік і затвердження статуту, не довів своєї роботи до певного кінця. Серед учасників з'їзду піднялися гострі суперечки, почувалась відсутність продуманого плану з'їзду і його роботи, і тому питання ці осталися не вирішеними. Для продовження цієї роботи постановлено скликати слідуєчий з'їзд на 15 лютого с. р.

Просвітянин-Кооператор, 1920, № 1—2, с. 67

Роменський Повітовий з'їзд представників Просвіт. На 4-й день Різдвяних свят, тобто 10 січня по н. с. в м. Ромен, в помешканні Народного Дому, відбувся Повітовий З'їзд уповноважених селянських Т-в «Просвіта».

З 83 тов. повіту прислали своїх представників лише 35, при чому й останні не зовсім використали своє право: 12 т-в замість 2-х представників прислало по 1; всього на з'їзд прибуло 58 чоловік.

На порядку денному стояли: 1) Звіт Бюро Просвіт за 1919 рік; 2) Розгляд і затвердження Статуту Повітової Спільки Просвіт; 3) План діяльності на 1920 рік; 4) Наукові доклади: а) Музеї та їх значення, б) Дошкільне виховання, його значення й форми, в) Театр, як засіб піднесення свідомості й культури, г) Ведення бібліотек при Просвітах, д) Позашкільна освіта, її форми й значення; 5) Доклади з міст, 6) Вибори Бюро та Контрольної Комісії, 7) Біжучі справи.

З'їзд приступив до обговорення повістки дня.

Докладчик по 1-му пункту В. Галич, діяльність Бюро в 1919 році розмежовує на 3 періоди.

В перший період, під час Радянської влади, Бюро ввійшло в згоду з Кредитовим та Споживчим Союзом, Роменщини й начало вкупі з ними видавати двотижневий Кооперативно-Культурно-Просвітній журнал «Просвітянин-Кооператор», якого до сього часу вийшло 12 №№ і який надалі поширюється й розвивається, відкрило художню майстерню, в якій намальовано декорації задля 26 т-в, відкрило переплетну майстерню, яка існувала лише 1 місяць, закупило партію книжок розподілило їх між Просвітами повіту, придбало дещо з історичного реквізиту, вживало заходи до відкриття української філії при Роменс. Роб.-Сел. Університеті.

Другий період — панування Денікіна — період повної бездіяльності.

В сей період не дивлячись на тяжкі несприятливі умови, з ініціативи Бюро був заснований «Фонд на відкриття Української гімназії в Ромні». Третій період — знов період Радянської влади; наслідком роботи Бюро за цей час є нинішній з'їзд.

Доклад З'їздом приймається до відома.

З відчиту скарбника та Ревізійної Комісії Бюро виявивсь, що на 1-ше січня 1920 р. в Бюрові мається 12.536 карб. 62 коп. грошей, які лежать в Роменських банках.

Для розгляду й виправлення Статуту Пов. Спілка Просвіт обирається комісія в складі 3-х чоловік, якій пропонується по розгляді й виправленні Статуту зробити доклад з'їздові, а тим часом з'їзд переходить до розгляду плану діяльності на 1920 рік.

Докладчик Т. Муха коротко оглянувши минулу діяльність Бюро, підкресливши негативні сторони цієї роботи, пропонує з'їздові ухвалити таку постанову.

«Роменське Бюро Повіт. Спілки Просвіт в 1920 році повинно: 1) відкрити майстерні: а) Художню, б) париків, в) виготовлення фарб, г) палітурню; 2) Зорганізувати мандрівний театр; 3) закликати інструкторів для допомоги Селянським Просвітам; 4) впорядкувати курси: а) Загально-освітні) б) регентсько-режисерські, в) бібліотекознавства, 5) Заснувати при Бюро видавничий фонд.

Доклад «Музеї та їх значення» був прочитаний А. Сергійком.

Коротко розповівши історію музею, підкресливши різницю між старим і сучасним музеєм і зазначивши основні типи сучасних музеїв, докладчик гадає, що в Ромні необхідно, одкрити універсальний музей, в якому в перші часи повинні бути такі відділи: 1) історичний, 2) археологічний, 3) етнографічний, 4) художній, 5) церковної старовини, 6) педагогічний, 7) сільсько-господарський, 8) промисловий. Заходи до відкриття такого музею уже вживаються Спілкою Спож. Т-в Роменщини. Докладчик пропонує Просвітам не відкривати паралельно другого музею, бо се лише розпороте сили й матеріал.

Другий доклад «Дошкільне виховання, його значення й форми» прочитала Г. Завалуєва.

Констатуючи той факт, що до школи приходить багато дітей, не маючих самих елементарних знань, що за останні часи все ж таки серед громадянства прокинувся інтерес до дошкільного виховання, докладчиця знайомить з'їзд з принципами й формами дошкільного виховання по системі відомого Фребеля, з організацією дитячих садків, майданів і т. ін.

Докладчик пропонує, аби Просвіти, як єдиний культурний заклад взялись за організацію дошкільного виховання в повіті. Позаяк задля цієї роботи треба мати людей, які були б знайомі з сучасними принципами й формами дошкільного виховання — по думці докладчика повітове Бюро повинно впорядкувати курси по дошкільному вихованню запросивши фахівців-лекторів; селянські ж Просвіти повинні подбати, аби прибули слухачі; крім того треба звернутись з закликом до вчительства, аби воно допомогло в сій справі Просвітам, і пояснити, що допомагаючи, вчителі «підготовлять собі тямливих учнів, з котрими легко буде проводити шкільні дисципліни». Слідуючий доклад «Ведення бібліотек при Просвітах» прочитала З. Білоусова.

Зупинившись на значенні книжки, як розумного порадики й щирого товариша, окресливши в загальних рисах значення бібліотеки, яка дає можливість поповнити свій розумовий багаж і придбати його немаючим, докладчиця дає короткі відомості.

За Паризьку Національну б-ку, Британський музей і більш широкі про Б-ку Наукового Т-ва імені Шевченка у Львові.

Для досягнення своєї мети, кожна б-ка повинна мати систематичний підбір книжок, які б вводили в область знання людей різних ступенів освіти, від нижчої до вищої, давали б читачам нові перспективи. Крім підбору книжок Докладчик радить прийняти найновішу систему Дьюї, яка прийнята міжнародною бібліотечною спілкою. Крім того просвітянська б-ка повинна не чекати читача, не чекати попиту на книжку, а сама йти до населення, будити попит на книжку.

Для сього необхідно притягти населення ближче до бібліотеки, допустити його до участі в керуванні справами бібліотеки інакше кажучи, в основу завідування бібліотекою мусить бути покладений принцип колегіальності.

Тому для б-к треба мати кадри свідомих робітників. Докладчик радить прохати Бюро, аби воно впорядкувало хоть короткі курси по бібліотекознавству. Досягнути своєї мети кожна б-ка може лише за допомогою всіх робітників-бібліотекарів, а тому, б-ки мусять з'єднатись. Докладчик дає такий нарис об'єднання в Києві — Загальноукраїнська Бібліотечна Управа в губерніальному місті — губерніальний осередок, в повітовому — повітовий, в волості — волосний і в селі — одиниця бібліотека. При такій організації можна буде завести одноманітну систему каталогізації, одні й ті ж методи при веденні бібліотечної статистики, налагодити гуртові закупки книжок, що дасть можливість поповнювати бібліотеки більш рівномірно.

Доклад «Позашкільна освіта, її значення та форми» за браком часу не був прочитаний, і з'їзд перейшов до обговорення прочитаних докладів і плану діяльності на 1920 рік.

Першим взяв слово представник Укр. Ком Партії (Боротьб.), який критикуючи всі доклади, спиняється на питанні про єдину трудову школу в межах діяльності Просвіт.

Позаяк промовець зайняв багато часу, освітити питання з інших боків не було можливості. Тому З'їзд вирішив: Зібратись знову 2-го лютого по ст. ст., обговорити тоді ще не обговорені питання, заслухати доклади статутної й анкетної комісій; Бюро залишається до того часу в тому ж складі, при чому йому надається право кооптації потрібних для роботи людей-спеціалістів.

Просвітянин-Кооператор, 1920, № 3—4, с. 58—61

21—24 серпня 1920 р. відбулася Київська губернська конференція робітників освіти та соціалістичної культури

21—24 серпня 1920 року. Київська Губерніальна Конференція робітників освіти та соціалістичної культури. Конференція відбулася зовсім несподівано для Оркому. Орком не був підготовлений до з'їзду, який було призначено на 20 серпня. Коли почали з'їзжатись делегати з повітів, висловлювати своє незадоволення, Орком в надзвичайному засіданні вирішив орга-

нізувати конференцію, аби використати прибувших делегатів для інформування їх в праці Оркому, а також самому познайомитись з становищем на місцях.

21 серпня о 1 годині дня відчиняється засідання конференції. Засідання відчиняє заступник голови Оркому т. Левік. Коли т. Левік сказав, що відбудеться не з'їзд, а нарада або конференція, враз настрої делегатів міняється і скидається на обурення. Починають виступати промовці, які в промовах гаряче висловлюють думку організування з'їзду, а не конференції. Видно, що делегати поклали великі надії на губерніальний з'їзд, видно, що у делегатів наболіло на душі, що їх вислали до Києва почути щось нове, почути слово поради, одержати певні вказівки до дальнійшої організації повітів і праці, вказівки, маючі силу закону, а таку силу можуть мати тільки постанови з'їзду.

Після обговорення цього питання була принята резолюція розпочати працю не передрішаючи того, чи це конференція, чи з'їзд, а коли прибуде решта делегатів з повітів, вирішити остаточно це питання.

Після цього приймається слідуєчий порядок праці:

1. Доклад про професійний рух і завдання робітників освіти та соціалістичної культури, т. Левік.

2. Доклад Оркому, т. Лукаш.

3. Доклади з місць.

4. Доклад про план організаційної праці та підготовка з'їзду, т. Левік.

5. Доклад про завдання робітників освіти в зв'язку з політичною працею їх на селі, т. Михайлова.

6. Доклад про реформу школи, т. Чепіга.

7. Біжучі справи.

Доклад т. Левіка має на меті дати загальну схему професійного руху та вияснити завдання робітників освіти в зв'язку з сучасним ментом. Зробивши коротенький огляд історії розвитку професійного руху в Росії та Україні, ч. Левік зазначає, що у нас професійний рух шириться й розвивається стихійно, причина цьому полягає в тому, що професійний рух у нас даліше від тих помилок, які робили наші західні товариші.

Основи нашого професійного руху, порівнюючи з заходом — своє рідні. По-перше (з формального боку), необхідно зазначити принцип організації професійних союзів по підприємствам; правда, цей принцип був висунутий і в інших країнах (Англія, Німеччина), але яскраво і енергійно переводиться у пас.

По-друге(з боку змісту), до сучасної революції підвалиною організації була боротьба робітників з капіталом; тепер, коли капіталізм звалено, вся увага звертається на організованість — чим більше й міцніше буде організація робітників, тим більшою буде продукція підприємства. В зв'язку з цим повстає завдання робітників освіти: — щоб бути на висоті свого положення, робітники повинні бути пристосовані до скорійшої рішучої акції, а для цього — централізованість, з суворою підлеглистю ячеек своїм вищим органам. Всім активним робітникам освіти зрозуміти треба важливість цього завдання й зробити його переконанням всіх членів, що трудно зробити при розпорошеності робітників освіти.

При досягненні цієї мети прийдеться боротися з слідуючими перешкодами: 1) розпорошеність робітників освіти, 2) відсутність дисципліни. Єдиний шлях боротьби з цією косністю — це самодисципліна.

Далі перед учительством стоїть більш складна робота — ліквідація минулого. Як підійти до цієї роботи, аби відразу стати на правильний шлях організації свого витвору та вплинути на роботу Наросвіти.

Треба відповідним робом створити міцний союз і правильно зрозуміти відносини між союзом та відповідними органами.

Робітники освіти повинні пам'ятати, що зараз культура може розвиватись тільки тоді, коли пролетарська революція буде доведена до кінця, бо всім ясно, що самий факт пролетарської революції є факт, після якого ні в якому разі не відновляться старі форми.

Робітники освіти можуть бути корисними в загальному будівництві, коли вони будуть просякнуті цією думкою, поза якою не може бути ніякої праці.

Російський Союз робітників освіти вже наближається до того, аби перевести це в життя — урок цей ми повинні використати.

Далі йде доклад Секретаря губоркому тов. Лукаша.

Тов. Лукаш дає коротенький історичний огляд професійного життя учительства м. Києва від початку революції до організації Оркому, який був утворений на підставі розпорядження Южбюро профсоюзів.

В Орком в липні ввійшли слідуєчі представники: 1) Совпрофа, 2) Наросвіти, 3) учителів-комуністів, 4) учительських організацій, 5) служників, 6) Паркома; крім того з правом дорадчого голосу: 7) від учителів-залізничників, 8) Київського повітового вчительства, 9) Союзу Комуністичної молоді.

Завдання Оркому були слідуєчі:

1. Ліквідація всіх учительських організацій не порушуючі їхньої біжучої праці.

2. Вироблення інструкції, яку послати для керування на повіти і в Наросвіту.

Така інструкція була вироблена; розіслано її по повітах з зазначенням в ній, що губерніальний в'їзд відбудеться 20 серпня. Але підготовча робота до з'їзду не була закінчена в Оркомі і Оркомом було розіслано телеграму на повіти, що з'їзд відкладено. Праці Оркому в його підготовчій і організаційній роботі заважало те, що Орком зайнявся безпосередньо організацією Київського вчительства.

Далі йдуть доклади з місць:

Були представлені слідуєчі повіти:

- 1) Київський
- 2) Радомиський
- 3) Чорнобильський
- 4) Липовецький
- 5) Уманський
- 6) Звенигородський
- 7) Чигиринський
- 8) Черкаський
- 9) Білоцерківський.

По всіх повітах організація провадилась самостійно, без вказівок з центру. Все це була ініціатива місцевої влади або самого вчительства, Організація провадилась стихійно, учительство почувало потребу організації, і старалося само знайти шляхи цієї організації.

Великий перелом в настрою учительства зробила Польсько-Петлюрівська окупація — помічається великий здвиг серед учительства в бік радянської влади і самого тісного співробітництва з нею, про що свідчать всі резолюції, які виносились на повітових з'їздах.

У вчителів настрої бадьорий, бажання працювати велике, але в кожному докладі червоною стьошкою проходить слідує: школа, через брак коштів, знаходиться в катастрофічному стані, учителі голодують, ідуть в наймити до куркулів (Радомиський повіт), вибирають собі інші професії. Во всіх повітах по кілька місяців не виплачують утримання (Радомиський, Чорнобильський не виплачено за 7—8 місяців). Коли школи не будуть відремонтовані, забезпечені шкільним приладдям, коли учителі не будуть забезпечені утриманням і пайком — діло освіти може зовсім замерти.

Крім того, в багатьох повітах не хватає учителів для заповнення вакантних місць, цифра нехватки доходить до великої кількості 300 чоловік (Чорнобильський повіт); треба також звернути увагу на це явище.

Після докладів з місць забирає слово тов. Левік, який вносить слідує пропозицію для дальнішої організаційної роботи на місцях:

1) Перереєстрація всіх членів, яка повинна провадитись негайно, але не формально, а по суті. Треба звільнити Союз від непотрібного баласту, саме: а) номінальних членів, б) не поділюючих основних принципів статуту.

2) Повітові Оркоми, правління повинні налагодити зв'язок з волостями.

Скликати періодично делегатські з'їзди, маючи на меті:

1) Підготовку матеріалів для губ. з'їзду.

2) Відразу встановити активний зв'язок ячеек з центром, вводити всіх в сферу союзної роботи та проводити в життя систему «соподчинення».

3) Закріпити зв'язок губоркома з повітами, для чого обібрати 3 чоловіка від конференції в губорком.

4) Усунути різноманітність статутів на місцях, для чого прийняти статут Всеросійського союзу, який приймається слідує резолюцією:

«Приймаючи на увагу, що принципова частина статуту, про досягнення соціалізму шляхом диктатури пролетаріату, відповідає постановам на всіх Повітових з'їздах, Київська губерніальна конференція робітників освіти та соціалістичної культури, приймає цей статут для керування при організації відділів на місцях з тою умовою аби майбутній Губерніальний з'їзд вимагав скликання в найближчому часі Всеукраїнського з'їзду, на якому й виробити та затвердити єдиний статут для України».

Потім виступає представник Селвідділу губпаркому т. Михайлова з докладом: «План праці в селі».

«До цього часу питання про налагодження праці на селі залишалось отвертим. Агітаційна та політична праця були неможливі в силу слідуєчих причин: відношення вчительства до Радянської влади не було визначено; так було діло в перший стан революції, коли почала відроджуватись українська національна культура. Приходилось боротися за класові інтереси і широко захватити інтереси культурні було не в силі. Але ще до цього були організовані культурні центри — «Просвіти», які вели досить широку національно-освітню роботу. Але продуктивність цієї роботи була невелика через захоплення Просвіт дрібно-буржуазними партіями (У. С. Р. і У. С. Д.).

Цим утворилися умови відірваності вчительства від пролетаріату; крім того воно ще вороже ставилось і до самої радянської влади.

Тепер умови змінились. Петлюрівщина, як конкретний фактор, ліквідована за винятком дрібненьких систематичних повстань. Серед вчительства на місцях помічається здвиг, який яскраво виявився після польської окупації.

На правобережжю в цьому відношенні велику роль відіграли боротьбісти, які користувались авторитетом і які зараз об'єдналися з К. П. У.

Тепер завдання вчительства слідуєчі:

- 1) Об'єднати коло себе всі інтелігентні сили села.
- 2) Широко поставити на місцях культурну та політичну роботу.

Другі союзи інтелігентних робітників медсантруд, радянських та ін. занадто слабкі та малодіяльні.

1) Положення влади на селі та відношення села до влади міняються, не даючи змоги перевести в життя Радянську владу на селі.

В цей час на селі зроблено досить багато:

а) розслоєння села та організація Комнезамів (636 комнезамів на Київщині)

б) Налагоджується праця організації сільсько-господарського пролетаріату на селі.

Для цього організовано Селвідвіли Паркомів.

Перед інтелігенцією стоїть зараз завдання тісніше зв'язати себе з цими відділами. Правда, Селвідліли існують при партійних організаціях, але праця в них поставлена широко, а ударне місце відповідального культурного робітника-учителя перш всього культурно-просвітня праця, але вона повинна мати певну політичну фізіономію.

В сучасний мент біжуча робота учителя полягає в слідуючому:

1) Відновити школу, яка в багатьох місцях цілком зруйнована. Причому вчитель повинен робити це не тільки через Наросвіту, а по своїй власній ініціативі, закликаючи селян до активної участі в роботі.

2) Звернути увагу на пролетарізацію «Просвіти». Більшість з них було закладено за Центральної Ради, Директорії, керували ними верстви, які далеко стояли від маси селянства та не підходили з новими методами роботи на селі.

Необхідно пролетарізувати «Просвіти», перетворити їх, вдмухнути в них нове життя.

«Просвіти» повинні бути культурним огнищем, хатами-читальнями типу клубу незаможних селян. Цю ідею радянської влади необхідно перевести негайно.

3) Утворення агітаційно-лекторських пунктів по продовольчому, земельному, політичному питанням, підняття культури сільсько-господарської. З цим зв'язано також багато питань економічного характеру.

4) Учитель може почати роботу чисто агітаційну бойового характеру.

Склад конференції, її настрої показують, що робота на Київщині буде переведена успішно. Учитель буде центром освітньої та культурно-політичної праці на селі.

Поміч в цьому повинні давати:

1. Селвідділ Паркомів.

2. Відділ народної освіти.

Після цього одногосно приймається резолюція.

Резолюція по докладу про політичну працю учительства на селі. Розвиток національної української культурної праці в силу історичних та класових причин, підляг впливам дрібно-буржуазних політичних партій У. С. Р. та У. С. Д. та їх урядам У. Н. Р. Через те вся культурно-просвітня праця на Україні придбала характер вузько-національної одірваності від широких мас села та пролетарських центрів.

Яскраво це виявилось в Просвітах, які іноді мали вигляд національно-куркульський.

Ліквідування У. Н. Р. та остаточне з'ясування істоти Петлюрівсько-Польської окупації зробили здвиг серед культурних робітників села.

Зараз учительство Київщини, рішуче та непохитно ставши на бік Радянської влади, заявляє через свою губерніальну нараду, що доля вчительства, як головної частини культурних робітників, тісно зв'язана з розвитком пролетарської революції, перемога якої тільки й забезпечить надалі розвиток Української культури.

1) Тому учительство мусить взяти на себе всю культурно-просвітню а також політичну працю на селі, як єдиний всебічно освічений елемент села. Для цього обов'язок шкільних робітників перш за все вийти в гуцу селянських інтересів, взяти участь в Радянськiм будівництві та розслоєнні села організацією незаможного селянства і реорганізацією кооперації та інш.

2) В справі підвищення культури на селі шкільні робітники, взявши на себе керуючу роль, вживають різні заходи організовано через свій Профсоюз чи Орком, який встановлює безпосередній зв'язок з Наробразом (головним чином з його позашкільним підвідділом), селвідділом Паркому, виявляючи власну ініціативу в справі культурного будівництва, керуючись інструкціями центра.

3) Шкільні робітники беруть на себе головну працю по пролетаризації Просвіт, улаштуванню хат-читалень та агітаційно-лекторських пунктів головним чином по політичним та сільсько-господарським питанням.

4) Спролетаризована Просвіта бере на себе систематичну та глибоку культурно-просвітню працю на селі. Взаємовідносини

Просвіт та згуртованих біля них культурних сил з тимчасовими просвітніми органами, як-то політпросвітами воєнкомів, встановлюються тільки тісним контактом без всякого тиснення з боку політпросвітів, що вже не раз мало місце.

5) Як єдиний шар інтелігенції, з'єднаний в свій Професійний Союз, учительство бере на себе обов'язок притягнути до культурної праці всі шари сільської інтелігенції та допомогти їй згуртуватися в свої Профспілки.

6) Рахуючись з нестачою культурних сил в армії, Профсоюзи робітників освіти та соціалістичної культури мусять допомогти на місцях в справі мобілізації учителів для культурної праці в Червоній Армії.

Тільки при таких умовах об'єднання з селом, участі в Радянським будівництві та керуванні культурною працею учительство зможе виконати всі завдання, накладені на нього, як на робітника соціалістичної культури й освіти та будівництва пролетарської української культури.

Після прийняття резолюції по докладу т. Михайлової конференція переходить до біжучих справ. Виноситься резолюція про необхідність заснування Учительського дому в Києві. Необхідність видання в Києві професійно-педагогічного журналу.

Призначено термін скликання губерніального з'їзду — 1 жовтня б. р.

Після цього бере останнє слово т. Левік.

«Конференція, до якої з початку так скептично поставились делегати, дала корисні наслідки. Зв'язок, якого бракувало до цього часу Оркому та Просвітам, тепер налагоджений, це є міцною підвалиною для майбутнього союзу робітників освіти та соціалістичної культури.

Всі доклади з місць говорять про те, що учительство до цього часу ходило помацки, але зробило велику роботу.

Один з докладчиків з місць запропонував розбити доклади з місць на категорії, але саме головне в праці учительства не систематизація, формальна сторона, а можливо ближче підходження до праці й утворення нового настрою. Тільки при цих умовах може бути утворений життєздатний союз, як це було зроблено в Росії.

Наші товариші в Росії вже зробили цю велику роботу, вони ясно йдуть вперед, переходячи до будування пролетарської культури в світовому масштабі.

Конференція зачиняється співом Інтернаціоналу та Заповіту.

Пролетарська освіта, 1920, № 1 (жовтень), с. 33—37

Звіт про роботу бібліотечної секції Губнаросвіти Київщини з 1 січня по 1 листопада 1920 р.

Праця бібліотечної секції Губнаросвіти Київщини з 1 січня по 1 листопада 1920 р. Загальні відомості.

На 1 листопаду 1920 року в сітку бібліотек бібліотечної секції київського губерніального відділу Народної освіти входило дев'ять бібліотек-читалень, три книжних комори й підсекція пересувних бібліотек.

а) Постійні бібліотеки знаходяться в різних частинах м. Києва й обслуговують населення самого Києва.

б) Книжні комори існують переважно для відпуску книжок на повіти Київщини (для шкіл, різних культурно-освітніх установ і т. і.), а також для постачання книжками різних установ та організацій м. Києва.

в) Підсекція пересувних бібліотек на 1 листопаду 1920 р. нараховувала до 23 бібліотек і обслуговувала головним робом фабрики, заводи та різні підприємства, що знаходяться переважно на околицях Києва, а також різні громадські та військові установи.

Постійні бібліотеки на 1 листопаду 1920 р. знаходились у м. Києві по такій адресі:

1. Бібліотека ім. Драгоманова — Воскресенський пр., ч. 3.
2. Бібліотека ім. Т. Г. Шевченко — Кузнечна вул., ч. 107.
3. Бібліотека ім. Коцюбинського — В.-Васильківська (буд. Троїцького Народного Дому).
4. Бібліотека ім. Котляревського — Тургенівська, ч. 1.
5. Бібліотека ім. Михайличенко — Провіантська 4.
6. Бібліотека ім. Франко — Олександрівська (б. Публична бібліотека).

7. Бібліотека ім. М. В. Гоголя — Предслав'янська, ч. 30.
8. Бібліотека ім. Грінченко — Львівська, ч. 42.
9. Бібліотека ім. Ушинського — В. Володимирська (буд. Педагогічного музею)...

Праця губерніяльної бібліотечної секції поділялась на чотири галузі:

1. Підсекція загально-освітніх бібліотек.
2. Підсекція дитячих бібліотек.
3. Підсекція пересувних бібліотек.
4. Підсекція постачання (книжні комори).

Загальна кількість співробітників у бібліотеках губерніяльно-бібліотечної секції на листопад 1920 року була до 109 чоловік...

П. Заволока.

Пролетарська освіта, 1921, № 3—4 (грудень 1920 — січень 1921), с. 47—50

Звіт про діяльність Київського п/відділу професійної освіти за липень — грудень 1920 р.

Діяльність Київського п/відділу професійної освіти за липень — грудень 1920 р. П/відділ почав працю в ліпні організацією свого робочого апарату. Було скликано декілька нарад з представниками Совпрофу, Земвідділу і Совнархозу.

В результаті була організована колегія з 3-х осіб — представника Совпрофу т. Калиненка, завідуючого підвідділом голови колегії, представника від Земвідділу т. Чорного і Совнархозу тов. Клитмана.

Колегія виробила план своєї діяльності, який в основі полягає в слідуючому:

У зв'язку з загальною системою народної освіти У. С. Р. Р. і економічними умовами сучасного періоду пролетарської революції на першу чергу поставлено: 1) виробка конкретного змісту проф. технічних шкіл, які стоять над семирічною трудовою школою.

2) Вироблення конкретних засобів для ліквідації технічної неграмотності пролетатаріату і для підвищення його кваліфікації.

- 3) Підготовка нових кадрів педагогів-техніків.
- 4) Організація в повітах п/відділів проф.-технічної освіти.
- 5) Агітація усна й друкована за ідею проф.-технічн. школи.

6) Організація в Києві і в губернії шкіл, технікумів і курсів в такій кількості, аби задовольнити вимоги господарчих органів на кваліфіковану робітничу силу на найближчі 2 роки відповідно місцевому народному господарству.

До своєї праці по зазначеному плану підвідділ приступив з дуже малими силами. Добрих фахівців до підвідділу на постійну роботу залучити не можна. Всі вони працюють в військових установах, продовольчих органах, совнархозах, земвідділах — там, де одержують пайку і своєчасне утримання. Губнаросвіта не могла дати своєчасно утримання, не давала пайки і не давала такої платні за виконання праці, яку давали військові установи.

Довелося задовольняти працею «по совместительству». До цього часу в підвідділі немає ні одного завідуючого секцією, ні одного інструктора, який би постійно працював в підвідділі. Всі з'являються на 2—3 годині по черзі.

Профспілки в Києві були дуже кволі і реальної допомоги не могли дати. Земвідділ і Раднаргосп, не були втягнуті до активної роботи по профосвіті, до котрої вони відносились з початку як до справи «чужої» і другорядної.

Але завдяки особистому зацікавленню деяких інженерів і агрономів-практиків ідеєю піднесення продукції на вищу ступінь шляхом підготовки нової кваліфікованої робітничої сили і шляхом підвищення кваліфікації існуючої удалося організувати ряд комісій по виробленню учебних планів професійних шкіл, технікумів і курсів по різним фахам техніки і агрономії.

Під ідейним керівництвом підвідділу комісії, в яких брали участь представники деяких профсоюзів (металістів, робітників цукрової промисловості) приступили до праці.

В основу праці комісіям були дані такі директиви:

1) Навчальні плани мусять бути такі, аби дати практичне ознайомлення з фахом в безпосередньому зв'язку з відповідним фаху виробництвом.

2) Кількість дисциплін по кожному фаху повинна бути скорочена до можливого мінімуму.

3) Практичні роботи, демонстративні курси, праці в лабораторіях, в майстернях, на фермах, і т. п. повинні складати основу навчання.

4) Навчальні плани по усім фахам базуються на математично-природничих науках, котрі викладаються з відповідним певному фаху уклоном.

5) Навчальні плани мусять бути такими, аби дати слухачам політичне знання, знання господарчих форм і організації продукції в пролетарській державі в цілому і знання організації виробництва повної галузі.

Наслідком праці комісій з'явилось 20 навчальних планів різного фаху шкіл й технікумів. Всі плани розглядались остаточно, затверджувались колегією і розповсюджувались по губернії. Пояснюючі записки і навчальні плани будуть надруковані в «Матеріалах Київської Губнаросвіти», який вже друкується.

Комісії, доповнені «представниками Профспілок, виробили також навчальні плани 3-х місячних курсів для робітників різного роду підприємств, найбільш для металооброблюючої промисловості. Одночасно і йшла організація повітових підвідділів профосвіти. Були розіслані по всіх повітах інструкції організаційного характеру, а також розповсюджувався скрізь шляхом надсилки брошур, статей у «Вістях» принципів погляд на профосвіту, як основну базу освітньої системи. Брошура Гринька була перекладена на Українську мову, і розповсюджена по Правобережжю. Статі т. Калиненка друкувались в «Вістях», «Комуністі», «Професіональному движеніи». Друкувалися статті в «Більшовику», а хронікерські замітки про роботу появлялись щотижня.

Зробивши таким чином підготовчу роботу, вклавши в основу схему «Професійна школа», технікума 2-х концентрів різні короткострочні курси — повний зміст, П/відділ Профосвіти заходився до вироблення конституції самих шкільних закладів, порядку керування ними, прав і обов'язків шкільний рад і учнів та порядку впровадження навчальної частини.

Наслідком цієї роботи явилася «Інструкція повітовим підвідділам, технікумам і проф.-технічним школам, котрі надруковані в 1-м числі «Пролетарської Освіти». Основні принципи покладено в основу інструкції такі: Професійні школи і технікуми засновують-

ся в відповідних промислових районах і їх фахи определяються дійсними потребами місцевих господарчих органів. Найближче керування школами належить до шкільної ради й президіуму ради, при чому в ради обов'язково входять представники місцевої Радянської влади, відповідних профсоюзів, представники від учнів і союзу комуністичної молоді. Таким чином забезпечується вишкোলів пролетаріату і його партії.

Тому що Київська губернія являється головним чином країною сільсько-господарчого виробництва і зв'язаної з цим виробництвом цукрової промисловості, лише Київ, Бердичів являються індустріальними центрами, то для обслуговування цього виробництва кваліфікованою робітничою силою, необхідні відповідні професійні шкільні заклади і курси. Цебто для Київської, Бердичівської середньої індустрії головним чином металооброблюючої, необхідно утворити курси, школи і технікуми металової й електро-технічної промисловості. Для губернії необхідно організувати головним чином сільсько-господарчі школи, школи сільсько-господарських машин і машин по цукроварству при цукрових заводах.

Виходячи з зазначеного виробничого принципу і маючи конкретні вимоги від Губземвідділу і Губнарюсту, підвідділ Профосвіти накреслив сітку проф.-технічних шкільних закладів.

Тому що при складанню плану треба виходити з існуючого, то перш за все в сітку увійшли вже існуючі школи, які мусять бути переорганізовані по новим навчальним планам, а потім в сітку увійшли школи, які мають відкритися в першу чергу.

Переходячи тепер від схем і планів, до їх здійснення необхідно замітити, що Підвідділу довелося працювати в незвичайно тяжких умовах. Постійні військові дії, бандитизм, відсутність зв'язку з повітами і відсутність Радянської влади на селі, паніка і початок евакуації в зв'язку з наступом поляків, — все це дуже зле відбилося на культурно-освітній роботі. Коли до цього додати безпорадне харчове становище робітників підвідділу і профшкіл, відсутність паперу, друкарських машин і приладдя до них, відсутність грошових знаків і несвоечасність оплати членам комісій, працівникам профшкіл і лекторам курсів для робітників, то треба сконстатувати, що великих успіхів в реалізації планів на ділі не могло бути.

Все ж таки з жовтня 1920 року підвідділ приступив до енергійної роботи переведенню наміченого плану в життя.

В Києві було організовано 6 технікумів з професійними школами при них, 3 соц.-економічних школи і організовано 12 курсів на заводах. На повітах було організовано 10 технікумів, 68 професійних шкіл і 10 курсів. В осени навчальна робота пішла повним ходом. Особливо охотно вступали робітники до вечірнього робітничого технікуму. Але катастрофічне харчове становище і масовий уход викладачів на кращі з боку матеріального посади, повна відсутність у шкіл палива — все це довело до того, що навчальна робота в Києві майже завмерла.

Нема техніків, агрономів, математиків, нема обладнання, нема інструменту, нема матеріалів, нема технічних книг, нема лабораторій — цей крик несеться з Таращі, Сквири, Радомишля і Чорнобиля... *Зав. відділом Профосвіти К. Калиненко*

Пролетарська освіта, 1921, № 3—4 (грудень 1920 — січень 1921), с. 44—46

Перелік використаних періодичних видань

1. Вільна Українська школа, 1917, № 1. *23368/875Ж*
2. Вільна Українська школа, 1917, № 2. *3487/187Ж*
3. Вільна Українська школа, 1917, № 3—4. *23370/877Ж*
4. Вільна Українська школа, 1918, № 10. *23369/876Ж*
5. Вільна Українська школа, 1918, № 5—6. *2469/271Ж*
6. Вільна Українська школа, 1918, № 7. *2470/272Ж*
7. Вільна Українська школа, 1918—19, № 1. *2473/275Ж*
8. Вільна Українська школа, 1918—19, № 2. *23372/879Ж*
9. Вільна Українська школа, 1918—19, № 3. *23373/880Ж*
10. Вільна Українська школа, 1918—19, № 4. *35082/2950Ж*
11. Вільна Українська школа, 1918—19, № 5. *2477/278Ж*
12. Вільна Українська школа, 1918—19, № 6—7. *2478/280Ж*
13. Вільна Українська школа, 1918—19, № 8—9. *2479/281Ж*
14. Вільна Українська школа, 1919—20, № 1—3. *2480/282Ж*
15. Мир Труда, 1919, № 14—15. *24883/1300Ж*
16. Подільська Воля, 1917. *10054/3204Рк*
17. Пролетарська Освіта, 1920, № 1. *23374/881Ж*
18. Пролетарська Освіта, 1921, № 3—4. *2720/2956Ж*
19. Просвітянин-Кооператор, 1919, № 1. *2482/284Ж*
20. Просвітянин-Кооператор, 1919, № 12. *2486/286Ж*
21. Просвітянин-Кооператор, 1919, № 4. *2483/285Ж*
22. Просвітянин-Кооператор, 1919, № 5. *2484/286Ж*
23. Просвітянин-Кооператор, 1919, № 6—7. *2485/287Ж*
24. Просвітянин-Кооператор, 1920, № 1—2. *2487/289Ж*
25. Просвітянин-Кооператор, 1920, № 3—4. *2488/290Ж*
26. Просвітянин-Кооператор, 1920, № 3—4. *2488/290Ж*

Зміст

Від укладачів	3
1917	
18 березня 1917 р. в Києві відкрито Першу українську гімназію імені Тараса Шевченка.....	5
27 березня 1917 р. в Одесі відбулися загальні збори «Спілки учителів»	7
У березні 1917 р. у Києві засноване Товариство «Копійка на рідну школу».....	7
13—19 квітня 1917 р. в Києві відбувся губернський з'їзд учителів церковно-парафіяльних шкіл	12
10—12 серпня 1917 р. в Києві у приміщенні Педагогічного музею відбувся Другий Всеукраїнський учительський з'їзд.....	13
13—15 серпня 1917 р. в Києві відбувся Всеукраїнський учительський професійний з'їзд.....	20
20 вересня 1917 р. відбувся Перший Всеукраїнський з'їзд «Просвіт».....	25
У вересні 1917 р. в Києві відкрилася Четверта українська гімназія на Шулявці	30
9—10 вересня 1917 р. в м. Ставище відбувся з'їзд учителів Таращанського повіту	31
13 вересня 1917 р. в Києві відкрито Другу Українську державну гімназію імені Кирило-Мефодіївського братства	31
17 вересня 1917 р. в Києві відкрито Третю українську гімназію	32
5 жовтня 1917 р. в Києві у приміщенні Педагогічного музею урочисто відкрито Народний український університет	32
8 жовтня 1917 р. відбулися перші установчі збори учителів-українців усіх типів шкіл м. Києва	37
7 листопада 1917 р. в Києві в Педагогічному музеї відкрито Українську педагогічну академію	40
22 листопада 1917 р. в Києві в приміщенні Педагогічного музею відкрито Українську академію мистецтв.....	42
26 листопада 1917 р. в Києві Центральне бюро Всеукраїнської учительської спілки провело установче зібрання фундаторів Видавничого товариства ...	45
30 листопада 1917 р. розпочався процес ліквідації Київської Шкільної Округи (Київського навчального округу)	47
У листопаді 1917 р. відбулося 5 засідань Центрального бюро Всеукраїнської учительської спілки.....	49

10 грудня 1917 р. засновано Українську міську учительську спілку м. Олександрівська (Запоріжжя).....	51
12—15 грудня 1917 р. в Києві відбулася нарада земських і міських діячів позашкільної освіти.....	53
15—20 грудня 1917 р. в Києві відбулася нарада в справі організації Народної Освіти.....	60
28 грудня 1917 р. Центральна Рада ухвалила Закон про скасування Шкільних округів.....	63
У грудні 1917 р. в Києві відбувся з'їзд діячів народної освіти.....	64

1918

З 1 січня 1918 р. запроваджено нові штати середніх шкіл.....	66
З 1 січня 1918 р. запроваджено нові штати гімназій та реальних шкіл.....	66
У січні 1918 р. кінематографічною секцією при театральному відділі Міністерства освіти організовано культурно-просвітний шкільний кінотеатр.....	67
25 лютого 1918 р. в Першій українській гімназії ім. Т. Шевченка в Києві відбулося свято з нагоди дня народження Тараса Шевченка.....	69
У лютому 1918 р. міністром освіти призначено В'ячеслава Прокоповича....	72
22 березня 1918 р. прийнято рішення передати військові гімназії (корпуси) в розпорядження Міністерства освіти.....	73
3 квітня 1918 р. відбулися Загальні збори Українського учительського товариства в Катеринославі.....	73
15 квітня 1918 р. в Києві розпочали роботу курси по дошкільному вихованню.....	76
5—8 червня 1918 р. в Києві відбувся Всеукраїнський делегатський з'їзд батьківських організацій середньої школи.....	76
Міністерство освіти внесло до Ради Міністрів законопроект про відкриття з 1 липня 1918 року 40 українських гімназій і 10 українських реальних шкіл.....	81
11—14 липня 1918 р. в Києві відбувся з'їзд губерніальних та повітових комісарів по освіті.....	82
15—16 липня 1918 р. в Києві відбулася нарада Учительських спілок.....	82
31 липня 1918 р. вбитий перший міністр народної освіти Української Держави Іван Стешенко.....	88
5—6 серпня 1918 р. в Катеринославі відбувся з'їзд юнацьких спілок.....	92
17—18 серпня 1918 р. відбувся з'їзд Лубенської повітової учительської спілки.....	93
21 серпня 1918 р. відбулися Загальні збори Лебединської повітової вчительської спілки.....	95

24—27 серпня 1918 р. в Києві відбувся З'їзд делегатів Всеукраїнської учительської спілки	96
26—27 серпня 1918 р. в Білій Церкві відбувся з'їзд Васильківської повітової учительської спілки.....	98
3 вересня 1918 р. в Барішполі (на Полтавщині) відкрито державну українську гімназію імені Чубинського.....	99
5—6 вересня 1918 р. відбувся 2-й з'їзд делегатів волосних учительських спілок Олександрівського повіту на Катеринославщині.....	99
19 вересня 1918 р. помер Борис Дорошкевич (1881—1918), український журналіст, редактор, педагог	100
1 жовтня 1918 р. розпочалися заняття у Педагогічному (фребелівському) інституті в Києві.....	101
6 жовтня 1918 р. в Києві в приміщенні Педагогічного музею відбулося відкриття Українського державного університету	102
13 жовтня 1918 р. в Харкові відбувся з'їзд «Просвіт» Слобожанщини.....	105
22 жовтня 1918 р. відбулося урочисте відкриття Кам'янецького державного університету	105
4—7 листопада 1918 р. відбувся Всеукраїнський з'їзд «Просвіт»	110
У листопаді 1918 р. відзначалися 60-ліття від дня народження українського письменника Адріана Кащенка й 35-літній ювілей його письменницької діяльності	111
У листопаді 1918 р. міністром освіти призначено Володимира Науменка.	111
18 грудня 1918 р. трагічно загинула Олександра Єфименко (1848—1918), український історик	113

1919

6 січня 1919 р. міністром народної освіти призначено Івана Огієнка	121
9 січня 1919 р. відбулася зустріч членів Центрального бюро Всеукраїнської учительської спілки з членом Директорії Ф. Швецем.....	122
10—15 січня 1919 р. в Києві відбувся з'їзд діячів середньої української школи.....	123
11—12 січня 1919 р. в Києві відбувся з'їзд діячів позашкільної освіти і дошкільного виховання	129
15—18 січня 1919 р. в Києві відбувся 2 й Делегатський з'їзд Всеукраїнської учительської спілки.....	130
2 лютого 1919 р. відбулося засідання Центрального бюро Всеукраїнської учительської спілки.....	135
11 лютого 1919 р. відбулася зустріч делегації Всеукраїнської учительської спілки з народним комісаром освіти В. Затонським.....	135
17 лютого 1919 р. відбулися перші збори рад усіх місцевих і всеукраїнських учительських організацій	138

2 березня 1919 р. в Києві відбулася нарада представників місцевих спілок, скликана з ініціативи Центрального бюро Всеукраїнської учительської спілки.....	139
23 квітня 1919 р. відбувся з'їзд учителів Київського повіту.....	141
18 травня 1919 р. вийшов перший номер журналу «Просвітянин-Кооператор» (Ромни).....	142
1 червня 1919 р. більшовиками розстріляний Юхим Щириця (1890—1919), український педагог, громадський і освітній діяч	146
10 червня 1919 р. відбулось відкриття безплатних репетиторських курсів для бідного населення м. Ромни.....	147
7 липня 1919 р. більшовиками розстріляний Володимир Науменко (1852—1919), український літературознавець, педагог, громадський і освітній діяч	148
13 липня 1919 р. при Роменському робітничо-селянському університеті відкрито українській відділ	149
29 липня 1919 р. відбувся з'їзд учителів Прилуцького повіту.....	149
6 вересня 1919 р. відбулися загальні збори Товариства шкільної освіти ...	150
11 вересня 1919 р. Київська міська управа ухвалила рішення про необхідність існування в Києві міських шкіл з навчанням українською мовою	151
13 вересня 1919 р. помер Костянтин Широцький (1886—1919), український учений, організатор освіти, політичний та громадський діяч	152
18 вересня 1919 р. відбулася зустріч делегації представників українських шкіл Києва з попечителем Київської шкільної округи проф. Є. Спекторським.....	154

1920

У січні побачив світ № 1—2 журналу «Просвітянин-кооператор» за 1920 р. (Ромни)	156
10 січня 1920 р. відбувся з'їзд Просвіт Роменського повіту.....	158
21—24 серпня 1920 р. відбулася Київська губернська конференція робітників освіти та соціалістичної культури	162
Звіт про роботу бібліотечної секції Губнаросвіти Київщини з 1 січня по 1 листопада 1920 р.....	171
Звіт про діяльність Київського п/відділу професійної освіти за липень—грудень 1920 р.	172
Перелік використаних періодичних видань	177

Наукове видання

Педагогічні републікації

Випуск 4

ОСВІТНЯ ХРОНІКА

на сторінках педагогічних видань

1917—1920 рр.

(з фондів Педагогічного музею України)

Укладачі:

Гайдей Віктор Олександрович

Міхно Олександр Петрович

Науковий консультант

Сухомлинська Ольга Василівна

Коректор

Бондаренко Вікторія Володимирівна

Комп'ютерний набір і верстка

Гайдей Віктор Олександрович

Дизайн обкладинки

Копаниця Сергій Вікторович

Підписано до друку 10.05.2017.

Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 11,38

Зам. № . Наклад 300 примірників.

Видавництво ТОВ «Спринт-Сервіс»

Свідоцтво: Серія ДК № 4365 від 17.07.2012

м. Київ-70, вул. Почайнинська, 28-б